

Nerazveseljive ugotovitve

Na dvesto znanstvenikov
en patent

Zdaj je aktualno proizvajanje nove tehnike

Za
konec
tedna

Sobotna priloga Dela

Patentna oblika je ali bi morala biti sestavni del gospodarske politike vsake države. Zelo prizadevno so to pokazali, na primer, v NDR — kolikor zasledujemo to v zadnjih letih — kjer so na kongresu Enotne socialistične partije 1963. leta postavili precizne temelje, na podlagi katerih so izdelali ne samo zakonodajo, ampak predvsem tudi organizacijo gospodarstva. Sadovi so se že v starih letih tudi pokazali.

V zvezi s tem naj še omenim: premalo se zavedamo, da se je v zgodovinskem razvoju družbeni delitev dela izoblikovala med drugim tako, da je tudi proizvodnja dobila nove dimenzije s tem, da zdaj ne proizvajamo samo blaga in tudi ne samo storitev, ampak je na dnevni red zgodovine prišlo najkrajše — proizvodnje nove tehnike. Proizvod iz te proizvodnje je patent, ki je v ostri in določni formulaciji patentnih zahtevkov, skupno z izključno pravno zaščito izkoriščanja s patentom zavarovanega izuma, postal učinkovit sestavni del kapitala ali pa celo blago.

Zelo značilna in poučna je v tem oziru politika ZDA, ki so neposredno po vojni vključile v Marshallovo pomoč tudi pomoč s tehnologijo, katero so Američani lahko razvili v zadnji svetovni vojni, medtem ko so bili evropski narodi vanjo zapleteni. Zanimiva je ugotovitev, da ameriške firme niso ponujale svojih izumov in patentov samo za gotovino, temveč so v največ pri-

merih zahtevali udeležbo v kapitalu. Izum se je tako pretvoril direktno v podjetniški kapital. Če imamo vse to pred očmi, potem nam je prav lahko razumljivo, da je eden izmed učinkovitih pokazateljev — tako za občo ekonomsko politiko posamezne države kot tudi za konkurenčno sposobnost posameznih večjih podjetij, pa tudi manjših — da se število priglasi-ten patentov trajno povečuje. Prav tako se človek na podlagi teh podatkov ne more začuditi, da odpade 92 odstotkov vseh priglasi-ten patentov v svetu na okoli 20 razvitih držav; od tega pa odpade samo na ZDA, Japonsko, ZRN ter SZ morda več kot 50 odstotkov.

Kolikor bolj se poglabljam v ekonomsko in tudi družbeno problematiko razvoja tehnike kot sestavnega elementa sodobne proizvodnje sploh, toliko bolj prihajam do prepričanja, da je bil največji dogodek v svetovni zgodovini industrijska revolucija. Do takrat so vse države z določeno civilizacijo imele bolj ali manj enako usodo, gledano z družbeno najbolj širokega vidika; kot bogate države so veljale novo osvojene kolonije in neevropske kolonialne matice. Industrijska revolucija pa je v celoti preobrazila svet in ustvarila proizvodne kapacitete ter z njimi nove vires bogastva, zaradi katerih je tudi v političnem razvoju sveta v razmeroma naglem zaporedju prišlo najprej do francoske in v našem stoletju tudi do socialistične revolucije.

Vse na nekaj milijonih patentih

Posledice te industrijske revolucije, ki doživlja sedaj svojo ponovitv v drugačnih in razširjenih dimenzijah tako imenovane znanstveno tehnične revolucije, se kažejo povsod. O tem se lahko prepriča vsak posameznik, če le nekoliko pozorno pogleda svoje najbližje okolje. Razen neposrednih plodov, ki jih daje zemlja, je prav vse, kar nas obdaja, rezultat dela izumiteljev in in-aktivnosti industrije, ki je znala njihove zamisli materializirati. Pa tudi naravni plodovi so posredno v zvezi s sodobnimi, na primer agrotehničnimi sredstvi, ki jim zagotavljajo odpornost ali pa omogočajo povečanje pridelka. Tako ni prav nič pretirana trditev, da sloni vse svet, ki nas obdaja, na nekaj milijonih patentov.

Moderni kapitalizem je vir svojega bogastva našel prav tu. Sodobna tehnika, ki po eni strani ustvarja vedno nove in boljše proizvode in ki hkrati omogoča njihovo masovno proizvodnjo, v veliki meri sama po sebi zamisli izumiteljev sproti pretvarja v kapital. Kako točna je ta trditev, nam lahko pokaže podatek, po katerem vrednost prodanih patentov oziroma podeljenih li-cenc (kolikor jih je mogoče evidentirati) znaša na leto okoli 2 milijardi dolarjev; pri tem odpade blizu 50 odstotkov na ZDA. Se pomembnejše je dopolnilo tega podatka, po katerem znaša povprečna letna vrednost proizvodov in storitev na bazi tako pridobljene nove tehnike približno 40 milijard dolar-jev. To pa je volumen, ki presega vrednost celotnega izvoza ZDA za več kot polovico.

Zanimivo je, da je v ustvarjanju nove teh-

nologije že davno prešlo obdobje, ko so bili novi tehnični dosežki rezultat domiselnih praktikov. Po nekem citatu iz literature NDR je bilo za 19. stoletje značilno, da je znanost stopala za tehničnim razvojem. V sredi 20. stoletja pa smo prišli v dialektično nasprotje do take mere, da zdaj znanost nakazuje praktičnim in tehničnim rešitvam smer in razvoj — ali, tako so formulirali v NDR: »znanost je postala neposredna proizvodna sila«.

Vsa dvesto tisoč patentnih inženirjev

Iz vseh ten beznih podatkov so razum-ljivi nekateri pojavi, ki jih vsak dan sproti ugotavljamo: vodilna tehnična sila zahod-ega sveta so slej ko prej ZDA, v katerih pride na 10.000 prebivalcev približno 25 znanstvenikov. Na drugem mestu je v kapi-talističnem svetu zdaj nesporno Japonska z 12 znanstveniki na isto število prebiva-lev (Zahodna Nemčija 6). Japonska je 1966. leta izkazovala 63.000 domačih priglasi-ten patentov 37.000 jih je bilo v ZRN, v ZDA pa tega leta statistika izkazuje 67.000 doma-čih priglasi-ten patentov. Pri tem pa je tre-ba seveda upoštevati da imajo ZDA dvak-krat več prebivalstva kot Japonska.

V socialističnem svetu se je pomena izu-mov in njihovega formalnega varstva zave-dala predvsem SZ, ki je 1966. leta izkazala 106.000 priglasi-ten domačih izumov naspro-ti okrog 55.000 priglasi-ten pet let prej. SZ želi v nekaj letih oblikovati vsaj 200.000 pa-tentnih inženirjev, strokovnjakov, ki naj bo-jo organizatorji gospodarskega izkorišča-nja

novih izumov po tehnični, ekonomski in tudi juridični strani. Razen SZ sta v tem oziru pomembni državi sodobnega sociali-stičnega sveta le še CSSE in NDR; obe ima-ta več kot 400 priglasi-ten izumov na 1 mil-ijon prebivalcev. V Jugoslaviji pa jih ne do-sežemo niti 40.

Če že govorimo o socialističnih državah, potem kaže opozoriti, da se zlasti v ome-njenih treh problematiko razvoja lastnih proizvodnih moči in trajnega zasledovanja tehničnega razvoja v skladu z njegovim sve-tovnim ritmom zavedajo prav vsi politični dejavniki. Omenil sem že, kako je v tem oziru vzhodnonemška Enotna socialistična partija na dveh svojih zadnjih kongresih dala osrednje mesto prav tej problematiki; v zadnjih letih sta bili tej problematiki podrejeni tudi vsa zakonodaja in organiza-cija gospodarstva do zadnjega najmanjšega podjetja. Manj jasn koncept v tem oziru je doslej kazala CSSE, zato pa mu SZ po-sveča v zadnjih letih doslej veliko pozor-nost. Pozoren bralec dnevnikov je tudi pri nas lahko opazil, da so pri vseh plenitvah CK KPSZ, ki so obravnavali gospodarske probleme, redno prisostvovali zastopniki izumiteljev. Z ustanovitvijo posebnega pod-jetja (LICENC INTORG) je SZ ustvarila v zadnjih letih poseben organizem za med-narodno trgovino z licencami, pri čemer je zaradi strmega razvoja iz dolgoletnega uvo-znika tuje tehnologije tudi sama postala njen izvoznik. V omenjenih socialističnih drža-vah je tako postala ta problematika kom-pleksnega razvoja tehnike sestavni del obče ekonomske politike, ki se ji v enaki meri posvečajo razen politične partije tudi sindi-kati in družbene organizacije. Skratka: raz-voj tehnike v vseh njenih vidikih je postal sestavni del družbenega življenja in sestavni del njegovega napredka.

Nimamo koncepta

Po vsem navedenem nam daje kakršna koli primerjava z našo državo zgolj razlog za žalostne ugotovitve. Nimamo koncepta o tehničnem razvoju; doslej nismo znali dati enotne in smiselne orientacije organiza-ciji znanstvenega dela, ki mora na področ-ju naravoslovnih znanosti v zadnji etapi pripeljati do oprjemljive in za prakso (to je za industrijo) uporabne nove tehnične rešitve. Vsaka izvirna rešitev predstavlja vrh tega lahko izredno učinkovit izvozni artikel, če je rešitev taka, da je uporabna za tehniko sploh in s tem tudi za svetovno tehniko.

Prav nič nas ne more začuditi, da pri 2000 inštitutih in večjih podjetjih v naši državi vsi skupaj ne zmorejo več kot 150 do 200 patentnih priglasi-ten na leto. Po podatku, ki sem ga šlihal nedavno, pride v razvitih državah na 20 znanstvenikov 1 pa-ten, v naši državi pa na 200. Zato tudi ni čudno, da je v razvitih državah najrentabil-nejša investicija znanstveno raziskovalno delo, v naši državi pa je to huda druž-bena hipoteka in ekonomsko pasivna po-stavila. Prav nobena izmed naših političnih in družbenih organizacij se — razen obča-snih, pa močno pavšalnih in površnih spo-znanj, da nam je nova tehnologija pač po-trebna — ne more ponašati s tem, da je za Jugoslavijo ustvarila koncept ali celo dok-trino našega lastnega prispevka v zakladni-co svetovne tehnike.

Dr. STOJAN PRETNAR

Iz vsebine:

- MIRAN SUSTAR
XUAN THUY
Portret tedna
- BOZIDAR PAHOR
SMEHLJAJI MED CVETOČIMI
ČESNJAMI
Z obiska na Japonskem
- BOGDAN POGACNIK
PESNIK NA MARŠALOVEM
SEDEŽU
Pariško srečanje s Pierrom
Emmanuelom
- JOŽE SNOJ
»A VI PA ROŽICE GLEDAT?«
Pogovor ob samotni gorski kmetiji
- MARIJA NAMORS
NAJ BOM TAK,
KOT SO DRUGI!
Zdravljenje, ki je izpolnilo željo
- LOJZE UDE
UPORI SLOVENSKEGA
VOJASTVA
Zapis o majskih dogodkih
v Judenburgu
- ŽIVOJIN TODOROVIC
ILJA ERENBURG
Pogovori s pisatelji sveta
- FRANČEK MAJČEN
TUDI BESEDA JE BILA
OROŽJE
Odlomek iz knjige, ki bo izšla
v zavodu »Borec«

Pravnikovo razmišljanje

Stažisti v
zdravstvu

Bo zanje potreben poseben zakon?

Delovne organizacije bi bile morale do 8. aprila urediti vse zade-ve okrog pripravnštva in pripravnikov. Vendar pa zdravstveni zavodi kasnjajo z ureditvijo teh vprašanj. Zakaj čakajo in odlašajo? Težave je sprožil temeljni zakon o obveznem sprejemanju pripravnikov, ki velja tudi za vse zdravstvene zavode. Ta zakon med drugim določa, da osebe z dokončano visoko, višjo ali šolo druge stopnje z namenom, da pridobijo na delovnem mestu izkušnje za samostojno delo, posta-nejo pripravniki. Delovna organizacija, ki vzame pripravnike, pa mora s njimi skleniti delovno razmerje za nedoločen čas. Do tega sklepa je v zadnjem času prišla teorija, pa tudi dosedanja praksa je zavzela isto stališče.

Prav ta določila zakona o pripravnikih pa predstavljajo za zdravstvene zavode neresljivo vprašanje, kako opredeliti staž zdrav-nikov, zobozdravnikov in farmacevtov. O tem se je izoblikovalo dvoje stališč.

Nekateri menijo, da bi obvezni enoletni staž zdravstvenih delavcev lahko enačili s »pripravnštvom« v smislu določil novega zakona. Zoper to mišljenje pa so utemeljeni pomisleki, ker je vsebina staža v zdravstvu drugačna kot vsebina pripravnštva v drugih poklih. Stažist v zdravstvu se šele pri-pravlja na opravljanje poklica Brez opravl-jenega staža zdravnik ne more začeti delati. Diploma mu namreč še ne omogoča opravljanja zdravniških dela, kot na primer pravniku ali ekonomistu. Opravljeni staž je torej poleg dokončane fakultete zahteva, da zdravnik šele lahko prične opravljanje svoje delo. To potrjuje tudi dejstvo, da zdravnik med stažiranjem ne sme pisati receptov. Vse to daje stažistom v zdravstvu drugačno vsebino kot drugim pripravnikom in se tako staž močno približuje praktičnemu delu pouka, pa čeprav formalno kot takega ne priznavajo. Razen omenjenih zadržkov za enačenje staža s »pripravnštvom« spo-dlja to mišljenje tudi oblika sedanjega fi-nanciranja stažistov in urejanja njihovih pravic iz dela.

Do letos so namreč stažisti opravljaljati staž kot delavci določenega zdravstvenega zavoda, v katerem so po končanem stažu ostali ali pa tudi ne. Imeli pa smo tudi drugo obliko stažiranja — volonterja, ka-terin so zdravstveni zavodi plačali (ali pa tudi stažisti sami) samo prispevek za soci-alno zavarovanje, čas staža pa se jim je štel v delovno dobo. Letos pa so glede urejeva-nja stažiranja spremembe. Plačevanje staž-istov so uredili po regionalnih zdravstvenih središčih iz sredstev za zdravstveno varstvo (3 promile) po komunalnih skupnostih so-cialnega zavarovanja. Dejansko pa so speljali financiranje stažistov pri regionalnih zavo-dih za zdravstveno varstvo, kjer so stažisti v delovnem razmerju za določen čas. Kljub novemu urejanju problema stažistov pa sredstva, namenjena za stažiste, ne zado-stujejo. Zanimiv je podatek, da ima zavod za zdravstveno varstvo v Ljubljani okoli 90 stažistov, s čemer je izčrpal letošnja sred-stva, določena za stažiste. Novim diploman-tom torej ne preostane nič drugega, kot čakati na sredstva v prihodnjem letu.

Sedanje financiranje stažistov v obliki delovnega razmerja za določen čas, ki ga sklepajo z njimi regionalni zavodi za zdrav-stveno varstvo, pa ne bi bilo v skladu z za-konom o pripravnštvu, če bi staž enačili s pripravnštvom. Pripravnik je namreč po novem zakonu v delovnem razmerju za ne-določen čas in ga mora delovna organizacija po uspešni pripravnški dobi razporediti na ustrezno delovno mesto. Če bi te določbe zakona o pripravnikih veljale za stažiste, bi zavodi za zdravstveno varstvo z njimi morali skleniti delovna razmerja za nedo-ločen čas in načrtovati možnost za nadalj-njo razporeditev teh kadrov po opravljenem stažu v delovni organizaciji.

ALEKSANDER ZALAR

Priglasitev patentov po letih in državah

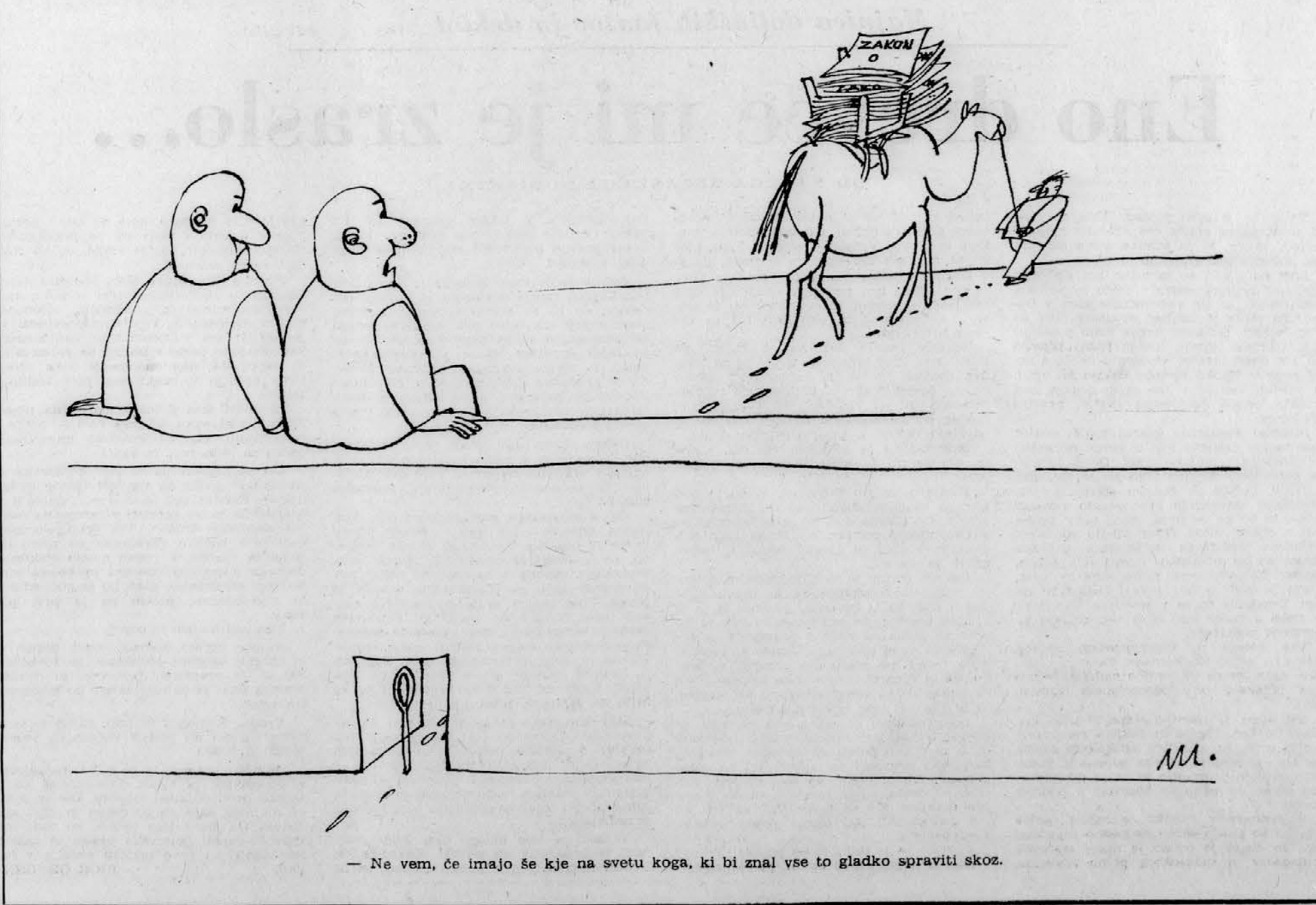
Država	1955 (tujih in domačih)	1959 (tujih in domačih)	1963 (vseh) (domačih)	1966 (domačih)
ZDA	77.502	79.721 (1960)	85.869	66.715
Zah. Nemčija	ni podatkov	56.611	61.031	36.108
Japonska	34.508	41.537	71.790	53.876
Italija	18.494	21.869	25.813	6.918
Avstrija	7.247	9.513	10.531	2.586
ZSSR	ni podatkov	53.896	67.207	nač. 67.000
CSSE	3.759	7.642	7.222	6.318
Poljska	2.161	2.59	2.935	2.355
Madžarska	3.060	1.239	2.029	1.556
Bolgarija	ni podatkov	265	919	788
Romunija	476	700	1.375	1.138
Jugoslavija	1.446	1.726	1.678	726

Opomba k tabeli: V Sovjetski zvezi je bilo tujih priglasi-tenecov doslej malo; pred-vsem zato, ker je bila SZ do 30. jun. 1965 zunaj Pariške unije za zaščito industrijske lastnine.

Rast priglasi-ten domačih patentov v posameznih državah kaže, da je Jugosla-vijo po številu domačih patentov daleč za razvitimi državami, da se razlika z leti še povečuje in da nas prehitetvajo približno enako razvite države, ki imajo manj prebi-valcev od Jugoslavije.

Razen tega je za razvite države značilno, da večina patentov nastane pri organi-ziranim znanstvenem in raziskovalnem delu, to je v raziskovalnih inštitutih in podjet-jih. Pri 865 jugoslovanskih priglasi-tenih patentih v 1966. letu pa podrobnejša analiza kaže, da jih je prišlo iz inštitutov in industrije komaj 25 odstotkov, drugih 75 odstot-kov pa so priglasi-ten zasebniki. Za primerjavo: v ZDA je bilo takšno razmerje pred 80 leti. Če izvajamo Portugalsko in Turčijo, smo v Evropi na zadnjem mestu.

MILAN MAVER: SKOZI UHO SKUPŠČINSKE ŠIVANKE

Panorama

Gospodarjenje je še kratkoročno

Nekako simptomatično je, da vsako leto po materialnih bilancah spregovorimo o zaposlovanju oziroma da po rezultatih enoletnega gospodarjenja spregovorimo tudi o dolgoročnih problemih zaposlovanja. To je nekako preveliko tudi zadnje sejo gospodarskega zbora zvezne skupščine, ko so poslanci reagirali na trenutne, čeprav zelo pomembne ukrepe, mnogo bolj živahno kot pa na še bolj pomembne, toda dolgoročne probleme, ki so bili na dnevnem redu.

V mislih imam seveda bučno razpravo o kilingu, ki ji je sledila dokaj mirna razprava o zaposlovanju. Ne morem se iznebiti vtisa, da so poslanci gospodarskega zbora reagirali kot direktorji, katerim so iz razumljivih razlogov pri snovi ekonomske rešitve brez posebnega upoštevanja tako imenovanega »človeškega faktora«.

Nemara prav zaradi takšnega odnosa do dolgoročnih problemov, katerih urejanje ne lahko zapostavljamo pred trenutnimi in zato tudi bolj aktualnimi zadevami, često ne najdemo prave mere oziroma razmerja med problemom. To je na več načinov moči opaziti tudi v beograjskem dogajanju tako v gospodarstvu kot negospodarstvu, zlasti pa glede na skrajšan delavnik, katerega učinki niso tako bogati, kot jih predvideva zakon o skrajšanju delavnika na 42 ur na teden. Niti delovne organizacije ne vidijo v njem dolgoročnih možnosti.

Od tod se nemara sproža nenehna težnja, naj odpravljamo probleme s parcialnimi ukrepi. To težnjo je moči razbrati tudi v sklepih mestne skupščine, ki govorijo o gospodarskih sadovih mesta, čes da bo mestna skupščina apelirala na pristojne zvezne organe, naj pospešijo sprejetje ukrepov za dinamiziranje proizvodnje in gospodarstva.

Preden se odločamo za ukrepe, ki naj prisilijo te ali one ljudi na tem ali onem področju dela k večji gospodarski, poslovni, strokovni ali družbeni aktivnosti, bi vsekakor kazalo pogledati vzroke za najrazličnejše neuspehe na nekaterih področjih. Zadnje bilance beograjskega gospodarstva nam

reče kažejo nekaj več 98 milijonov novih dinarjev izgub, predvsem v kmetijski in industrijskem kombinatu Grocka in v mestnem mlekarstvu, ki skupaj zajemata tretjino vseh izgub in gospodarstvu.

Analize, ki govorijo o stanju gospodarskih organizacij, ugotavljajo že stare resnice, da bi lahko bili učinkiti gospodarjenja veliko večji, če bi bolje zaposlili delavce in tudi stroje, saj je v treh izmenah le 3,9 odst., v dveh izmenah le 16 odst. zaposlenih, drugih 78,3 odst. pa dela v eni izmeni.

Prav gotovo je tudi to eden izmed vzrokov, da ima Beograd še vedno 50 delovnih organizacij, ki delajo z izgubo, in hkrati je to morebiti tudi eden izmed povodov za optimizem, da nobena delovna organizacija v Beogradu ni v tako resnem gospodarskem položaju, da zanjo ne bi bilo močno najti rešitve. Tako meni namreč mestna gospodarska zbornica, in ko so se silšali poslanci mestne skupščine, so se seveda oddahnil.

Toda tega optimizma ne spodbuja dejstvo, da v delovnih organizacijah, kjer niso na kritični meji rentabilnosti, niso kdove kako zaskrbljeni ne s seboj ne s kom drugim in da tako te kot tudi nerentabilne delovne organizacije ne iščejo vztrajno izhodov iz težavnih položajev. Najprej namreč rešujejo svoje gospodarjenje tako, da odpuščajo delavce, in le v redkih podjetjih ne ukrepaajo tako, temveč sešefejo v blaginjo in omogočijo delavcem, ki so tako ali drugače prišli na seznam potencialnega presežka »delovnih moči«, izobraževanje ob delu oziroma zanje neogibno usposabljanje za delo v modernizirani proizvodnji.

Pri zavodu za zaposlovanje je registriranih 18.264 delavcev, ki iščejo sebi ustrečno delo. Namenoma nisem zapisal, da so to nezaposleni, niti ne, da so to vsi nezaposleni v Beogradu. To je le evidencijska številka, ki daje relativno podoben nepopolnosti, kajti med temi so tudi taki, ki imajo zaposlitev; toda ker so med delom prišli do višje kvalifikacije, nimajo pa v lastnem podjetju ustreznega delovnega me-

sta oziroma ustreznosti možnosti zaposlitve ali napredovanja, pač iščejo svoj prostor drugod. Nasproti tem pa imamo nezaposlene, ki niso priglasi pri zavodu za zaposlovanje, niti jih evidentira kot take katerakoli služba v mestu, razen morda služba javne varnosti, če je kdaj naletela nanje.

Evidenca o nezaposlenih daje tudi sicer zelo varljivo sliko, kajti ni dovolj, da govorimo — po uradnih podatkih — da je v Beogradu 292 nezaposlenih inženirjev, 236 ekonomistov, 220 pravnikov, 342 prosvetnih delavcev, 90 zdravnikov itd., zlasti če nas te številke, primerljane s številkami o pomankanju teh in drugih strokovnjakov v delovni organizaciji, zavedejo k mehanizmi odločitvam, da je treba delovnim organizacijam preprosto predpisati, da morajo zaposliti strokovnjake in tako očistiti beograjske ulice nezaposlenih strokovnjakov. Do še bolj napačnega sklepa bi privelo stališče, da je treba srednje šole zapreti, ker je med nezaposlenimi tudi 4.172 srednješolcev oziroma fisko-kvalificiranih delavcev.

Vsekoli je namreč v Beogradu zelo prisotna tendenca, da nihče neče iti iz glavnega mesta, pa čeprav bi neke drugod več zaslužili, bil bolj cenjen in ugleden in bi nedvomno mnogo več tudi koristil. So primeri, da študenti, ki končajo visoko šolo, skrijejo diplome, da bi lahko tekmovali v konkurenci za vratarja, kurirja, uslužbenca ali kaj podobnega. To je nedavno storil tudi mlad zdravnik, ki je iskal v neki beograjski ambulanti mesto vratarja, ker bi ga sicer pripadli na ustreznem delovnem mestu, saj vemo, da zdravnikov še zdaleč ni preveč.

Razvoj Beograda, ki računa konec tega stoletja že s dvema milijonoma prebivalcev, je sicer res še vedno eksplozivno in še vedno sprejema veliko novih prebivalcev, toda možnosti za zaposlovanje so v njem zelo težavne. Morda ne toliko zaradi pomankanja dela, kolikor zaradi predpisov, ki imajo sicer spodbuden namen pa ne spodbudne učinke. Kakor bodo namreč septembra izbrislali iz spiskov osnovnih šol

učitelje kot predmetne predavatelje, tako bodo prav gotovo poskušali tudi na druga delovna mesta dobiti strokovno višje kvalificirane na nekvificirano zasedena delovna mesta. Delavci iz drugih krajev v Srbiji, ki so nekada zapustili Beograd v upanju, da se bodo v provinci uveljavili in si tako utirili pot nazaj v glavno mesto, so namreč tako odrezani od svojih želja in upov in tako razočarano zdaj tudi reagirajo.

Posameznih ukrepov torej ne kaže zelo enostransko sprejemati, saj je kroženje kadrov še kako potrebno in je tudi zelo neogibno, od tod pa se je v eni izmed razprav o zdravnikih tudi rodila ideja, da bi kazalo v zdravstvu uvedti vojaški red in dovoliti premeščanje po potrebah, ne pa po željah zdravnikov, da bi tako dobili te strokovnjake za izpolnjevanje najbolj humanih nalog tudi v najbolj svržene kraje. Seveda pa te misli ne gre jemati tako resno, kot jo nekateri jemljejo, je pa zelo pikra karikatura vsakdanjih odnosov in dogajanj, ki se drugače izražajo zopet v podatkih, da na beograjski univerzi študira le 12,4 odst. otrok iz delavskih družin; da traja študij skoraj 7 let povprečno, da imajo v gospodarstvu povprečne oseboe dohodka 883, v negospodarstvu pa 1140 novih dinarjev in tako naprej.

Taki in podobni podatki kaj naglo zavedejo v razmišljanje, ali smo morda postali preveč sebični ali pa nas je to, kar sicer imenujemo nagrajevanje po delu, pa so prej prepleteni tarifni pravilniki, prepolni predsodkov glede vrednosti človeka, ki se izraža v rezultatih dela, toliko individualizirali, da se ne samo zapiramo sami vase, temveč da se zapirajo vase tudi naše delovne organizacije in celo tudi mesta.

Pravijo sicer, da so sistemi nagrajevanja po rezultatih dela prinesli v marsikatero delovno organizacijo veliko živahnosti, veliko razumevanja za izobraževanje itd., toda sem ter tja se prav v takšnih delovnih organizacijah, kjer so za organizacijo dela dobili tudi sodelovanje znanstvenih delavcev, vendarle pokaže, da je delovna organizacija premajhen prostor tudi za najboljše uvedene sisteme vrednotenja človeka po sadovih dela. Tako se je nedavno zgodilo tudi delavcem tovarne orodnih strojev v Železniku »Ivo Lola Ribar«, kjer so pred leti sestavili zelo spodbudno nagrajevanje po delu, ki je povezovalo fizične delavce z organizatorji proizvodnje in drugimi strokovnimi ljudmi, ki kreirajo poslovanje. V tej delovni organizaciji so namreč kljub najboljši volji občitali pred pomankanjem sredstev za kreditiranje svojih proizvodov in so se znašli pred problemom, kako dolgo bodo lahko še gospodarili, če bodo prejeli polovične osebnih dohodke.

Takšni problemi delovnih organizacij so se en vzvod, ki navaja strokovno sposobnejše, da zapuščajo kolektive in iščejo svoj kruh v drugih bolj situiranih delovnih organizacijah. To pa je proces, ki mu bržčas ne bi smeli prilipiti etikete — sebičnost, temveč bi morali zanj najti bolj ustrezno ime. Zelo se nagibam k temu, da bi zadržali, da so to motnje, ki jih povzroča kratkoročno gospodarjenje, in da tega ne bodo spremenili samo ukrepi za dinamiziranje gospodarstva, ki naj jih pristojni organi čimprej dajo.

To je še eden izmed problemov, ki jih že dlje opazujemo, seveda ne samo v Beogradu, in ki terjajo še bolj resne in temeljitejše presoje delovanja vsega našega dohodkovnega oziroma samoupravnega sistema, in sicer prav z zornega kota, s katerega izhajajo vsa predkonezna opazovanja tako ZKJ kot sindikatov, a to bi lahko izrazili z vprašanjem: »Delovni človek, kako daleč si že s samoupravljanjem?« Vprašanje je torej, do katere mere vpliva delovni človek res samoupravno na dogajanje okrog sebe oziroma dokleje je še vedno objekt dogajanja, na katerega ne more vplivati sam.

VIKTOR SIREC

Pismo mojemu poslancu

Spoštovani tovariš,
pišem vam, čeprav najinih 14 dni še ni naokrog.

Dogodki me preprosto prehitujejo.

Znano vam je, da je 18. aprila stavkalo osebe kliničnih bolnišnic. Pričakoval sem, da bo temu upravičenemu ali neupravičenemu izbruhu sledilo tudi z druge strani nekaj izrednega. Navsezadnje gre za osrednjo slovensko zdravstveno ustanovo, in če perehli vprašani, ki so se v zadnjih letih zgrmale na njo, ni moč razvozlati drugače kot s stavko, potem bi se moralo po mojem nekaj zgoditi. Ne znam povedati, kaj, vsekakor pa kaj več, kot da republikanski sekretariat za zdravstvo skliče tiskovno konferenco in na njej pojasi statistika, ki so bila znana že poprej, in začne prijavljati sanacijski načrt.

Morda sem preveč pod vtisom nezdružljive buržoazne parlamentarne prakse in metod najkrajše českoslovaške socialistične demokracije, toda pričakoval sem, da boste v svojem in našem imenu zastavili vrsto vprašanj. Zahtevali pojasniti. Osebnostno me konkretno zanima, kako smo mogli zvesti v tako obupno finančno stisko, ko je bilo zdravstvo vendar še nekaj let sem vsekosi predmet pogovora in reorganizacijskih ukrepov naših angažiranih subjektivnih sil?

Kako torej?

Spomin je najbolj zavraten voluhar. (Če kdo, potem bi on sodil pod ključ). Najbrž se še spominjate stališča socializma, zdravstvene zbornice, ko je pred letom in pol odločili zmanjšanje prispevne stopnje za zdravstvo od 7 na 6 odstotkov. Potem je izvršni svet iz protesta odstopil. Zdravstveni zbor je kasneje tudi odstopil, od svojih stališč namreč, in sprejel ne 6-odstotno, ampak 5-odstotno stopnjo! Ob hkratnem slovesnem zagotovilu, da bodo storjeni vsi ukrepi za učinkovitejšo organizacijo zdravstvene službe...

No, ustreznih ukrepov ni bilo in 18. aprila so zdravstveni delavci šli na cesto, ker niso dobili plač... Naša najvišja zdravstvena institucija je prišla tako daleč, da ne more dobiti na kredit niti tistih nekaj litrov nafte, ki so potrebni za sežiganje amputiranih udov, in ostanejo dan ali dva brez...

Zgodi se, da nimajo v blaginji niti 5 tisoč starih dinarjev, da bi kupili plastično folijo, iz katere sami napravijo prekritvo za izpraznjeno očesno duplino... Rekli boste: so pač slabo gospodarili.

Stirindvajsetega aprila je Bernarda Rakovec objavila v Tedenski tribuni zanimiv članek. V njem je postregla z izjavami komunalnega zavra republiškega sekretariata za zdravstvo in kliničnih bolnišnic; z nasprotujočimi si izjavami, kakopak. Iz sestavka razberem, da so klinične bolnišnice zavrile očitke republiškega sekretariata in označile nekatere podatke, s katerimi je le-ta postregel na tiskovni konferenci, kot netočne.

Spoštovani tovariš, zdaj sem popolnoma zmeden. Kako je mogoče, si pravim, da telo izvršnega sveta javno postreže s podatkom, za katerega potem pravijo, da ni točen? Konkretno: da je visokokvalificiranih kadrov na klinikah le 12 odstotkov in da tako slabe kadrovske strukture ni v nobeni drugi klinični instituciji? Klinike pa to izpodbijajo, češ da njihovih visokokvalificiranih kadrov ni le 12 odstotkov, ampak 20,4 odstotka, torej skoraj še enkrat toliko, kot so povedali predstavniki sekretariata.

Na očitke, da je njihov oskrbni dan predrag, poleg štiristotstotnega udela v govarstvu, da je še vedno cenejši, kot je oskrbni dan v bolnišnici Petra Držaja v Sisku, da so svojo ceno v primerjavi z letom 1966 celo znižali, medtem ko se je oskrbni dan v šilenski bolnišnici podražil.

Glede neupravičenega povečanja osebnih dohodkov: da so imeli na kliničnih bolnišnicah do lani za četrtino nižje osebnih dohodke kot v mariborski bolnišnici in da so po lanskem povečanju še vedno za 10 odstotkov nižji kot v drugih zdravstvenih zavodih.

itd. itd. ...

»In končno še beseda o naši razdrobljenosti: res imamo 15 samostojnih delovnih enot. Toda do take organizacije je prišlo na zahtevo in ob podpori republiških in mestnih sindikatov, ki so zahtevali poglavitno samoupravljanje v vseh delovnih enotah...«

Tako v članku.

Venemirjen in neučakan sem naslednjega jutra razgrnil časnik. Pričakoval sem, da bo sekretariat demantiral podatke kliničnih bolnišnic oziroma pisalje novinarke Rakovec. Pa se ni nič zgodilo. In naslednjega dne spet ni, in vse do danes nič! Kot da se vsi strinjajo in da je tako prav.

Kaj torej, se sprašujem? Če se številki ne da uskladiti niti med hišami, ki so si le nekaj avtobusnih postaj narazen. Kako je potem mogoče graditi na takih približnih pokazateljih resno zdravstveno politiko in ustrezne ukrepe?

Na prejšnji domači godci, potem pa bi morali zaigrati »Sinkopie« iz Ljubljane. Saj to je predvsem fantovski in dekliški praznik in ti se že raje zavrti po modernejših vižah.

Vendar Sinkopov ni bilo. Kljub temu so domači godci do poznih nočnih ur veselili mlado in staro.

Majniški praznik bi se moral nadaljevati v ponedeljek in torek. Meteorologi so se zrekli proti dolinski mladini. Dež je prekinil majniško, zato pa bo danes in jutri spet oživela. Do jutrišnjega večera, ko bodo maj spustili, zapeli fantovski pesem in zaželeli nasvidenje do prve majske nedelje v letu 1969.

IGOR GRUDEN

STAR OBICAJ V DOLINI
Fantje in dekleta prihajajo na vaški trg (Foto: Mario Magajna)

Majnica dolinskih fantov in deklet

Eno drevice mi je zraslo...

OD NAŠEGA TRZASKEGA DOPISNIKA

Večer se je brez potnega lista zavlekel od soborskega gradu čez državno mejo v Dolino, vasico, ki je stisnila svoje hiše na dnu pobočja pod grajskim sedmodom.

Luči na gradu so ta večer kot slabotno migljajoče svetilnik vsem v Trstu in po okoliških vaseh, ki jih radovednost žene v Dolino. Ta večer je namreč drugačen, kot so drugi večeri. Dolinski fantje bodo postavili mlaj oziroma mmaje, kakor tukaj pravijo več kot deset metrov visokemu debelu z nekaj metrov visoko ovetočo češnjo na vrhu. In vsemu, kar se v teh dneh dogaja pod krošnjjo belega češnjevega cvetja, pravijo »majnišče«.

Sledimo svetilniku okraj meje, dokler nam morje drobnih luči v bregu ne zaželi dobrodošlice v majniški vasi. Devet je ura. Na osrednjem vaškem trgu pa je živo kot v panju. Fantje ob pomoči starejših strokovnjakov zasekavajo vrh idealno ravnega debela, ki so ga že pred nekaj tedni pripeljali z onkraj meje. Drugi čistijo vdolbino, betoniran podstavek majniškega drevesa. Otroci so že pomagali splesti dva veveca, vendar jih nihče ne more spraviti spat. Nocoj je tudi njihov večer. Deklet ni na trgu. Umaknile so se v sosednjo hišo, kjer je treba s tanko žico oviti več kot 400 kilogramov pomaranč.

Vse poteka po dogovorjenem načrtu, vask ima svoj nadzornik. Fantovski župan Aldo Jercog pa skrbno nadzira, če vsa dela potekajo po dogovorjenem vzornem redu.

Vsa stvar se namreč začne že pred mesecem in več. Fantje in dekleta se zberejo k prvi uri, ki si skliče lanskoletni župan. Na tej uri izvolijo novega župana z vsemi pooblastili in pripravijo načrt za prireditev. Ure zatem so samo še dogovori o podrobnostih.

V cerkvenem zvonicu je odbila deseta ura, ko so fantje začeli neopazno zapuščati trg. Ob debelu je ostalo le nekaj starejših pomagavcev in vsenokrog polno vaščanov,

izmed katerih so si mnogi čakanje osrednjega dogodka lajšali z dobro domačo kapljico iz bližnje Venceljeve osemke. Tam, kjer sopek bršljanja kaže pot in sporoča, da je v domači »kanti« napročaj domače vino. Čez dobro uro pa se iz spodnjega dela vasi začuje pesem: »Eno drevice mi je zraslo...« Iz osemic in okoliških hiš se vse vsuje proti trgu.

»Fantje nesejo češnjo,« je slišati po vsem trgu. Prav kmalu so fantje že na trgu. Čez dvajset jih je in na ramenih nosijo košato češnjevo drevo. Uturjeni od težkega bremena in vsi zadihani vajtrajno pojelo, dokler ob navdušenem bodrenju vseh ne odvržejo češnje k pripravljnemu debelu.

»Ojgava je« se sprašuje ves trg. »Lepa je, zdi se mi še lepša kot lani!« Ojgava je? Fantje odkrijejo skrivnost, ki so jo pod »ostrogo zaupno« čuvali vse do današnjega večera. Od listega dne, ko je posebna ekipa strokovnjakov po pregledu vseh češnjevih nasadov v vasi in okolici označila, kateri češnji je umreti.

Lastnik češnje je med občinstvom. Kako bo reagiral? Nasmehne se in pravi: »Nič nisem hud, to je fantovski praznik in to je njihova pravica. Še eno imam in tudi ta bo bržkone prišla na vrsto v prihodnjih letih.« Vedno pa ni bilo tako. Včasih so lastniki lepih češenj po nekaj dni prespali v nasadu, da bi preprečili fantovske namere. Zato so fantje vedno zamaževali po več dreves, če bi jim pri prvi izpodleteli načrt.

Drago Slavec, ki vsako leto prisloži na pomoč fantom pri najzahtevnejših tesarskih delih in dobro pozna »dvigovalne tehnike«, nasmejan pripoveduje: »Pred leti so meni posekali češno. Vtem, ko sem na trgu praviljal debelo, so šli fantje v škodo k mojim češnjam. Ko so jo prinesli na trg, so me zafkavali!« Ali češnja pozna svojega gospodarja?

Zgodilo se je tudi, da so posekali češnjo v nasadu enega izmed fantov, ki so priprav-

ljali majnico. V takem primeru so mu zaupali nadvse pomembna dela na Gorici, kakor pravijo trgu sredi vasi, in brez njega odšli v akcijo.

Češnja je na trgu. Dela pa je še na pretek. Tesarji tešajo vrh debela in spodnji del češnje, da bi se dobro »prilejal«. Najprej obesimo pod vrh debela dva »krancija«, enega fantovskega in enega dekliškega. Potem pa se začne krastav češnje s pomarančami, kolači in raznobirnimi zastavicami. Krastev je predvsem dekliško delo in delo mlajših, ki po že malce privzigenemu debelu splezajo v vrh krošnje, da bo povsod viselo dovolj pomaranč.

Češnja mora biti lepša kot boljšinski bor, ki okrašen s pomarančami predstavlja »maje« v bližnjem Boljuncu. Tam maj postavlja na predvečer prvega maja. Prestižna stvar!

Ura v sosednjem zvonicu meri čas. Dvanajsta, ena, dve, pol treh... Rdeče pomaranče so prekrile vso češnjo. Župan pregleda, če je češnjeva lepota že dovolj zala. Električar napelje v krošnjo še nekaj raznobirnih luči in pomarančna češnja je nared. Tudi tesarji in privzvovalci so končali delo. Nekaj čez tretjo je. Fantovske moči in skripec se složno uprejo in začnejo dvigati skoraj dvajset metrov visok »maj«. Ploskanje, zvonovi, vrisk. Dolinski maj stoji. Zvonovi zvonijo, saj ta večer se ne sme spati. Vrisik in fantovska pesem, ki se ne utiša do zgodnjih jutranjih ur.

Maj stoji. Delo pa je še ni končano. Mlajši postavljajo topole po vsej vasi, dvajsetletni ograjujejo plesišče, pometajo in drugi sprej pripravljeni fantovski paviljon, ki bo s »konkurenčnimi« cenami tekmoval s paviljonom, v katerem bodo dolinski in okoliški vinogradniki dajali na pokušnjo svoj najboljši pridelek.

»Včasih je bilo mnogo težje. Tudi majnici« je prisločila na pomoč mehanizacija. Včasih smo dvigali z golimi rokami, in če

nas je bilo premalo, smo šli buditi pomočnike v sosednjo vas, ki je pripovedoval starejši možakar, ko je čakal, če mu ne treba dati vročega zravnca.

Nedelja popokne. Maj ponosno vzravnaj, kljub štiristotstotni težji v vrhu, vabi. Vabi dvojezice in podraživa: »Dobrodošli in »Benvenuti«. Vse je pospravljeno, trg je lep in ves v pomladnem razpoloženju. Vse dohodne ceste v dolino se spreminjajo v parkirišča motorizacije z vseh strani. Prvo nedeljo v maju vse poti vodijo v Dolino.

Za uvod igra domača godba na pihala. Note in steklenice dobrega vina — oboje je pred njimi, eno za kvaliteto muziciranja, drugo pa je za moč in sapo!

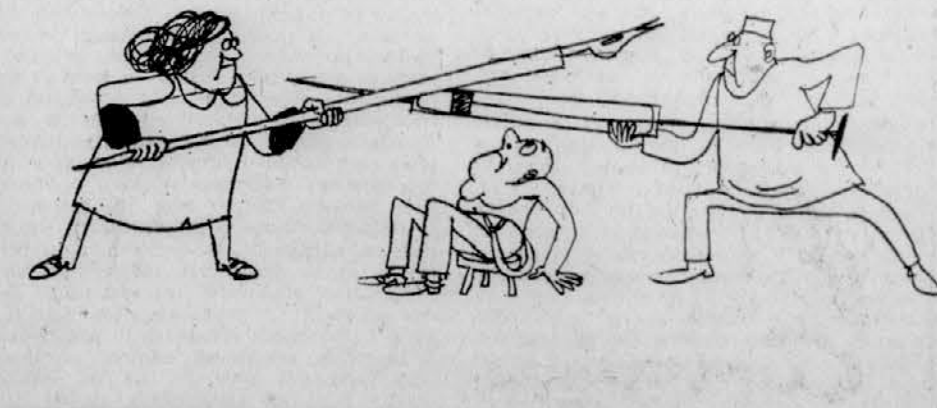
Ob pol šestih pa iz vasi prikoraka ob spremljavi godbe na trg šest fantov in šest deklet. Pravijo jim »parterji«. Dopolnili so dvajset let in so sprejeti v fantovsko oziroma dekliško družbo. Vsi črno-belo oblečeni in z rdečim nageljnomo na prsih oziroma za pasom. V rokah nosijo steklenice dobrega domačega rdečega in belega vina. Na trgu naslavljajo, natočijo še godbenikom in sovrstnikom, potem pa je prvi ples zanje.

Ples pod majem je odprt. Najprej igrajo domači godci, potem pa bi morali zaigrati »Sinkopie« iz Ljubljane. Saj to je predvsem fantovski in dekliški praznik in ti se že raje zavrti po modernejših vižah.

Vendar Sinkopov ni bilo. Kljub temu so domači godci do poznih nočnih ur veselili mlado in staro.

Majniški praznik bi se moral nadaljevati v ponedeljek in torek. Meteorologi so se zrekli proti dolinski mladini. Dež je prekinil majniško, zato pa bo danes in jutri spet oživela. Do jutrišnjega večera, ko bodo maj spustili, zapeli fantovski pesem in zaželeli nasvidenje do prve majske nedelje v letu 1969.

IGOR GRUDEN

Vaš MILAN MAVER

Iz tujega tiska

Belgrad in Agram

Na stockholmskem letališču

Ali ste slišali zgodbo o švedskem potniku in uslužbenki na stockholmskem letališču Arlandu?

Usluženka: »Kam pravzaprav potujete?«

Potnik: »V Belgrad.«

Usluženka: »Toda saj na vaši vozovnici piše Beograd.«

Potnik: »To ni moja krivda. Jaz sem vozovnico samo plačal. V svojem kovčku imam švedski Rathov šolski atlas. 26. izdajo. Na enem zemljevidu berem, da imenujejo Beograd piše Belgrad, na drugem Zagreb Agram, Karlovac se imenuje Karlstadt in Dubrovnik Ragusa.«

Ne vem, ali je zgodba z Arlande pretirana, in tudi ne, če so naši najnovejši atlasi izdelani na podlagi nemških izdaj. Naš (švedski) največji izdajatelj zemljevidov, tiskarna generalnega štaba, ima gotovo dobre topografe. Toda kadar gre za politične karte, je že vse preveč časa očitno, da temeljijo na zemljevidih cesarskega generalnega štaba v Berlinu in cesarskokraljevega generalnega štaba na Dunaju. Oba pa sta šla leta 1918 rakom živjati.

V Zagrebu imajo čudovit hotel, ki se imenuje Esplanade. Iz hotela se vidi velik razstavišni prostor z zelenimi kitajskimi paviljonomi. Tam poteka sedaj velik industrijski sejem. Razstavljajo vse pomembne dežele. Razen Kitajske.

Po železnici v bližini brzi eden izmed vlakov, ki so nastali iz nekdanjega Orient-ekspresa. Če se človek vozi proti severu, pride v mesta, ki imajo dokaj zahodnoevropski videz, tako kot Zagreb ali Beograd. Če se človek pelje v južno smer, lahko pride v Sarajevo. Za to mesto pa v Rothovem atlasu ne najdemo imena.

(AFTONBLADET)

Reforma, krediti, sosedje

Češkoslovaška zahteva nove odnose v SEV

Celo na vrhuncu najostrejšega boja med progresivnimi in konservativnimi silami na Češkoslovaškem je bila stalno prisotna misel, da bo uspeh progresivnih sil za daljše obdobje odvisen najbolj od tega, ali se jim bo posrečilo ozdraviti gospodarski položaj v deželi. Zdaj, ko je boj za oblast dokončno izbojevan, se težišče dogajanja vse bolj seli na gospodarsko področje. Gospodarsko zdravljenje dežele bo nedvomno mnogo daljše, kot je bila politična operacija, ki je bolnika čez noč spet postavila na noge.

Znova od začetka

Zdaj praktično znova začenjajo pri stvarih, ki bi ob razumni gospodarski politiki morale biti že zdavnaj urejene. To je na primer prizadevanje za spremembo gospodarske strukture, ki je doslej dajala prednost razvoju težke industrije, čeprav za mnoge njene panoge Češkoslovaška nima ustreznih pogojev. To je odpravljanje uravnoličev, ki je v dvajsetih letih kmetijsko pridelavo, na storilnost in zainteresiranost zlasti kvalificiranih kadrov. To je težnja po skoraj izključno ekstenzivnem razvoju, ki je nekdanj modernemu češkoslovaškemu industriji pahnula v hudo zaostajanje za sodobno tehnologijo. To je nenehno zaostajanje ponudbe za povpraševanjem in v zvezi s tem stalni inflacijski pritisk. Podobnih slabih strani, ki niso značilne le za češkoslovaški administrativni socializem, je še in še. Njihovo urejanje zahteva hude napore in presega zgolj gospodarsko področje.

Pri vsem tem gre tudi za pomembno politično vprašanje. Po eni strani mora novo vodstvo z učinkovito gospodarsko politiko dokazati, da je sposobno ozdraviti gospodarstvo in zagotoviti, da bodo ljudje nove politike čutili tudi v gospodarnem oziru. To je pravzaprav ključno politično vprašanje, kajti avtoriteta in ugled novega vodstva sta odvisna predvsem od tega. Narasčanje življenjske ravni je osrednja zahteva, ki jo mora izpolniti. Seveda je vsem jasno, da tega ni mogoče doseči čez noč. Trenutno so razmere take, da morajo od delavcev in uslužbenecv zahtevati velike dodatne napore, ne da bi jih mogli tudi takoj in ustrezno poplačati. Povečanje storilnosti je hudo pereč problem. Češkoslovaški gospodarstveniki navajajo v zvezi s tem žalostne podatke.

Tako na primer pravijo, da storilnost dela v CSSR znaša samo četrtino storilnosti dela v ZDA. Pravijo, da storilnost enega milijona in dvesto tisoč češkoslovaških delavcev močno zaostaja za povprečno storilnostjo v zahodnoevropskih državah, storilnost pol milijona delavcev pa je taka, da bi bilo vseeno, če bi jim dajali plačo, ne da bi sploh delali. Po njihovih presojah sedanja storilnost dosega komaj polovico realno dosegljive. Povedali smo že, da je na voljo le malo sredstev, da bi lahko z ustreznim sistemom plačevanja dvignili storilnost.

To je le en primer iz dokaj obširnega seznama problemov, katerih rešitev je otežena zaradi pomanjkanja sredstev.

Kaj je s tujo pomočjo?

Prav v zvezi s tem se zadnje čase veliko govori o češkoslovaških prizadevanjih za kredite iz tujine. Češkoslovaški viri navajajo, da je bilo to tudi eno izmed poglavitnih vprašanj, o katerih so razpravljali med nedavnim obiskom najvišje češkoslovaške partijske in državne delegacije v Moskvi.

Po vrnitvi v Prago je prvi sekretar CK KPC Aleksander Dubček povedal, da je njegova delegacija zahtevala pomoč za presnčenje gospodarskih ciljev in da sovjetska stran preuči češkoslovaške predloge, o katerih pa bo sklep sprejela pozneje. Sporočilo o razgovorih in tudi Dubčkova izjava kaže, da sporazum še ni bil dosežen. Kolikor je moči ugotoviti, je češkoslovaška delegacija predlagala tri možne oblike pomoči: Sovjetska zveza, naj bi pod ugodnimi pogoji dala večji kredit; sovjetska državna banka, naj bi v neki zahodni banki depozitala določeno količino zlata in na tej podlagi dajala posojilo v devizah; Sovjetska zveza naj bi povedala količino pšenice, ki jo prodaja Češkoslovaški.

Očitno nobena izmed treh možnosti s sovjetske strani dojet ni bila sprejeta, čeprav je prav tako očitno, da to še ne pomeni dokončne zavrnitve. Nazadnje gre pri tem tudi za čisto politično vprašanje. Češkoslovaška nujno potrebuje pomoč in zahtevala jo bo tam, kjer jo lahko dobi brez političnih zahtev. Neki češkoslovaški list je te dni zapisal, da je normalno, da so se najprej obrnili na Sovjetsko zvezo, ker pač lahko pričakujejo, da leta ne bo postavljala nobenih posebnih zahtev.

Kolikor pogajanja s Sovjetsko zvezo ne bi uspela ali pa ne bi zadovoljila češkoslovaških potreb, je realno pričakovati, da bo morala Češkoslovaška iskati posojilo drugje. V zvezi s tem se pojavlja mnogo spekulacij okrog možnosti, da bi večji kredit dala Zahodna Nemčija in nekatere druge zahodne države. Vsekakor je preuranjeno govoriti o tem, dokler ne bodo tak ali drugače rešene sedanje češkoslovaške zahteve v Moskvi.

Zastareli odnosi

Za češkoslovaško gospodarstvo so bistvenega pomena seveda predvsem odnosi s socialističnimi državami, zlasti s partnerji v svetu za vzajemno gospodarsko pomoč (SEV). Način sodelovanja v tej organizaciji je že v veliki meri zastarel in čeprav se vse članice – vključno Romunija – strinjajo, da je treba SEV ohraniti in še okrepiti, vendar praktično nobena ni zadovoljna s takim stanjem, kakršno je zdaj.

Prvo vprašanje, ki je velikega pomena tudi za Češkoslovaško, so cene. Določajo jih za določeno obdobje vnaprej na podlagi povprečnih cen na svetovnem trgu. Vendar

pri tem upoštevajo, da na svetovnem trgu razvite države izkoriščajo nerazvite s pritiskom na nizke cene surovin. Zaradi tega so v okvirih SEV določali višje cene za nekatere surovine in za kmetijske pridelke. Tako se na primer dogaja, da Češkoslovaška plačuje sovjetsko nafto po ceni, ki je dvakrat višja od cene, ki jo za isto nafto plačuje Italija. Podobno je tudi z drugimi surovinami.

Po drugi strani pa vzhodnoevropske socialistične države prodajajo Sovjetski zvezi številne stroje in industrijsko opremo. Veliko te proizvodnje je po kakovosti in tehnični ravni tako, da je na zahodnem tržišču ne bi mogli prodajati ali pa bi jo po zelo nizkih cenah. Tako nastaja zelo zapleten splet odnosov, v katerem je težavno reči, kdo je najbolj oškodovan.

Romuni so bili prvi, ki so odločno odklonili tak sistem odnosov v SEV in se odločili, da bodo dajali prednost kakovosti in tehnološki spopolnjenosti. Kaže, da so zdaj tudi na Češkoslovaškem prišli do enakega sklepa, čeprav so pri tem v težjem položaju. Njihova trgovina z meščanstvimi in državami je manj razvita, bremenijo jih dolgi, razen tega pa velik del njihove industrije ni konkurenčen in ima le malo možnosti za prodor na zahodno tržišče. Obseg njene trgovine z razvitimi kapitalističnimi državami znaša samo nekaj odstotkov celotne trgovine, vendar pa je še pri tem treba upoštevati, da CSSR prodaja svoje industrijske izdelke v zahodne države s 40-odstotno čisto izgubo.

Iz vsega tega izhaja, da je interes Češkoslovaške za širše gospodarsko sodelovanje z razvitimi kapitalističnimi državami sicer velik, da pa ima v bližnji prihodnosti vendar prednost ureditev odnosov v SEV. Nova vlada si je zastavila cilj, da bo v petih do sedmih letih dosegla konvertibilnost kronte. To pa pomeni, da bo morala nujno zahtevati od SEV, naj se prilagodi gospodarskim reformam in večini socialističnih držav, kar je alternativa nekaterim težnjam, da bi značilni reformi in njihovo izvajanje podredili integraciji in kooperaciji o okvirih SEV na podlagi starih metod.

JANEZ STANIČ

Smrt v loncu riža

Patrulja FNO je med novoletno ofenzivo v Saigonu zajela dopisnika rimskega Espressa Carla Gregoretta; izpuštil ga je oficir, ki je poveljeval večji enoti FNO. Pozneje je Gregoretti srečal tega človeka v središču Saigona in ga prepoznal. Po dolgih peripetijah sta vzpostavila stik in se domlenila za sestanek, na katerem je stekel med njima tale pogovor:

»Torej ste vi doli ustrelili tri Korejce?«

»Da, prav jaz sem bil.«

»Toda bili so novinarji kot jaz.«

»Ne. Niso bili kot vi. Bili so Korejci. In dejstvo, da so bili Korejci, je neprimerno bolj pomembno kot to, da so bili novinarji. Takrat, ko bo mogoče napisati bolj objektivno zgodovino te vojne, bo svet zvedel, kaj pomeni za našo deželo prisotnost dveh korejskih divizij, »Tigra« in »Beli konji«. Američani s številskimi poudarjajo pomen in težo teh dveh divizij: govorijo o razmerju med mrtvimi! Pravijo, da prideta na vsakega mrtvega vojaka FNO dva mrtveca iz vrst saigonske vojske, medtem ko je položaj s Korejci obrnjen: na vsakega ubitega vojaka iz korejskih divizij pride deset ubitih vojakov FNO.

Toda Američani molče o tem, kako Korejci sestavljajo zanje tako ugodne statistike. Ne povedo, kaj se dogaja, kadar pride v vas kak korejski oddelek; ne povedo, da korejski vojaki ne iščejo boja z borci FNO, marveč se porazgube po hišah in brskajo po ognjiščih. Če odkrijejo, da je v loncih več riža, kot ga je potrebno za prehrano družinskih članov, zberejo vaščane na polju in jih polovico postreže; ne priznajo ne ženskam ne otrokom. Preživelim povedo, da jih bodo postreli prihodnjik, če bodo odkrili, da kuhajo več riža, kot je potrebno za njihovo najnujnejšo prehrano ...

Američani tudi ne govorijo o številnih otrocih, ki jih korejski vojaki puste počasi umirati na soncu vselej, kadar FNO napade kako njihovo taborišče ...

Oficir je odgnal tančico skrivnosti okrog statistik, ki jih pripravljajo v štabu korejskih divizij »Tigra« in »Beli konji«. To je samo neznamenit delček grozot, ki jih tisti, ki opazuje vojno skozi prizmo uradnih statistik, ne more poznati. In vendar je še govorica uradnih statistik dovolj grozljiva!

Portret tedna

Xuan Thuy

Ko je japonska tiskovna agencija Kjodo 13. aprila prestregla poročilo hanojskega radia, da je bil Nguyen Xuan Thuy imenovan za ministra brez listnice, in ga posredovala svetu, so vietnamologi vseh vrst strnili glave in kljub nič dobrega obetajočemu prepripanju na temo »Phom Penh ali Varšava« in »petnajst drugih mest, samo ti dve nee skoraj z gotovostjo napovedali: pripravi se vrste bo kmalu konec in prvi pogovor niso več daleč. Xuan Thuy je namreč postal minister nekaj dni potem, ko je Bela hiša sporočila, da bo Averell Harriman šef ameriške delegacije, ki bo sedla za konferenčno mizo s severnimi Vietnamci, in kot se je izkazalo po petnajstih dneh, so imeli prav tisti, ki so napovedovali, da Thuy ni postal minister zato, da bi prejemal ministrsko plačo, marveč zato, da bi vodil severnovietnamsko delegacijo.

Sklepanje v tej smeri ni bilo zgolj spekulativno: nanj navaja politični profil Thuyeve osebnosti. Zdal šestindesetletni revolucionar in diplomat je bil rojen v provinci Ha Dong, južno od Hanoja. Stiriinast let star je bil že član Lige mladih revolucionarjev, ki jo je ustanovil Nguyen Ai Quoc, zdaj štivolski predsednik Ho Si Minh. S francoskimi zaporji se je seznanil dve leti kasneje kot propagandist boja proti kolonializmu, in pozneje leta 1939, ko je šest let za rešetkami hanojskega zapora Son La urejal ilegalni časopis Suoi Reo.

Na večer pred japonsko kapitulacijo je kot mnogi drugi revolucionarji prišel na prostost in nadaljeval kariero, začeto že za japonskimi zidovi; postal je glavni urednik Cuu Quoc, glasila vietnamske, hkrati pa član CK Lao Donga, to je delavske partije DR Vietnam. Kot generalni sekretar nacionalnega komiteja za mir se je udeležil skoraj vseh mednarodnih mirovnih zborovanj in sklepal mednarodna poznanstva; v letih, ko je bil šef Jen Vieta – fronte ilegalnih političnih, verskih in sindikalnih združenj – pa si je pridobil koristne politične izkušnje v najširšem pomenu besede.

V prvem letu z ženevskimi sporazumi uradno priznane demokratične republike Vietnam se je Thuy povzpел na Olimp severnovietnamske oblasti: postal je član politbiroja delavske partije DR Vietnam. Njegov vzpon na zunaj vidni lestevici severnovietnamske hierarhije je bil samo logična posledica tega dejstva.

Z Averellom Harrimanom se je prvič srečal v Ženevi, ko je bil namestnik šefa severnovietnamske delegacije na konferenci o Laosu (leta 1961). Američanom je ostal v spominu kot »popredljivo vljuden, hladen, vztrajen in trd sobesednik, ki zna v nedogled poslušati argumente, s katerimi se ne strinja, in potem mirno nadaljuje razpravo svojih misli, kakor da sploh ne bi ničesar slišal ...

Njegovo pravo mesto v vrhu političnega vodstva lahko presodimo šele leto kasneje, ko je skupaj s Ho Si Minhom in generalnim sekretarjem Le Duanom predstavljal delavsko partijo DR Vietnam na prelomnem XXII. kongresu KP SZ; bil je priča dokončnega preloma med Pekingom in Moskvo, neposredno pri viru je imel priložnost razmislicati o tem, kakšne posledice utegne imeti ta dogodek, ki je bil že nekaj let »v zraku«, za ves azijski prostor in še posebej za njegovo deželo.

Aprila 1963 je prevzel resor zunanjega ministrstva – in ga odločil dva meseca potem, ko so Američani začeli bombardirati ozemlje Severnega Vietnam, to je aprila 1965. Kot razlog so navedli rahlo zdravje. Njegov odhod iz zunanjega ministrstva pa ni pomenil, da je nehal vplivati na zunanjo politiko. Nasprotno! Kot načelnik oddelka za zveze s tujino pri CK delavske partije DR Vietnam je ostal aktiven, čeprav posredno prisoten v vsem dogajanju, ki zadeva urejanje odnosov med njegovo državo in tujino; in do pred nedavnim, dokler razgovori za politično rešitev vietnamskega problema niso postali neposredna in otipljiva aktualnost, je bilo to področje omejeno predvsem na težavno nalogo, poiskati razumno ravnotežje v prostoru, ki najbolj neposredno občuti vse posledice sovjetsko-kitajskega spora. Okoliščina, da je bil Xuan Thuy ustanovitelj in predsednik tako vietnamsko-sovjetskega kot vietnamsko-kitajskega združenja utegne biti koristen kazipot pri iskanju odgovora na vprašanje, s kakšnega zornega kota je presojal sovjetsko-kitajsko polemiko in mesto svoje dežele v njej.

Tak je v grobih potezah politični portret moža, ki bo te dni sedel nasproti Averellu Harrimanu in začel v »prestolnici nevravnostnih pogovorov, od katerih si večina svetovne javnosti obeta prvi korak k miru,

kategore rahli privid je še prvi trenutek blagodejno vplival na vse svetovne borze in dal krila najrazličnejšim optimističnim razmišljanjem o tem, kaj vse se obeta Aziji in svetu, ko bo prekoračena ta Rubicon. S svojim šestindesetletnim sobesednikom, ki je bil med drugo svetovno vojno Rooseveltov predstavnik v Moskvi in ki mu bo v Parizu ob strani sedel njegov drugi »stris izaz – Cyrus Vance – nima nobenih skupnih potez mimo tiste, da je kakor Harriman tolmáč tožen in želja svoje vlade, iztisnil iz pogovorov za konferenčno mizo čim več za svojo deželo.

Pogovori ne bodo lahki. Optimisti menijo, da bo v najboljšem primeru vse končano do novega leta; pesimisti pa napovedujejo, da bo v Parizu (ali morda pozneje kje drugje) repriza Panmunjoma. Trenutno je pomembno predvsem, da so se stvari premaknile z najbolj dramatične in eksplozivne točke, pa čeprav je scenarij za prvo uvodno srečanje na zunaj kar se da malo obetaven: na področje med 17. in 19. vzporednikom pada več bomb kot pri najvišji Severni Vietnam, na Jugu pa besnilo boj s silovitostjo, kakršne že dolgo ne pomnijo.

Neuradno je z ameriške strani slišati, da bo naloga obeh protagonistov v Parizu – Xuan Thuy in Averell Harriman – vzajemni »sestop« z lestve vojaške merjenja sil, se pravi za sestop, ki bi bil na koncu kronan z mirom.

Hrusčov je ob neki priložnosti dejal: »Delal sem tudi v železarni in vem, kako je treba ohladiti razžarjen železok. To duhovito prispodobe je prepričljivo potrdil ob kubanski krizi, ko je v poklonu Kennedyju našel razumnega in daljnovidnega sobesednika. Toda Johnson se bolj spozna na kavbojske kot na železarske posle ...

Sicer pa je do tega, da bi smeli razmišljati o ohlajenju razžarjenega železa v pravem pomenu besede, še daleč. Xuan Thuy in Averell Harriman bosta morala poprej prehoditi dokaj vijugast, najrazličnejši ovir in zased polno pot, preden bosta prispela do tretje etape pogovorov, ko bo mogoče govoriti o pogajanjih, katerih politična vsebina in cilj bo politična rešitev vietnamske krize. Najprej se bosta morala sporazumeti, ali obe strani sploh sta za mirovna pogajanja v pravem pomenu besede. Z drugimi besedami: Thuy bo moral dobiti zagotovilo, da Američani brezpogojno ustavijo vse vojaške akcije proti DR Vietnamu, in vsaj rahlo obljubo, ki jo bo mogoče razlagati kot znamenje, da bodo ameriški vojaki »nekako« odšli iz Vietnam.

Potem bodo prišli na vrsto pogovori o obsegu bodoče mirovne konference, o dnevnem redu in o njegovi sestavi. Tudi ta etapa za Američane ne bo lahka, kajti Thuy dodobra pozna mehanizem, ki je uravnaval ženevsko konferenco o Vietnamu leta 1954 in sedem let pozneje konferenco o Laosu prav tam, ve pa tudi, kako so se dogodki razpletali, ko so bili dokumenti podpisani in so se delegati razšli na svoje domove.

Šele potem, ko bo vse to težavno in težavno delo opravljeno, se bo na konferenci mizi zmaljalo jedro problema: mir in vsa vprašanja, ki zanimajo obe strani.

Nekdo je zapisal, da se pot v Pariz ni odprla 31. marca letos, ko je Johnson na pritisk dolarja z Wall Streeta pred televizijskimi kamerami ponudil delno ustavitve bombardiranja, marveč tistega dne v že odmaknjenem letu 1965, ko se je v Zen Min Zi Bau pojavil Lin Piaov članek z naslovom »Zveliča ljudska vojna!«; sklepal je, da so v Hanoju tistega dne spoznali, da imajo na izbiri dvoje: ali skitajskov vojno, ki bo trajala, dokler se ne bo nasprotnik izpraznil sam umaknil, ali pa vietnamski mir. In po njegovem so se že takrat odločili za slednje.

Naj bo ta domneva točna ali ne, Ameriko lahko zdaj zanesljivo trdimo, da je Wall Street že veliko pred Johnsonom spoznal, da samo mir v Vietnamu lahko reši že nevarno opotekajočo se dolar. Ko so se vietnamskim težavam pridružile še črnske doma, se je moral v volilnem letu, čeprav nerad, opredeliti tudi Johnson.

Nobenega dvoma ni, da ta okoliščina ne bo olajšala vzdušja v pariski konferenčni dvorani, marveč bo najbrž delovala v nasprotni smeri. Toda Vietnamci se dobro spominjajo, da so pred štirinajstimi leti stvari ob Lemanskem jezeru vrjale stekle šele potem, ko je Mendes – France v konferenčni dvorani zamenjal Bidaulta in Laniela. Nemara se tudi Nguyen Xuan Thuy nadeja, da bo v Harrimanu dobil bolj elastičnega sobesednika šele potem, ko se bo v Belo hišo vselila nova osebnost.

MIRAN SUSTAR

Z obiska na Japonskem

Smehljaji med cvetočimi češnjami

Cesar Hirohito je počasi, z nekoliko drsajočim korakom stopal po rdeči preprogi proti ljušinu - 18, s katerim se je Tito pripeljal na uradni obisk na Japonsko. Obločen je bil v frak in v roki je držal cilindar. Za njim sta stopala starejši sin, prestolonaslednik, in njegova mlada žena, ki prvikrat, po toliko stoletjih cesarske zgodovine ni kraljevske — stari Japanci bi dejali božanske — krvi. Za starejšim bratom je stopal mlajši brat z ženo. Ko je šla mimo mene — novinarji smo bili »ograjeni« z žametasto vrstico — se mi je nasmehnila. Tudi jaz sem se ji nasmehnil in stik z Japonsko je bil vzpostavljen. Pozneje sem na vsakem koraku srečaval ta japonski nasmeh.

Japanci se niso smehljali tistega dne konec avgusta leta 1945, ko je predstraža ameriške okupacijske armade prišla na letališče pri Tokiu. Z japonskimi avtomobili so jo prepeljali v Jokohamo, kjer naj bi bil glavni stan poveljnika osme armade generala Eichelbergerja. Ko so se ameriški vojaki peljali skozi mesto, so opazili le malo ljudi med ruševinami. Na vsakem križišču je stal japonski vojak s puško, pripravljen na strel, toda obrnjen proti ruševinam, da ne bi kdo iz zasede napadel Američanov. To pušobno sliko so se podarjali električni vlaki, ki so se vozili na glavni progi proti Tokiu.

Japonsko cesarstvo, ki so ga bili mladi pripeljali do nesluhen višin, je bilo razrušeno. Hirošima in Nagasaki sta doživela atomski napad, toda tudi drugod ni bilo uničenosti dosti manjše. Na Tokio so v zadnjih mesecih vojne padale ruševine in zažigalne bombe. In zdaj je prišla okupacija.

Japonska ni bila nikoli okupirana. Zanimljivo je, da so jo poskušali zavzeti v trinaestem stoletju Mongoli. Celo Japonsko so se na otoku Kjusiu, kjer so se bojevali trinajsetdeset dni, da bi razširili majhno mostišče. Toda 14. avgusta 1281 so se bogovi japonskih prednikov usmili svojih naslednikov in poslali tajfun, ki je domala uničil mongolsko ladje. Molitve po templjih in svetih po vsej deželi so zalegele in Japanci so upravičeno nazvali tajfun »kamikaze« — sveti veter. Toda konec avgusta 1945 se bogovi prednikov niso usmili Japancev: niso poslali ne tajfuna ne katkega drugega znamenja svoje naklonjenosti. In četudi bi ga bili, je dvomljivo, ali bi kaj zaleglo proti ameriški premoči in atomskemu bombam.

Zato so Japanci v strahu pričakovali, kaj se bo zgodilo. Zensko so bežale iz mest — za vsak primer. Ljudem so se zvezele v ušesih cesarjeve besede, da morajo biti močni in vpenosti tisto, kar se ne da premestiti. In ker so bili navajeni tisoletja ubogati svoje »sogune«, svoje »dajmijee« — fevdalne gospodaje — predvsem pa se klanjati božanstvu, vtelesnemu v cesarjevi osebi, so ubogali. Ubogali so tudi vojaki na številnih frontah, na številnih otokih, razkropljenih po širnem Tišem oceanu.

Kmalu so ljudje ugotovili, da jih Američani ne bodo požrli. Zgodovina pozna dovolj ironije, toda takšne ironije, kakršna je bila vladavina ameriškega »soguna« MacArthurja nad Japonsko, najbrž ne pozna. Vrnili se je, kakor je bil obljubil, ko so ga Japanci spustili s Filipinov, in vstili Japonski ustavo, ki je po svoji demokratičnosti vzor. MacArthur se ni dosti menil za čustva Japancev, ki so do ustave verovali, da je cesar božanstvo — nekateri se zdaj verjamejo. Razgledal je, da je cesar padelesar in da je ljudstvo suvereno, odpravil feudalizem in v devetem členu ustave kratko malo prepovedal Japancev, da bi se kdaj vojskovali.

Američanom je kmalu postalo žal, da so bili tako demokratični. Tedanji podpredsednik ZDA Nixon je na uradnem banketu v Tokiu leta 1953 dejal, da ZDA niso ravnale prav, ko so Japonski vsilile določbo proti vojni. Toda večina Japancev ne misli tako. Bridka izkušnja jih je poučila, da militaristi niso imeli prav, da ljudstvo ne živi bolje z osvajanjem tehnologije in tujih trgov.

Po vojni so bili Japanci jezni na svoje generale, ker so jih zapeljali v vojno, toda ne na cesarja, ki so ga generali »prevratarili«. Celo med zgodovinarji so manjšina o cesarjevem deležu pri vojni deloma. Nemo je takih, ki trdijo, da cesar ni mogel preprečiti načrtov militaristov, ki so se začeli spopirati v letih svetovne gospodarske krize. Kot dokaz navajajo med drugim, da se cesar ni strinjal z vojaškim vdomor v Mandžurijo, a da je bil brez moči. Kljub vsemu svojemu božanstvu — in prav zaradi svoje božanske odmaknjenosti, trdijo — ni držal vajeti oblasti v rokah. Moral je slediti toku. In tok ga je nezdružljivo gnjal v vojno.

Kljub temu je hotel cesar po vojni dostopiti, ker se je — tako je sam dejal — čutil odgovornega za vojno. V tujini so mislili, da ne bo mogel kot »ustanovna« preživeti ponižanja, da bo ljudstvo izgubilo vero vanj, ko ne bo več božanstvo. In res je videti prav neobglen v fraku in s cilindrom v roki na sliki ob velikem MacArthurju, ki ob njem brezhibno kadi pipo in je obločen v vojaške hlače ter ima na prsih razprto srajco. Japonski politiki so se bali, da bo objava te slike popolnoma uničila mit o cesarju. Morda je uničila mit o njegovem božanstvu, toda zgodilo se je nekaj nenavadnega. Japanci so v cesarju prvikrat videli človeka, ne boga, ki se je moral priti pokloniti okupatorju, kakor so se mu morali pokloniti tudi oni. Cesar ni odstopil, temveč je začel obiskovati številne kraje in se pogovarjati z ljudmi. To je bilo prvikrat v japonski zgodovini, da je prišel cesar med ljudstvo.

Toda ironija morda le ni bila tako velika. Morda se je zgodovina le pošalila z japonskim ljudstvom, zakaj MacArthur se je vedel, kakor pravi »sogune« iz časov Tokugave, ko je cesar česar živel v blešči osamljenosti v Kjusiu, a je vso oblast dejansko držal v rokah njegov namestnik. MacArthur ni potoval po Japonski, ni se pogovarjal z ljudstvom, obdajal so ga oboževalci iz časov vojne. V njem so videli vsemočnega prokonzula, ki iz svoje rezidence pošilja razglase o položaju na Japonskem in ne trpi ugovorov. To je stari generaciji japonskih politikov celo ugajalo. Ta jezik so razumeli in zlobni ljudje so govorili, da lahko človek, če rano vstane,

vidi MacArthurja, kako se kakor božanstvo spreha po vodah v jarkih in ribnikih, ki obdajajo cesarsko palačo v Tokiu.

»Tle Japanci živijo drug drugemu na glavi!«

Vzklík, ki je prišel od enega izmed novinarjev v avtobusu, me je reško zdrnil in sanjarjenja, kakor zdrimi rock in roll človeka, ki je dotlej poslušal Schubertovo romanco.

Peljali smo se skozi Tokio in vtis je bil nenaden, nepremagljiv in hipen. Ne v ameriških mestih ne v Londonu ne v Parizu ni takega mravljišča. Enajst milijonov prebivalcev. Enajst milijonov osebnosti, zakaj Japanci se med seboj prav tako razločujejo kakor mi Evropejci. Toda to mravljišče ni hrupno, kar vtis ogromnosti se poglablja.

Drugo, kar človek opazi, je neverjetna gradbena dejavnost tam, kjer je gradbena dejavnost še mogoča. Novi hoteli, nebotičniki, veleblagovnice, pisane zastave in napisi na trgovinah. Ves Tokio je ena sama izlozba. Nad glavo nam nenadoma zašumi vlak, ki s poprečno hitrostjo dvesto kilometrov na uro drvi proti Kijotu ali proti severu. Od letališča se vleče na betonskih stebrih železnica z eno samo tirnico. Avtostrade na betonskih nosilcih se prepletajo med seboj kakor gumijasti trakovi. Celo Američani jih ne znajo bolje graditi. Kaže, da Japanci dobro poznajo tisto ameriško popevko: »Kar znaš ti narediti, znam jaz narediti bolje...« In to ne samo pri gradnji cest.

Zdaj so prvi na svetu v ladjedelništvu. Pred dvema letoma so posekali Zvezno republiko Nemčijo v proizvodnji jekla in se uvrstili takoj za ZDA in Sovjetsko zvezo. Lani so izdelali milijon dvesto tisoč avtomobilov in tako spet posekali Nemce: drugi na svetu v proizvodnji avtomobilov. Seznam s tem še ni izčrpan.

Videl sem tanker v Jokohami, ki ga še gradijo: 350.000 ton. Ne gradijo ga v doku ali na sanišču. Kakšno sanišče bi bilo potrebno! Gradijo ga kratko malo v — morju. Kako da se niso drugi pred njimi spomnili, da bi take Levitane gradili kar v morju? Spomnili so se že, a so najbrž mislili, da so tehnične težave, ki bi jih morali pri tem premagati, neizvedljive. Japanci so jih premagali. Skratka, to kar človek bere o dinamičnem razvoju Japon-

ske, je popolnoma res, celo dvakrat res.

Toda mene ni najbolj zanimal gospodarski napredek Japonske, ampak so me zanimali smehljaji in to, kar se za njimi skriva. Prvega smehljaja sem bil deležen od princese na letališču. Bil je prisrčen, spontan in pač — smehljaj.

Srečal sem jih še dosti. Najprej dekleta v kavarnah in okrepčevalnicah. Res da sem 190 centimetrov visok in tehtam več kot sto kilogramov, toda gotovo so že videle Američane in druge tujce, ki so prav tako veliki in debeli. Ko sem vstopil in sedel, me je najprej pozdravilo hihitanje. Po navadi sta stali po dve ob točilni mizi — bili sta polovico manjši od mene — in se držali za usta. Ko sta se nanihitali, je ena stopila k meni in me vprašala, kaj želim. (Domnevam, da me je to vprašala, ker je nisem razumel.) Skušal sem ji razložiti po angleško, toda z angleščino človek ne pride daleč na Japonskem. Sploh ne pride daleč ne z angleščino ne s kakim drugim jezikom, razen z japonsčino.

Ker me ni razumela, se je na široko nasmehnila. Oba sva se ozirala proti pulhu, kjer je točaj pridno brisal kozarce — dekle veselo, jaz obupano. Tudi točaj se mi je smehljaj v brki in razumel angleško prav toliko kolikor dekle. Pomagati sem si moral s prstom in pokazati, kaj želim.

»To smehljanje in celo hihitanje,« mi je pojasnil star zahodnjak, ki že dolgo živi na Japonskem, »ni žaljivo. Vsaj oni vas nočejo s tem žaliti. Po navadi se smehljajo, kadar so v zadregi. Vidite, dekletu sta se hihitali, ker sta bili v zadregi, ker nista znali angleško. Pomagali sta si s hihitanjem.«

Ker sem ga nekoliko začuden pogledal, je brž pristavil: »No, morda ste se ji morda zdeli nekoliko smešni. Lahko pa se za takim smehljanjem skriva še kaj drugega.«

Ni vrag, da se ne bi. Toda zdi se mi, da je teorija mojega znanca vsaj delno pravilna. Ko smo bili v tovarni televizorjev v Osaki, smo se pogovarjali s šefom propagande podjetja, ki nas je pozdravil po tolmacu. Preproste odgovore je posredoval kar tolmac. Toda ko sem vprašal, kako je s prodajo sprejemnikov za barvno televizijo spričo dejstva, da taki televizorji ne gredo tako dobro v prodajo, kakor so pričakovali, ne v ZDA ne v Britaniji, se je začel smehljati.

Najprej se je nasmehnil tolmacu. Ko je ta prevedel moje vprašanje svojem šefu, se je začel smehljati tudi šef. Eden izmed naših novinarjev je polglasno pripomnil — po naše seveda — da je moje vprašanje očitno kočljivo. Ko sta se oba — tolmac in šef — dovolj nasmehljala, sem prejel odgovor: »Barvni televizorji gredo dobro v prodajo in podjetje ima popoln pregled nad trgom.«

To smehljanje sodi v obče olikane manire Japancev, ki menda ne znajo reči ne, tudi takrat, ko morajo reči ne. Deset minut sem moral držati slušalko v roki, ko sem se pogovarjal z zunanjepolitičnim urednikom nekega velikega dnevnika, da bi zvedel, ali ga lahko obiščem ali ne. Že takoj

GRAD HIMEDŽI

Sezidali so ga leta 1609. Je eden izmed najlepših spomenikov fevdalne Japonske, ki se je za tri stoletja popolnoma zaprla vase in odrezala od zunanjega sveta. Ker ima grad čiste bele zidove, je dobil vzdevek »grad bele čapljice«.

na začetku mi je bilo jasno, da tistega dne ne bo utegnil. Zaman bi poskušal ponoviti vse njegove izraze, s katerimi mi je po ovinkih in nadvse rahločutno deset minut namigoval, da tistega dne ne utegne govoriti z menoj.

»Zahodnjaki si laskajo,« me je spet počel st »Japonec«, »da so odkritosrčni in neposredni, če vam takoj rečejo ne, kadar

jih nekaj prosite. Za olikanega Japonca je to v najboljšem primeru navno, v najslabšem pa grobo.«

O teh uglajenih manirah Japancev, ki so »mujno« potrebno mazivo v koleseh družbenega stroja, je več teorij. Najbolj zanimiva je tista, ki pravi, da Japanci niso po naravi ne uglajeni ne mirni ne nasmehljani. Toda vzgoja, ki izvira iz družbene nujne

— nevljudnost in grobost med ljudmi, ki živijo stisnjeni na majhnem prostoru, ima lahko zelo neljube posledice — ta vzgoja nenehno poudarja potrebo po vljudnosti in uglajenosti. Za njima se lahko skriva marsikaj, toda vsekakor sta neprimerno boljše od zmerjanja in grobosti.

Od tod ti japonski smehljaji.

BOŽIDAR FAHOR

Mnenje prof. Josepha Toynbeeja

Amerika pod drobnogledom zgodovinarja

Osemnajst potovanj v ZDA

Dopisnik ameriške revije »Life« v Londonu, John Hicks, je intervjuval znamenitega britanskega zgodovinarja Arnolda Josepha Toynbeeja, ki je od leta 1925 stalno obiskoval Združene države Amerike in proučeval njihov družbeno-politični razvoj. Profesor Toynbee, ki je star 78 let, je v svojem najpomembnejšem delu »Studiji zgodovine« primerjal 26 civilizacij v svetovni zgodovini. Kot član britanske delegacije je sodeloval na mirovnihih pogajanjih po obeh zadnjih vojnah. Bil je tudi direktor študijskega oddelka britanskega kraljevskega inštituta za zunanje zadeve. Ko se je lani pomladi vrnil s svojega osemnajstega potovanja po ZDA, je dejal, da ga je kot prijatelja Amerike to, kar je videl, močno prizadejalo. Zakaj, je razložil v tem intervjuju, ki je ob zadnjih nemirih postal še posebej aktualen.

Vprašanje: Profesor Toynbee, katere spremembe, ki jih je v letih doživela Amerika, so na vas napravile najmočnejši vtis?

Odgovor: Dejal bi, da je v zadnjih dveh letih prišlo do veliko večje spremembe kot v vseh 40 in več letih prej, odkar sem začel hoditi v ZDA. Vse osebnosti, večinoma srednjih let, ki so bile na oblasti pred dvema letoma, so se tedaj čutile neravnine in neprimernosti. Menili so, da vojna v Vietnamu ne bo niti za milimeter spremenila poti ameriškega razvoja. Nobena stvar je ne bi mogla speljati z začetne poti. Sistem ameriškega življenja je bil nenadkriljiv sistem življenja. Svet bi moral postati čim bolj podoban Ameriki, in to je bilo največ, kar je bilo moči želiti.

Sprememba je bila ogromna. Se vedno so jastrebi in golobi, toda sedaj so vsi vzemirjeni in zaskrbljeni, tako jastrebi kot golobi. V zadnjih dveh letih je Amerika doživela hude pretrse tako od znotraj kot od zunaj. Ljudje so nezadovoljni in nemirni. Mladi se zavestno in odkrito upirajo. Gre za upor velikih razsežnosti proti generaciji srednjih let. Bili pa so še drugi upori, ki so odločilno prizadejali moje ameriške prijatelje. Zanje je bil to celo huji udarec kot vojna v Vietnamu. Novice o teh uporih so jih zadele v srce. V tem primeru gre za notranji problem, ki jih prizadeva neposredno. Gre za dogodek, ki bi si ga ne bi bilo moglo zamisliti ne samo leta 1925, temveč v tako širokem obsegu niti leta 1965. Amerika je leta in leta živela v lažnem občutku varnosti, v lažni evforiji. To se je sedaj razletelo na koščke.

Ali ste pri svojih prejšnjih potovanjih v Ameriko opazili ta vlažni občutek varnosti?

O: Da. Kot zgodovinar dobro vem, da se pri vsaki družbi obdobja prosperitete en-

krat končajo. V človekovi naravi je, da se zaplete v težave. Američani so mislili, da so Združene države raj, medtem ko sem jaz vedel, da nobena človeška družba tega ne more doseči. Neogibno je bilo, da se bodo prej ali slej razočarali.

V: In je bilo dobro, da se je to zgodilo?

O: Gotovo, kajti slabo je ne živeti v stvarnosti. Amerika je bila zelo zadovoljna sama s seboj in dobila je zdravilo, ki ji je bilo potrebno.

V: Ste bili še nad čem zadovoljni v Ameriki?

O: Opazil sem naraščanje samokritike, kar je vedno dobra stvar. In spremembe pri generaciji, ki dorasča. Ne mislim samo na hippies, ki so le senzacionalistični pojav in le desetina ledene gore, ki se dviga nad vodo, medtem ko drugih devet desetini ostaja spodaj. Mislim na veliko več del te generacije, ki se ne razkazuje, je pa pravzaprav močno spremenila svoj način misljenja.

V Stanfordu sem videl mnogo teh študentov, ki so bili povsem normalni v svojem vsakdanjem vedenju, v oblačenju in drugem, toda nezadovoljni s svojim načinom življenja in cilji, ki so jih sprejeli njihovi starši. Ne izražajo se s tako silovitostjo kot ekstremno krilo, toda nezadovoljstvo obstaja. Pripovedovali so mi, da so se študenti vedno krčevito potovali, da bi došli ponudbe za delo pri velikih družbah, sedaj pa predstavniki velikih družb, ki po univerzah iščejo kader, le s težavo najdejo koga. Če je to res, menim, da je zelo pomembno, celo dramatično.

Navedel bom primer mladeniča, ki ga poznam. Njegova družina zavzema v gospodarstvu Los Angelesa zelo pomembno mesto. Toda njegove ambicije so vse usmerjene na akademsko področje. Starši ne more-

jo razumeti, da bi fant, ki mu je na voljo tako veliko podjetje, lahko izbral drugačno življenjsko pot. Ne razumejo, zakaj se odreka denarju in vsemu drugemu. Dejstvo pa je, da si noče denarja postaviti za svoj življenjski cilj.

Opazil sem, da mladi Američani govorijo s sovražnostjo o vrednotah, ki so jih sprejeli njihovi starši. Dejal sem s sovražnostjo, morda je beseda nekoliko preostra. Recimo z odporom.

Tako imenovani »ameriški« način življenja, to je tisto urbanizirano življenje, tako bogato materialnega ugodja, s tekočo vodo, televizijo in vsemi svojimi družbenimi pravili in značilnimi cilji, dejansko nima globokih korenin. Bogati mestni poslovni človek in njegova žena, ki sedaj dajeta ton »ameriške« sistemu življenja, sta zapustila podeželje komaj pred dvema ali tremi generacijami.

V: Prej ste govorili o nemirih v Ameriki. Je prav, če jih imenujemo rasni nemiri, ali pa so nekaj drugega, morda nemiri iz gospodarskih razlogov?

O: Vi v Ameriki si namrečno želite, da je ne bi imeli za rasne nemire. Toda konec koncev so, čeprav ne gre samo za rasni problem. Če je v ZDA nekdo črnc, dobi go spodobarsko daleč slabši položaj, kot če ni. Zelo možno je, da sodi med tistih 10 do 20 odstotkov ameriškega prebivalstva, ki ne daje tona »ameriške« načinu življenja. Biti reven v Ameriki je dosti huje kot v katerikoli deželi na svetu. To je dosti huje kakor na primer v Indiji, kjer večina živi na minimalni ravni. Toda ni bolj obupne revšine, kot pripadati manjšini zavrženih, ki lahko samo s silo pride do besede.

Rasne razmere v ZDA so sedaj zelo pereče, kajti nad idealom integracije, ki naj bi bila dosežena z miroljubnimi sredstvi, kakor jo zagovarja Martin Luther King, je prevladal ideal nasilja in formiranja anti-družbenih skupnosti znotraj obstoječih družbenih skupnosti. To bi lahko privedlo do permanentne državljanske vojne v glavnih ameriških mestih, in sicer s črnskimimi anti-družbenimi skupnostmi, s svojo civilizacijo in svojim načinom življenja. In v tak položaj sedaj drsi Amerika.

V: Kaj se je po tem zgodilo z ameriškim liberalnim idealom, po katerem bi morali, seveda ne brez bojev, doseči integrirano družbo, v kateri bi rase živele pomešane, druga ob drugi?

O: Pomešane? Kaj razumete pod tem? Z mešanimi zakoni ali ne? Vidite, to je osrednji problem Amerike. Pogledmo Mehiko. Zdi se mi, da je tam 87 odstotkov prebivalstva mesticev. Do mešanja je prišlo predvsem z ameriškim Indijanci. Bral sem,

da je med špansko kolonizacijo prišlo v Mehiko okrog pol milijona belcev in črncev. Sedaj pa so med seboj že tako križani, da je težavno srečati Mehikance, ki bi bili čisti črnci ali čisti belci. Mešani črnci so tisto skrivnostno sredstvo, ki je iz Mehike naredilo enoten narod.

Lahko pogledamo še Brazilijo. V Braziliji so bili črnci sužnji do leta 1890. Mnogo dlje kot v ZDA. In vendar v Braziliji ni rasne diskriminacije. In je tudi ne more biti, kajti med črnim in belim je vrsta barvnih odtenkov. To je pravo spajanje dveh kultur. Ne znan bi pojasniti zakaj, toda so narodi, ki imajo zelo močno rasno zavest in drugi, ki je nimajo. Najmočnejšo imajo višji razredi Hindujcev, nato Židje, nadalje teutonski narodi, ki govorijo angleški, holandski in nemški jezik. Ne vem zakaj mi tako težko premagamo te rasne predsodke, medtem ko jih nekateri drugi narodi sploh ne občutijo.

Kaj zadeva mešane zakone je zelo zanimivo tudi, da nanje vplivajo samo fizični razločki, temveč tudi kulturni. Iz Nigerije se spominjam dveh angleških žena z nigerijskima možema. Eden je bil ravnatelj pomembne bolnišnice, drugi pa rektor univerze. Oba sta bila zelo kulturna in zelo značajna človeka. Tudi njuni angleški ženi sta imeli te kvalitete. Rasnih razločkov sploh ni bilo opaziti. Visoka stopnja kulturnosti je povsem izbrisala rasni razloček.

V: Torej je to edina alternativa segregacije? Mar ni moči doseči integrirane družbe brez vsestranske sirjenja mešanih zakonov?

O: Ne, ni primerov družb, ki bi bile to dosegle. Ne glede na vsa Gandhijeva prizadevanja Indija ni uspela premagati sistema kaste in zato Indija ni resnično integrirana družba, četudi je bilo nekaj mešanja. V indijskih vaseh še vedno žive popolnoma ločeno navadni ljudje iz nižjih kaste in nedotakljivi, ki celo niti vode ne pijejo iz istih vodnjakov. To je nekaj grozljivega. In po moji sodbi gre tudi Amerika, tako kot Rodžija in Južna Afrika, v to smer. V notranjosti dežele so ljudje permanentno ločeni, in to na najslabši način.

V: Zakaj mislite, da gre Amerika po tej poti?

O: Kakšna naj bi bila alternativa, če se ne sprejme združitev v polnem smislu? Rodžite. Toda le kako boste ločili rase? Orčiso so zasidrani v sruči vseh velikih ameriških storitev. Južna Afrika, kar poskušajo storiti v Južni Africi, v zvezi s »rezervat« prisilili bi morali črnce, da se umaknejo iz mest, in na enak prisihi način spodite belce na primer iz Mississippija in Alabame ter sprejeti zakon, ki bi se glasil: »Sem bomo spravili vse črnce in ne bomo dovo-

lili, da bi šli črnci kamorkoli drugam.« Toda to ni niti možno niti izvedljivo, se vam ne zdi?

Ce pa boste zadržali segregacijo in živeli v istih mestih, boste ustvarili položaj permanentne državljanske vojne v vseh pomembnih ameriških mestih. Te težnje je moč že opaziti. Gotovo pa je, da si Amerika tudi tega ne more privoščiti. Ne morete dopustiti, da bi zmaga ideologija črnih muslimanov, ki pravijo: »Postali bomo rasisti, to kar ste vi belci. Šli bomo tako daleč, da bomo od klanjalni poroko z belcem, tako kot vi odklanjate poroko s črncem. Zobljkovali bomo ločeno, samo našo družbo, ki bo v permanentni vojni z vami.«

Dva ideala torej tekmujeata med seboj: ta ali pa integracija s pomočjo mešanih zakonov. Znova se v mislih vračam na zakonska para, s katerima sem se seznanil v Nigeriji. Moč in žena sta bila različnih ras, skupna pa jima je bila visoka stopnja kulture. Tekma je torej med separatistično idejo in stvarmi, ki lahko privedejo do zmage integracionistične politike; to je stvar, ki lahko dvignejo kulturni in gospodarski nivo črnske skupnosti. Če bi črnci ustvarili iste gospodarske možnosti kot belci, bi tudi njegov način življenja postal podoben belcem in to bi takoj zmanjšalo rasno napetost. Bolj enaka je kultura, manj pomene imajo rasni razločki in toliko lažja postane integracija, vključno z mešanimi zakoni, ki so le najbolj popolna oblika integracije.

V: Amerika je konec koncev vendar le izredno bogata dežela in zdi se, da je ameriško ljudstvo tudi zelo velkokodušno...

O: Dovolite mi, da vas prekinem. Rad bi le priznal, da Američani po eni strani zelo ljubijo denar, po drugi pa ga trošijo s prav tako velkokodušnostjo, kot je njihova želja, da bi ga zaslužili.

V: ...Če to upoštevamo, zakaj potem Amerika ni dvignila na višjo raven svoje ravne manjšine?

O: Hočete reči, zakaj se Kongres tako upira dati sklade za Veliko družbo, hkrati ko je takoj pripravljen dati denar za Vietnam? To vprašanje sem si tudi sam zastavil in nisem našel odgovora. Bogataši vseh dežel so bili vedno bolj pripravljeni dati denar za orožje kot za blaginjo. Raje plačujejo davke za vojaške namene kot pa za socialne. Bolj so pripravljeni dajati tujcem bombe zastoj kot pa hiše in pomoč svojim sonarodnjakom. To velja tudi za Veliko Britanijo. Nemara je to vidik človeške psihologije. Jaz si tega ne znam razložiti. Amerika je dovolj bogata, da bi svoje reveže lahko dvignila na nacionalno ameriško povprečje.

Naši sodobni slikarji in kiparji

Boris Kalin

Boris Kalin, rojen 24. 6. 1905 v Solkanu pri Gorici, je l. 1929 končal akademijo likovnih umetnosti v Zagrebu. Od leta 1945 je redni profesor Akademije za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je bil lani vnovič izvoljen za rektorja. Od komiteja za znanost in kulturo FLRJ je prejel naziv mojstra likovne umetnosti. Redni član SAZU. Sodeloval je na šte-

težavno je zanesljiveje trditi, kdaj je umetnik že prestopil v zreli ustvarjalni čas: kdaj torej občutimo, da ves živi v svojem delu, bodisi da zato potrebuje daljše obdobje, se pravi leta in leta, bodisi da v tako rekoč enem trenutku razreši in uredi rezultat likovno-izraznega problema. Glede na dejstvo, da nudi prav dolga časa odmaknjenost najboljše priljubljenosti in možnosti za prej omenjeno ugotavljanje, je treba ta moment upoštevati tudi kot tisto temeljno pogojenost — in dalje, na višji stopnji kot čisto konstatacijo, v kateri je nastajala in se odvijala umetnikova izpoved.

Vse to moram imeti zdaj pred očmi, ko sodimo o naši starejši umetniški generaciji, seveda o tisti, katere prisotnost je v našem prostoru še vedno živa, ki ima svoje nove tvorne sklepe, tvorne v svojem likovnem izpovednem okviru ali se v likovnem trenutku sedanjosti. Sem sicer prav gotovo kipar Boris Kalin, od čigar prve samostojne predstavitve mineva letos že trideset let — se pravi čas, ki je že hkrati s študijskimi leti oblikoval njegovo likovno definiranje. Ali bolje — čas je usmerjal kiparja, ki mu je zagrebška šola z mojstrom Kršiničem in Metrostvičem vzbudila mimo goli metierske izobrazbe v letih pogojeno občudovanje najplemenitejšega, starodavnega kiparskega gradiva — kama, z enako zavestjo kot je to občudovanje v svetu se odmevalo v Rodinu in Maillou, razgibana predvojna leta med študenti akademije pa na drugi strani tisto značilno duhovno opredeljenost za premišljeno udarnost in akcijo.

Prav gotovo so to temeljna izhodišča, ki so oblikovala mladega kiparja, da je znal po obisku Pariza in Italije pristati na realna domača tla, ki so bila vse prej kot primerna, da bi nudila najmanjše materialne možnosti za samostojen ustvarjalni razvoj; to pomeni, da se je znašel sredi dnevnega dela — klesanja zadržane, dekorativne nagrobne plastike, hkrati pa ves zaslužen odmor po vsakodnevem delu posvetil modeliranju po lastnem izpovednem nagibu, ki mu je tudi prinesel prva priznanja na javnih natečajih za spomeniško plastiko.

Samo kratek besedni prelet skozi nadaljnja leta Kalinova je opravičljiv na tem mestu predvsem zaradi dejstva, da jih je njegova nedavna retrospektiva dosledno predstavila; to pomeni, da smo se tedaj srečali z najboljšimi izbranimi Kalinovimi deli in povsem točno lahko odkrili vse tri raznorodne izpovednoizrazne momente v njegovi plastiki: primarne, ki ga je narekovala zagledanost v plemenito gradivo, iz katerega je treba sa-

BORIS KALIN; MARIJ KOGOJ (1967)

vilnih slovenskih in jugoslovanskih razstavah doma in v tujini, tako v Trstu, Gorici, Zagrebu, Ljubljani, Moskvi, Leningradu, Varšavi, Pragi, Bratislavi, Bukarešti. Samostojne razstave: 1938. leta — Ljubljana, 1965 — Beograd, Ljubljana, 1966 — Nova Gorica (z A.G. Kosom). Avtor številnih javnih spomenikov.

mo izluščiti idealno, harmonično podobo prebujajoče se ženske, čustvene pojavnosti — nadaljnega, ki opušča dosledno antično načelo legega in dobrega in pristaja na realne človeške dimenzije, na njihova značilna medsebojna razmerja med čustvom in razumom, ki naposled prevlada v Kalinovih moških karakternih portretih — in simboličnega, ki nadvladuje realističnega v monumentalni povojni spomeniški plastiki, omejujoč se na njegovo posredovanje čiste ideje fizičnega kljubovanja, upora in smrti, brez sicer tedaj značilne, povsem odvečne patetične mistike, spleteno okrog poveljevanja heroizma.

Na začetku smo se ustavili ob umetnikovem zrelem ustvarjalnem času, ob možnosti individualnega vstopa vanj. Čeprav tili v kiparjevi notranjosti še vedno intima želja, da bi se našel čas in si zase zmodeliral ali celo izklesal monumentalno plastiko konja, polno ne samo tiste Kalinove značilne nujne po harmoniji, temveč notranje napetosti, ki kipi in valovi v kot od nevidne sile brzdanem konju, v njegovem tonu misli in vzravnani glavi, moramo odkriti zdaj predvsem Kalinovo zrelo portretno fazo. Pravzaprav njeno nadaljevanje, saj je bil že njen začetek izreden — predvojni portret slikarja Pengova, prof. Nahtigala in Ramova ter po vojni Tita; kajti Kalinova ustvarjalnost je zdaj prosta, nevezana, prepričana samo svoji notranji, razmišljujoči izbiri. Med nekaj uspešnimi poskusi prav sedanjega časa je treba omeniti predvsem portreta Kalinovih že umrlih sodobnikov in rojakov, pesnika Srečka Kosovega in komponista Marija Kogojja, ki sodoj prav gotovo med največje dosežke v naši realistični tradiciji, ki je brez peyorativnega prizvoka, saj je izraz umetnikove veličine, doslednosti in vztrajnosti v vsem njegovem času. Obe glavi sta dosledno plastično modelirani, pri čemer je pri Kosovelovi modelacija mehkejša in sproščenejša v smiselni igri svetlobe in sence, v igri, ki ima svojo vsebino — posreduje značilno pesnikovo resignacijo, ki prodira v nas skozi polodprte, rahlo nabrekle veke, samo kot prikrile z očali in se ponovi okrog ust in na laseh: Kogojev pogled pa je nasprotno zastrt s stekli, ki so osrednji plastični element na obrazu odločnih potez, poleg stisnjene čela, ustnice in z lasmi zastrite polovice čela — stanje zazrtosti ob porajanju nevidnih zvokov.

Zdi se, da bomo lahko prav tej psihološki fazi zrelega Kalinovega realizma se sledili v njegovem nadaljnjem delovanju.

ALEKSANDER BASSIN

PIERRE EMMANUEL
»Hkrati si lahko poet in vojak«

Ob 80-letnici Franka Wollmana

Praški prijatelj

Prva znanstveno napisana zgodovina naše dramatike

Prof. dr. Frank Wollman, ki je 5. maja letos praznoval v Pragi osemdesetletnico znanosti in umetnosti posvečenega življenja, sodi med vodilne češke slaviste. Njegovo delovno področje je primerjalna zgodovina slovenskih književnosti in v tej stroki je spisal vrsto spisov, ki so ob izidu vzbujali pozornost tudi v mednarodnem slavističnem krogu. Izprva se je ukvarjal s komparativnim preučevanjem ljudskega izročila slovenskih narodov, pozneje pa z zgodovino njihove dramatike.

Frank Wollman je potekel iz Bohuševic blizu Litoměřice in je po temeljitih študijah postal vseučiliški profesor. V razdobju pred drugo svetovno vojno je bil središča osebnost v slavistiki na bratislavski univerzi, po vojni pa je predaval v Brnu in v Pragi. V metropoli ob Vltavi preživlja večer svojega zaslužnega življenja. Slovenci smo lahko prof. dr. Wollmanu prav posebej hvaležni za pozornost, ki jo je posvečal naši književnosti in sploh vsej kulturi našega naroda. Tako je leta 1925 izdal obsežno delo »Slovenske dramme« in v njem podrobno orisal razvoj slovenske dramatike od prvih začetkov do Ivana Cankarja 1918. To je bila sploh prva znanstveno spisana zgodovina naše dramatike, saj doktor Wollmanu ni šlo samo za pregled in informacijo, temveč za ugotavljanje notranjih sil in kvalitativnih dosežkov v slovenski dramski literaturi. Ta knjiga pa je bila druga v seriji knjižno izdanih študij, ki jih je tedanji bratislavski profesor posvetil južnoslovanski dramatiki, saj je leta 1924 objavil knjigo »Srbochorvatske dramme«, leta 1928 pa »Bulharske dramme«. Intenzivno poglobljanje v to slovestveno zvrst mu je naposled leta 1930 obrodilo sintetični spis »Dramatika slovenskega jhu«, prvo delo, ki ga globalno obravnava vsa južnoslovanska dramatiko.

Preučevanje dramske literature je bilo raziskovalnemu duhu prof. dr. Wollmana tem bližje, ker je sam spisal vrsto dramskih del in je v potekajočem skusil za ustvarjalnostjo uveljaviti svoje teoretične poglede in znanstveno izkušnost. A tudi na drugih slavističnih področjih je dr. Wollman pokazal široko razgledanost in prof. Julius Dolansky ga je ob njegovi šestinpetdesetletnici

po pravici imenoval »učitelj slovanstva«. Kajpada, slovanstvo dr. Wollmana ni slovalo na stari romantični podlagi nalivnega panslavizma, ampak na realnem upoštevanju določenih interesov in izpričane sorodnosti slovenskih narodov, torej na nečem konkretnem, kar tudi v sedanjosti ni izgubilo svojega pomena in kar se na široko življa v slavistični znanstveni dejavnosti.

Slovenci se lahko s posebnimi simpatijami spominjamo prof. Wollmana tudi kot avtorja leta 1935 izide knjige »Severozapadni Jugoslovanci«. Popotovanje po Sloveniji in zlasti se po naših obrobah pokrajina (Maribor, Ptuj, Pomurje), ki jih dotle ni opisal še noben čeh, mu je dalo dobro izbrano snov za potopis, združen tudi s kulturno zgodovino. Tako je knjiga »Severozapadni Jugoslovanci« ostala do danes ena najboljših čeških publikacij o Sloveniji, pri čemer nas ne moti, da je dr. Wollman zajel v krog severozahodne Jugoslavije tudi kos Hrvaške, posebej se Hrvaškega Zagorja, saj to samo razširja avtorjeve mikave poglede na ta slikoviti mozaik pajsežev in narodopisnih kontrastov.

Prof. dr. Frank Wollman se je ob raznih priložnostih mudil pri nas in sklenil njegov obisk je obrodil čak prispevek k slovensko-českim kulturnim stikom. Pisca teh vrstic pa ostajajo v neizbrisnem spominu ure, ki jih je prebil na profesorjevemu domu v Bratislavi v tistih dneh, ko je doktor Wollman kot čeh, tako zaslužen za bratislavsko slovaško univerzo, doživel najhujše čase v tej svoji dejavnosti — v dneh, ko se je Slovaška odcepila od Češke in Moravske ter ustanovila ob zloglasnem protektoratu Češke svoje »farsko republiko«, vazalsko državo na robu hitlerjevskega rajha. Takrat sva s profesorjem Wollmanom v tišini njegovega doma razglabljala ta, na srečo le epizodni zgodovinski dogodek, ki pa je navdal naju oba z občutjem nesreče in mučne negotovosti.

Kmalu bo poteklo 30 let od tega srečanja in prof. dr. Wollman praznuje sedaj svojo osemdesetletnico v prerenoj češko-slovaški, ki prav v zadnjem času doživlja nov vzgon kvišku. Njemu samemu pa kliče mo hvalezni Slovenci: Ad multos annos!

BOZIDAR BORKO

Pariško srečanje s Pierrom Emmanuelom

Pesnik na maršalovem sedežu

„Poezija ne more biti oblika propagande“

Neko gotovost samega sebe, bolj kot bi jo od pesnika pričakoval, sem odkril v Pieru Emmanuelu s lepo oblikovanim moškim obrazom, močnimi lasmi, stasito postavom in velikim pečatnim prstanom na kazalcu desne roke. Kljub temu in pripombi, da ima zdaj s'oj, toliko dela, že samo s konvencionalnim a obveznim odpisovanjem zahval za voščila glede na sprejem pod akademsko kupolo, pa je ob koncu pomenika vztrajal, da mi pri oblačenju več kot vpludno podrži plašč. Pierre Emmanuel je pesnik, ki je obrnjen navznoter; človek večnosti, ki živi v palači in človek današnjega dne, ki biva v razvalinah. Toda čeprav je v svojih pesniških zbirkah izpovedal subtilno filozofijo in hkrati odporniškega duha, čeprav se je uveljavil kot angažirani pesnik, ki je vendar dal prednost duhovnosti, je med pogovorom na vprašanja najhitreje in zato nekajkrat tudi bolj površinske odgovore, kot bi jih od njega pričakoval.

»Kako se počutite kot pesnik, ki je sedel v izpraznjeni fotelj maršala?« — sem ga vprašal, potem ko mi je v uvodu navrgel, da se zdaj posveča predvsem organizaciji mednarodnih literarnih večerov v počastitev 100-letnice Baudelaireove smrti in da je v tem okviru v Parizu bral svojo poezijo tudi jugoslovanski pesnik Vasko Po-pa iz Beograda.

»Morda bi mi lahko služilo geslo Victorja Hugoja — bil bi vojak če ne bi bil poet,« se je zasmajal in priznal, da je slavni Victor Hugo tudi sicer eden izmed njegovih najljubših avtorjev iz mladosti, kar sicer ni bilo prav v najbolj neposredni zvezi z nesrečnim avtorjem pesniške zbirke »Cvetje zla«, ki ga zdaj tako glasno proslavlja.

»Sicer pa ste imeli pri vas še vse več pisateljev, ki so postali vojaki, in obratno, zlasti v vaši osvobodilni vojni. Če bi bil torej Jugoslovčan, bi bilo najbrž manj problematično, da sedam v fotelj za vojakom, kot je to na Francoskem. Spominsko besedo, ki jo bom moral spregovoriti v akademiji o svojem predniku maršalu Juhnu, bom imel šele čez kak dva meseca, ker se bom moral prej o njem pozanimati v zgodovini. Bil pa je Juhn dejansko zanimiva osebnost, ne samo vojak, ampak tudi politik in človek, ki je živel v odločilnem razdobju Francije.«

Na vprašanje, če bo akademska čast za pesnika koristna ali škodljiva, je odgovoril: »Konkretno mi bo pokazala izkušnja. Seveda pa članstvo v akademiji lahko tudi koristi. Poglavitno je samo, da ne postaneš zapršen akademik. Temu se je treba izogniti.«

»In kako gledate na odnos med poezijo in stvarnostjo?«

»Občutljivo vprašanje,« je dejal in najprej umolknil, nato pa je hitro zopet odgovoril: »Odlučno je poč to, na kaj mislite, če recite stvarnost. Ako so to zunanji vidzi, potem je poezija zelo zelo daleč proč od teh zunanjih videzov. Toda če gre pri tem za vse skupnosti človekovih resničnosti, za odnose ljudi s svetom in njihovem okolju, potem poezija po mojem mnenju izraža prav vsa ta človekova razmerja... Posebej je seveda vprašanje, če jemljete stvarnost tudi v smislu zgodovinske in družbene resničnosti. V obdobjih velikih emocij so se vrstile vselej velike strasti, nagnjenja, jeze in upanja. Pri tem poezija občajno lahko z več sile in z večjo raznoli-

kostjo vse te skupnostne poteze izraža tudi navzven. V nekaterih trenutkih ima poezija skoraj preroško vlogo, seveda pa samo pri nekaterih pesnikih, ki so res pesniki. Ni pa moči delati poezije intenzivno znotraj realnosti. Poezija ne more biti oblika propagande. Je sicer lahko neka oblika zgodovinske stvarnosti; izrazilo. Včasih tudi z nekoliko zakritim, skoraj ugankarskim besedami izrazi položaj, ki ga sicer ne moremo javno izpovedati. Zato je tudi poezija v odporniškem gibanju med vojno odigrala svojo dragoceno vlogo. Maršakaj, kar se v prozi ni dalo izraziti, je bilo v poeziji izrazilivo. Ker sem bil sam član francoskega odporniškega gibanja, iz izkušnje vem, da človek pogosto ni mogel vsega odkrito reči, kar je mislil; poezija pa je na subtilen način izpovedala to, kar so sicer vsi čutili. In to je bilo se posebej učinkovito.«

Vprašanje, ki sem mu ga zastavil glede ustvarjalnosti in odpora, se pravi neke literarne graditve in nekega zavestnega boja, je najprej razumel po v smislu osebnega odločanja v zgodovinskih trenutkih. »So trenutki v zgodovini, ko je treba prevzeti tveganje izbire in boja. Se pravi, da si lahko hkrati poet in vojak.« Nato pa je prešel prav na tisto, kar sem mislil, namreč na odnos med ustvarjanjem in razbijanjem. »Vsaka stvaritev vsekakor vsebuje tudi možnost razbitja, ker sicer postane sklerotičnost. Pri svojem ustvarjanju moram biti vselej sposoben, da svojo obliko ustvarimo znova, tudi na drugačen način. Nikoli si ne smemo biti gotovi, da smo našli dokončno obliko svojega izraza. Nasprotno: vselej moramo biti pripravljeni, da zavrnemo to, kar smo pred tem imeli za skoraj popolno.«

Pierre Emmanuel, ki je med drugim objavil znane knjige »Orfejev grob«, »Dnevi gneva«, »Pesnik in njegov Kristus«, »Novo rojstvo« in druge in čigar pesniško delo je tudi akademija že pred leti počastila z Veliko nagrado, je nekot zapisal misel, da je treba rešiti človeku njegov obraz, da je treba najti v sodobnem dehumaniziranim svetu nek resničen humanizem.

Toda ko sem ga vprašal po tem, kaj bi naj bilo njegovo sedanje sporočilo ljudem, se je najprej odklepe besede »sporočilo« ali »poslanica«. »Nimam rad tega izraza. Kar poskušam z besedami povedati, je praktična resnica, ki jo sam v sebi čutim in preizkušam. Vtis imam, da mora biti bistvo moje poezije v poglabitvi, v odkrivanju nekaterih skupnih krajev, ki so ljudem skupni. To so kraji, ki združujejo ključne besede človekovega jezika. Zdi se mi, da je poetična umetnost nekaj zelo matematično natančnega in da ima v sebi veliko svojskosti in osebnega poglabljanja. V poeziji gre za dožajanja nečesa v svetu ljudi na ravni velikih težej, nagneni, čustev in iskanj. Gre za zavesten napor, kako bi ponotranjili vse stvari, ki se jih zavedamo. Gre hkrati za osebno življenje in za poetične besede o njem.« Je tokrat prepričljivo menil Pierre Emmanuel, rojen kot Noel Mathieu leta 1916 v Ganu v Spodnjih Pirinejih, nekdanj profesor matematike, pozneje eden osrednjih članov odporniškega gibanja in Drömu in zdaj, po dolgem preselstvu, na čelu akademije brez pesnikov, in še to po štirikratnem glasovnem tarasuu, znova je spet enkrat vsaj en poet pod kupolo najvišje francoske kulturne časti.

BOGDAN POGACNIK

Srbski matematik

Mika Alas

Pred sto leti se je rodil Mihail Petrovič

Namenoma sem izbral zgornji naslov. Zato, ker je bil veliki učenjak in pisatelj Mihail Petrovič bolj znan po tem kot po svojem pravem imenu in priimku. V matematiki znanosti je sicer zaslovel daleč po svetu, toda doma, med Srbi in posebej v Beogradu je bil znan le kot Mika Alas. Naj razložim vzdevek Alas. Gre za sponoslenko iz madžarsčine, ki je udomačena v srbsčini in pomeni ribič. Petrovič je bil namreč veliki prijatelj narave in strasten ribič. Nič čudnega torej, če je dolga leta veljal za starostno srbskih podonavskih ribicev.

Z vodo se je pobratil že v otroštvu. Z reko Savo namreč. Rodil se je namreč na vzpetini nad njo, v pritlični hišici na Kosančičevem vencu 6 (maja 1888. leta). Oče Nikodim Petrovič je bil profesor v pravoslavnem semenišču in prvorojenec Mihailo je kot odličnjak maturiral in se potem vpisal na naravoslovno-matematični oddelek takratne Velike šole. Ze v četrti gimnaziji si je omislil znanstveni laboratorij, prebiral Wurzovo kemijo v nemščini in delal drzne poskuse. Bil je prvi človek med Srbi, ki se je ukvarjal s kemijsko kinetiko na znanstvenih temeljih. S kemijo je predsedal na matematiko.

Na Veliki šoli je že od samega začetka presenečal svoje profesorje. Ze na koncu prvega letnika je napisal študijo o višjih enačbah. Posebej je bil podkovan v kemiji, fiziki in matematiki. Ze takrat je preučeval uporabno matematiko (računske stroje). Enainvajsetleten je po končani Veliki šoli odšel (1889) v Pariz, na Ecole Normale Supérieure, ne pa v Pešto ali Nemčijo, kamor so se zaradi znanja zatekali prejšnji srbski matematiki (Petković, Gavrilović, Nešić, Vukičević).

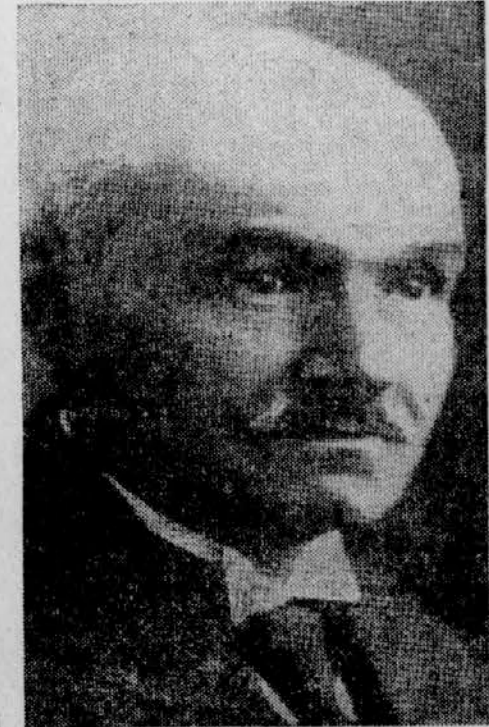
Na Francoskem je ostal štiri leta. Poslušal je predavanja najbolj slovesnih francoskih matematikov tistega časa (Goursat, Poincaré, Painlevé, Tannery, Darboux, Ricard itd.). Tudi tu se je izkazal in šestindvajsetleten doktoriral (dissertacija Sur les zéros et les infinis des intégrales des équations différentielles algébriques). Še preden se je vrnil v domovino, mu je Francoska akademija tiskala razpravo o diferencialnih enačbah. Se isto leto (1894) je bil postavljen za profesorja matematike na beograjski Veliki šoli. In komaj so minila tri leta, ko sta ga Srbska akademija v Beogradu in Jugoslovanska akademija v Zagrebu volili za dopisnega člana. Nekaj let kasneje je postal redni član Srbske znanstvene akademije in dopisni član akademij v Pragi, Varšavi, Bukarešti in Krakovu.

Posebne pomena je reorganizacija pouka matematike pri Srbih, ne samo na univerzi, ampak tudi v srednjih šolah, ki je v glavnem Petrovičovo delo. Ko je na mesto Velike šole začela (1905) delovati v Beogradu univerza, je bil Petrovič takoj izvoljen za rednega profesorja matematike. Na univerzi je ostal vse do 1938. leta, ko je sedemdesetleten moral, čeprav nerad, po sili zakona v pokoj. Vzgojil je 44 generacij matematikov na beograjski univerzi in iz njegove šole je izšlo 15 doktorjev matematičnih znanosti.

Kot znanstvenik je bil Petrovič sila ploden. Njegova bibliografija šteje skoraj 400 zvečne znanstvenih del. Najobsežnejša je njegova knjiga »Elementi matematične fenomenologije«, ki ima skoraj osemsto strani. Vsa pomembnejša svoja odkritja s področja matematičnih ved je skoraj hkrati v zgoščeniji obliki tiskal tudi v francosčini v posameznih francoskih znanstvenih revijah. Samo v Glasu Srbske akademije je tiskal 60 razprav in šest samostojnih knjig. Petrovič je videl veliko sveta. Udeleževal se je posameznih kongresov matematikov od 1908. leta skoraj do smrti (v Evropi in Ameriki). Poseben strokovnjak pa je za ribištvo. Dvakrat se je udeležil znanstvenih ekspedicij v severno polarno območje (1931, 1933), dve leti kasneje pa je obiskal južni polarni krog. Napisal je vrsto potopisnih knjig, ki so našle številne bralce (Skozi polarno območje, 1932; V kraljestvu morskih roparjev, 1933; Z oceanskimi ribiči, 1935; Na zakotnih otokih, 1936). Med izjemno zanimive njegove knjige uvrščajo »Roman o jegulji« (1940), v katerem je znanstveno dogmat njene selitve od Ohridskega jezera do zahodnega Atlantika, kjer se jegulje plode. Pod konec življenja je napisal tudi dve razpravi o Beogradu kot središču rečnega ribištva in zgodovino ribolova v Djerdapu. Razen tega je napisal tudi več razprav s področja narodopisja in književnosti.

Lani je med rednimi knjigami Srbske književne zadruge izšlo njegovo doslej neznano delo »Metafore in alegorije na skrajno dvesto straneh. Gre za pomembno študijo s področja fenomenologije. Kot posebno lepo potezo v značaju tega velikega učenjaka omenjam, da je Petrovič 1941. leta, ko je bil v trinajdesetem letu, mobiliziran kot rezervni podpolkovnik. V Sarajevu je bil ujet in kot ujetnik odpeljan v Nemčijo. Pod jesen so ga vsega bolnega pustili domov, v porušeni Beograd, kjer je 8. junija 1943 umrl.

Beograd bo te dni slovesno proslavljati stoletnico Petrovičevega rojstva. Srbska akademija znanosti je priredila 8. maja posebnemu akademijo v njegovo čast, v naslednjih treh dneh pa na posebnem sim-

poziju prebral 46 strokovnih razprav. Spominsko ploščo, ki jo je izdelal kipar Nebojša Mitrić, bodo čez nekaj mesecev vzdali na njegovi rojstni in smrtni hiši, ko bo poslople renovirano.

TONE POTOKAR

Zamisel naše Pugwash konference

Skladnost med narodi

Govori urednik revije Encyclopedia moderna prof. dr. Ivan Supek

Srečanje z njim je bil užitek, zanimivo pa je bilo tudi v čisto komunikativnem smislu. Ne vem, če ga je treba predstavljati. Morda pa vendarle, kajti njegova osebnost je znana v znanstvenem, književnem, sploh v intelektualnem svetu tako pri nas kot v tujini, manj pa med širokim občinstvom, tistim bralcem, ki odpirajo dan za dnem strani naših časnikov, a nimajo priložnosti ali časa, da bi segli po reviji ENCYCLOPEDIA MODERNA. Dr. Supek je njen urednik in tudi pisec.

Pa ni samo to. Ivan Supek je profesor teoretične fizike, akademik, filozof in naravoslovec, književnik-romanopisec (zadnji njegov roman je Druga revolucija, ki ga objavlja v reviji Encyclopedia moderna), za tem je predsednik jugoslovanske Pugwash konference, predsednik inštituta za filozofijo in mir Jugoslovanske akademije za znanost in umetnost, razen tega pa je še glavni in odgovorni urednik filozofske revije Encyclopedia moderna.

Obiskal sem ga predvsem kot urednika revije. Sprejel me je v prostorih inštituta na Maruličevem trgu v Zagrebu. Ne v sijajnem ali vsaj v modernem kabinetu, kot bi morda kdo pričakoval, temveč v temnevi v preprosti pisarni. Pogovor je stekel brez posebnih formalnosti.

»Kako je prišlo do ustanovitve revije Encyclopedia moderna in kakšno je vodilo revije?»

»Ideja o reviji se je rodila v Ljubljani,« je dejal. »In sicer na sešnanju skupine Pugwash pred tremi leti. Njen namen? V njej naj bi se učenjaki skupaj z umetniki, z družbenimi in kulturnimi delavci obrabali k jugoslovanski in svetovni javnosti in jo soočili s konkretno družbeno prakso. Ideja je rodila uspeh in konec 1966 leta je izšla prva številka.«

»Revija je potekala otrok ljudi, ki stoji za jugoslovansko Pugwash organizacijo. Kako je sestavljeno uredništvo?»

»Ne, ni tako. Otrok je že. Toda bolj duhovni. Dejansko pa niče ne stoji za na-

mi. Nobena organizacija, nobena stranka, nobena grupacija. Imamo zelo širok uredniški svet, uredništva po republikah. Tu v Zagrebu pa jaz koordiniram prispele gradivo.«

»Toda nekdo vas mora financirati?»

»Zvezni svet za koordinacijo znanstvenih dejavnosti nam daje petnajst milijonov, starih seveda. Žal to ne zadostuje. Zato smo v težavem položaju. Nameravamo se obrniti po pomoč na republike. Upam, da nas ne bodo odbile.«

»Naklada?»

»Trenutno pet tisoč. Če bi tiskali v 10.000 izvodih, bi se že lahko sami vzdržali.«

»Kako ste uspehi v Sloveniji?»

»Pri vas prodamo le petdeset izvodov. Priznam, da smo pričakovali prav v Sloveniji večji odziv. Glede na kar visok intelektualni nivo revije.«

»Morda ste jo premalo reklamirali?»

»To bo bržkone res. Poskušali bomo to urediti.«

»Revija objavlja tudi književne sestavke, zlasti pesmi, tudi v nacionalnih jezikih. Je to načelo revije ali pa se revija želi tako približati vsem jugoslovanskim narodom?»

»Bržčas je naša revija edina v Jugoslaviji, ki objavlja sestavke v jezikih vseh jugoslovanskih narodov. To je načelo, seveda pa se s tem želimo tudi približati jugoslovanskim bralcem v vseh republikah. Na željo avtorja tiskamo njegov prispevek ne samo književni — v njegovem jeziku, če to želi, ali pa ga prevedemo, če želi tudi to.«

»Revija je sinteza znanosti, umetnosti in družbene prakse. Dosedanje številke so ta podnaslov opravičile. Pod »družbeno prakso« ste objavili več zanimivih prispevkov o problemu mlade generacije, pač pa ste tudi problem nacionalizma pri nas. Kaj sodite o tem v osebno: ali je nacionalizem pozitivna oblika osvoboditve človeka, ki živi v neki skupnosti? Ali dajate prednost pred internacionalizmom?»

»Vsekakor je narodnost ena izmed najdaljših oblik osvoboditve človeka. Je drugi

pol internacionalizma. Eden ne more obstajati brez drugega. Ideja internacionalizma, o kozmopolizmu, univerzalni ideja, visi sama po sebi v zraku, če ni obrnjena proti tlorisu. Mislim, da je nacionalnost ena izmed bistvenih komponent človeške družbe.«

»In če se obrnemo proti tlorisu: proti našemu, jugoslovanskemu tlorisu. Kakšne so po vašem mnenju sile, ki sem ter tja vnašajo v naše mednarodne odnose nekatere negativne pojave?»

»V Jugoslaviji so otežili položaj hudi gospodarski problemi, ki so zahtevali večje dohodke v zveznih skladih in s tem v centralni birokraciji. Prav gotovo bo zmanjšanje centralnih stroškov in naposled tudi centralne oblasti ob večjem spoštovanju principa federalnosti pripomoglo k skladnejšemu življenju vseh naših narodov.«

»V tako imenovanem tretjem svetu nastopajo narodi, ki šele nastajajo. Tudi pri nas je še tako. Ali mislite, da mora skupina ljudi, ki živi v okviru kake države, nujno prehoditi pri doseganju stadij nacionalnosti, preden se sociološko ne osvesti v višjo obliko združevanja?»

»Če mislite pri nas Makedonijo kot tisti narod, ki šele nastaja, moram reči, da se moramo v Jugoslaviji upreti težnjam, ki bi nastopale proti Makedoncem kot naciji. Makedonija je nacija, ker oni sami hočejo biti nacija. In če je tradicija, ki govori njim v prid, čemu bi jo oporekali? Osebnost sem za zelo tolerantno lotevanje teh vprašanj, predvsem pa sem za to, da spoštujemo želje ljudi, za katere gre.«

»In ljudstva, ki se osamosvajajo po od-

stranitvi kolonialnih spon?»

»V tem pogledu ne moremo postavljati shem. Vse je odvisno od ljudstev samih. Če gre za tradicije, če je podlaga za to, naj se osamjujejo narodi, naj se ljudje združijo v narod. Nalogo pomembno pri tem je, da se iz nacionalnih pa tudi iz ideoloških preokupacij ne izdvoji napadalnici, militanti element, ki bi ugnali povleči ljudi te de-

žele v vojno in v osvajanje drugih dežel. Nisem proti narodostim. Najbrž bi bilo na svetu dokaj dolgočasno, če bi bili ljudje uniformirani pa čuditi s pomočjo neke internacionalne ali kozmopolitske ideje. Toda: naš čas zahteva zares miroljubno koeksistenco vseh dejavnosti in vseh načinov življenja. Vsi narodi, tako tudi jugoslovanski, pa se morajo zavedati svoje pripadnosti človeštvu in skrbeti za skladen odnos med narodi. Vsako zapiranje nekega naroda ali federacije vase bi pomenilo samomor.«

»Mislite pri tem na gospodarsko izolacijo?»

»Prav mi v Jugoslaviji zdaj hudo trpi zaradi avtarkičnega gospodarstva, ki se je razvijalo pri nas v zadnjih dveh desetletjih. In prav ta avtarkična zaprtost vase z večjo ali manjšo centralno oblastjo je udarila težak pečat našim dejavnostim, razen gospodarskim seveda tudi kulturnim.«

»V vaši reviji,« sem vprašal ob koncu pogovora, »ste objavili tudi poziv za članstvo v organizaciji državljanzov sveta. Pomeni to, da je taka organizacija tudi formalno in se je moči včlaniti vanjo?»

»Poziv trinajstih znanstvenikov z vsega sveta — med podpisniki sem bil tudi sam — je bolj moralnega pomena. Z njim smo imeli namen opozoriti vse ljudi na isto usodo, ki jo imamo na tem planetu: opozorilo, da lahko vsi poginemo ali pa gremo vsi naprej.«

»Ali se vam zdi, da je položaj na svetu v tem trenutku tako nevaren, da je lahko že usoden?»

»Velikansko kopičenje jedrskega znanja in nenehna oboroževalna tekma utegne še sama po sebi sprožiti največjo katastrofo. Položaj je nevaren, zato bi si moral vsakdo po svojih močeh prizadevati, da bi ga na tak ali drugačen način omili, da bi se zmanjšalo ali pa povsem opustilo nora oboroževanje. Pri tem poskuša naša revija razen drugega gradiva prispevati svoj delež.«

FRANC SRIMP

Pogovor ob samotni gorski kmetiji

„A vi pa rožice gledat?“

Kako lahko nastane angažiran članek

Res, življenje nekaterih ne več tako redkih posameznikov oziroma ne več tako maloštevilnih socialnih skupin in celo slojev pri nas je iz dneva v dan občutljivejša za vrednote, ki jih na splošno imenujemo kulturne. Tudi, če so snobistične, če za razkazovanje ali iskano formo še ni resnične vsebinske potrebe. Kajti če je se ni, pa še bo, če je ni pri očetu in materi, pa bo pri sinu in hčerki, ki jima je tako rekoč od mladosti, mog dano, na priložnost, med stilišnim pohištvom, z nemajhnimi prizadevanostjo nabranim povod tam, kjer zanj v prvih povojnih časih še niso imeli poslušala ali kjer je bilo estetiziranje nič manj kot idejnopolični smrti greh, med umetninami, ki bi morda morale viseti po galerijah, v družini baročnih angelčkov, katerim je — saj so v bistvu radoživji ameriški s svojimi prhutajočimi okroglinami — funkcionalno urejeno moderno stanovanje gotovo veliko bolj po godu kot sivo zaprta sornjača podelskih cerkvic, sredi sproščeno pristrženih vrst, ki so ohranili ograje ali pa lete spet nastoje okrog njih.

Tako ali podobno je od nekdanjega raskulturne življenjskega načina: najprej je bil bo trovalo neudomljeno vzgledovanje, da bi se s pričrutenim dobrom okrogom povzdignila lastna veljavnost, sčasoma pa so se vse te lepe stvari osamosvojile, zavezale lastno življenje in — kot vsaka dobra družina — poplmenile svojo okoliščino. Do neke meje, seveda, samo do neke meje. Kajti tisto, kar je zares dojevalo pravo bistvo, je vedno raslo iz odpora do svoje zgajene bližine, iz zavesti, da je bila snobistično zgrajena in da je snobistično uživala. Vse meščkasta umetnost, na primer, je rasla iz take osvoboditve velikih posameznikov.

Ob njej pa se je, pravzaprav od samega začetka, nakazovala tudi kultura, rastoča iz popolnoma drugačnih izhodišč — iz globoko občutenih vsebinskih in ne formalnih, iz okornejših, pa zato neprimerno bolj pristnih. Da ni nastajala sredi blaginje, temveč da je na redko poganjala iz socialnega dna, ni treba še posebej pripominjati. Da pa si je od vsega začetka prizadevala v sproščeno ozračje, čutno izobilje in drznost, ki jih človeku poklanja brezskrbno in bogat vsakdanjik, je tudi popolnoma razumljivo. Zato, ker jo je prazen formalizem mogelce od nekdanj izvajal, kaj pa napolni s svojo zdravo, uporno vsebino. Ivan Cankar, recimo, ne bi bil to, kar je, ko se ne bi s svojega vrhniškega klanca tako ambiciozno napotil v kulturno prenaseneč evropski findesicel, da bi postal enak med enakimi, ker se je od mladih nog natanko zavedal, koliko vrednejšega duhovnega bogastva je v njem v primerjavi s tistimi, ki jim je bil socialni start navzven z rojstvom.

In če imamo dandanes splošno kulturno srenjo, celovito in aktivistično, ki rektorsko, obrtniško, tehnokratsko in sentimentalnohumanistično podlago, potem moramo imeti po logiki zgodovinskih izkušenj tudi ono drugo, iz socialnih nižin, in — vsaj v zgodnjem — ono tretjo, iz vrst osvetočajočih se, kulturno že od odpora prenasenečenih posameznikov. Predpostavljati moramo, da živimo in dihamo isti zrak (pardon, ne isti in ne enak, kajti ozračje nad obmorskim ali alpskim letoviščem ni enak ozračju nad Jesenicami, Ljubljano, Trbovljami itd.), z določenimi števili potencialnih Cankarjev in Baudelairev in Gorkih in Wildeov itd. itd. Pričakovati zatorej smemo, da do velikega spajanja in plemenitenja kulturnih formalizmov v okrilju vedno večje blaginje posameznikov, s pristnimi prvinami, vsebinsko polnim kulturnim iskatištvom ne vidno ali komaj kdaj očitno vendarle že prihaja na vsakem koraku, v vsakem trenutku dneva. Naša družba v znamenju takih in po-

dobnih nasprotij nedvomno že rojeva pristno, sebi lastno kulturo ali pa vsaj njene zasnovne že tukaj, že med nami.

In če kak človek ali kaka družba nekaj že ima oziroma dobiva razvidne pogoje za to, da bi tisto nekaj imela, se mora brž vprašati, komu bo namenjeno, za kaj vzdrževano in gojeno. Mora se vprašati, pa ne zaradi tega, ker bi mu (človeku) oziroma bi ji (družbi) kdo to od zunaj ukazal, temveč zato, ker mu oziroma ji notranja nujna narekuje takšno vprašanje. Brez tega vprašanja bi, kot je razvidno iz dosedanjega razmišljanja, sploh ne prišlo do kvalitativne spremembe kulturnega občutja. Vprašanje komu kulturo in za kaj sploh kultura je zatorej zanesljivo znanilo obsodbe egocentričnega in egoističnega kulturnega snobizma pa tudi individualističnega esteti-ziranja in znamenju družbenoidejnega angažiranega kulturnega delovanja.

Treba je opomniti: ne govorimo o neposredno angažirani umetnosti, kajti le-ta je angažirana predvsem in samo po svojem umetniškem stvariteljskem bistvu, angažirano kulturo nasplošno imamo v mislih. Tisto kulturo, ki stopa iz sebe, da bi odločilno sodelovala pri urejanju sveta okrog sebe. Kulturno zvestost, ki je podlaga in po-buda vsaki človeški in družbeni prizadevanosti in prizadevanosti.

Kako težko pa je stopiti iz sebe, kako močno in tvegano se je, za kaj zastaviti, ko bi bilo veliko prijetnejše, lažnejše in varnejše in samo za ceno majčkene, le včasih bočice izoliranosti ostati sredi lastnih prefinjenih užikov in doživljanj, ve marsikdo med nami. Vse ali pa šele spoznavno. Vsakdo posebej, ob vsakem konkretnem primeru, najprej spoznavati in nato šele ve. In ali kaj ukrene, odkar ve? Razmišlja in se končno odloči, da bo po svojih možnostih in zmognostih ukrepal. Napise, na primer, o kakem takem doživljaju članek, ki mu da precej dolg in sploh nenavaden naslov. Recimo takle: ALI JE DANDANES ČLOVEKA VREDNO OSTATI LJUBITELJ ROZ? Temu naslovu po daljšem oklevanju, kateremu je vzrok recimo njegova dosedanja osebna stramežljivost, prirojena in objektivno pogojena družbena zaprtost in zagledanost vase, pripiše še podnaslov: VPRASUJEM ZA SEBE IN ZA DRUGE.

x x x

In začne svojo skesano in zakasnelo kulturniško samopoved nekako takole:

»Na začetku ponavljam ugotovitve iz naslova: sem strasten ljubitelj roz. Kakšna strast je to, vprašujete? Neopisljiva, vam zagotavljam. Rečem lahko samo to, da začetim, da živim, ko jih poskušam, takole od zgodnje pomladi do jeseni, polskati kje v naravi v rasti in cvetu. Ko se skušam ob tej ali oni vrsti, ki mi je prilasila k sreči, ob vsaki posameznici, ki jo tako zaletim na njenih centimetrih zemlje, naključno, tako samo vase zaverovano, zamisliti, koliko neizmerno odločilnih pogojev se je moralo prav na tej točki površine, v tem velikanskem značnem prostoru, v teh stebelih in listih do pičice natanko izpolniti, da se je cvet odprl, da se bo osul in da bo raztrosil naokrog novo seme. Tako čudno pretresejo, pobijejo in povzdignejo hkrati človeka ta zakoniti naključja, ali ne? Ne samo pri rastlinah seveda, ampak še posebno pri rastlinah ki ne znajo ne tekati, ne dlati glasov od sebe, ne ozirajo dhati, ne gledati ne poslušati, pa so vendarle že čisto zgrajeno žive. Žive so, vidite, v tem je vprašanje, ki zanje solih ni vprašanje. In ker zanje, to ni vprašanje, tudi odgovora na misel, čemu so žive, čemu živé, ne potrebujejo.

To, da enostavno in brez razmišljanja v zemljo vkopane so, je star zgled, stara to-lazba, stara kot zemlja. Pa je še zmeraj

uporabna in tolažilna, če je človek dovolj discipliniran in si sproti zagotavlja: bodi vse, kakor je, živi življenje po svojih možnostih in zmognostih in ne skušaj ga spreminjati. Edino pravo kulturno občutje, si rečem in se odpeljem s prijateljem, ki je tudi ljubitelj roz, kakopak, na izlet, posvečen samo časčenju neodvisne rasti, naključne in vnevarne v svoji železni zakonitosti. Časčenju kamnov in skal in prsti in rož in dreves in psov in ptic in človeka, nič bolj in nič manj tudi človeka. Pa ne slutiti, da se — kot vsak dan, ob vsakem koraku — pelješ naravnost v svoj vsakdanji amaterski filozofski precep. In ko si na mah v njem, ker ti ga je zastavilo konkretno življenje, ki vpje po spreminjanju v človeka vrednejše — to vidiš in občutiš, saj si človek, saj ne želiš bližjemu nič slabega in hudega, pa ti na prvi pogled jasno, koliko na slabšem je od tebe — podreš z enim zamahom vso svojo stoletno ubranost in rečeš: k hudiču ta tvoja čista kultura, ljudje živijo težko.

Idem, na primer, je hrib Jelenek (1106 m). Ljubiti jo, za govorimo po tem, da družbuje na svojih nabožnih takih pogo-je, da prihaja vsako pomlad, takole sredi maja, na njih do imenitnega, redkega rastlinskega križanja. Križata se kršni zlati je-glič (primula auricula) ter kranjski je-glič (primula carnioleca), ki je s svojimi rožnatimi cvetki vseh vodenokrhek in uvene človeku v roki tako rekoč se tisti huj, ko je odtrgan, toliko vode potrebuje. Njegovo življenjsko okolje je sonce na svetlečih se, neprestano mokrih skalah. In ta dva nasprotja se na Jelenku združujeta v nekaj tre-tjini v drsestni jeglič (primula venusta). Družestno je izgledati nasprotja, zvesti in umiriti v sebi in s seboj skrajnosti. Jelenek je, skratka, pojem za botanike.

Pod Jelenkom je visoka in prostrana, kraško razvalovljena planota Idrijskih Krnic. Na višini kakih 900 metrov nad morskogladino je tod posejanih trinajdeset hiš. Ure bi hodil, ko bi jih, nevajen poti in bližnje, moral obhoditi. In pri trinajstih bi zaman trkal na dur. Prazne so že, neobljudene. Tisti, ki so ostali v teh samotah sami, so pomrli. Idrijske Krnice in podobna naselja bi upravičeno že lahko bila pojem za sociologe.

Stojimo na dvorišču pri Cesarju, kot se reče pri zadnji hiši pod Jelenkom. Da ne bi poznali teh roz, po katerih sprašujete, se prijazno nasmehe gospodinja? Seveda jih poznamo, čeprav tega ne jemljemo ravno za gliho, to so primali. Po masorih rastejo, po senožetih, se popravljajo, ampak zdaj se ne cvetijo. Prinesi, pokličite drobno punčko, pokazat gospodim lonček z okna. Ta roža je že malo večja, ker je presajena.

Nismo glih gospodje, nama je nerodno. Njuna gospodarja in gospodinj, pa se zdi, da sva kalivca, na obrazu jima je videti jaz, pravi on, mašine ne bi uničeval navzgor proti Jelenku in tudi po cesti proti Idriji ne, če bi bil na vajnem mestu. Raje bi se vračal tako, kot sta prišla gor k nam — naj po grebenih na Stan, pa na Sebrle, pa od tam dol v dolino Idrije, do Stopnika in na asfalt. Od tu imamo enako daleč na vse strani, sva ga s svojim poizvedovanjem spomnila njihove samostnosti in odročnosti.

Po zdrapanem kolovozu je pridobila gruča otrok. V popoldansko solito hitijo, sta nama pajsnila. Toliko poti, kot je je se do sole, saj se je spomnila, ne, saj sta se peljala na njo, imajo že sedaj za seboj. Ampak zdaj naj sneg.

Res, vovila sva se sva pomislila, dobro dolgo gor in dol. In enkrat sva vmes tudi ustavila. Da bi v meji nad seboj prebrala, kaj piše na spominskem kamnu. Da ne bi, kajti tudi tisti vklesani stavek je bil del pre- cepa, ki ga je nama, ljubiteljska roža, ta

dan resničnost postavila nasproti. Na kamnu je stalo vklesano nekako takole: na tem mestu so 11. 6. 1944 Nemci zverinski mučili in nato ogiblavi dva neznanca partizana Vojkove brigade.

Da, je povedal Kenda, po domače Cesar, s plenkačo so ju. Glavi pa sta se skotalili po bregu na pot.

Kmet je kralj, je zapisal nekje Tavčar, in imei v mislih podobno samotno, od vna-njega sveta neodvisno domačijo, kot je Kenda. Hiša je trdna, hlev je poln, skoraj toliko glav kot nekdanj v najbolj ugodnih ta-sih je v njem. Trideset hektarov zemlje, od tega največji del pašnikov in gozdov, in nekajkrat na leto po 23.000 dinarjev davka. Neodvisnost, trdnost in samozadostnost, čeprav, res, drago in pošteno plačana. Ampak Kenda očito ni miren. Nekaj ga v tem njegove prabitnem kmečkem cesarovanju ogro-ža. Brezgednost. In pri tem ne njemu ne njemu podobnim kot skupnost prav nič ne pomagamo, da bi se znebil občutka izpostavljenosti, preminevanja načina obstoja na tem koščku zemlje, ki ga je nasledil iz davnine od rodu do rodu. (Najbrž pa bomo v neki še dogledni prihodnosti dajali pre-mije tistim redkim posebnem, ki bodo hoteli to kaj kmalu izpraznjeno zemljo zastopni poseliti in ji vrniti človeški in gospo-darski utrip). Najbrž bo tako novo koloni-zatorstvo že stoletja kultivirane, pa sedaj v puško drseče krajine nekdo zgledno druž-benokoristno dejanje, vredno in deležno vsega priznanja in občudovanja.

Sedaj Kende in njegovih in njemu ena-kih po vseh višjih in nižjih slovenskih pla-notah niče ne občuduje. Čeprav teh planot ni malo, še zdaleč ne malo, kdor jih seveda sploh pozna (in med nami bi jih moralo veliko ljudi poznati, saj čas, ko so dajale zatečišče stvari revolucije, od tedaj niti dveh rodov še ni docela zamenjal). Niče mu ne da priznanje, kaj šele podporo, da vztraja in — kot se moderno reče — ne le života, temveč tudi reprodukcija v tej za-konitosti. Reprodukcijska moč je sorazmerno več oziroma se za to reprodukcijo neprimerno bolj trudi kot njegov sodržavljan po industrijskih sredstvih. Moral pa bi biti take podpore deležen že iz preprostega in nič sentimentalnega dejstva, da nam je zgoraj, po gorskih obronkih in sploh na zemlji ta čas bolj potreben kot v prenasenečeni in delo že iščoč industrializirani dolini, in da bi ga bilo treba tam zgoraj zadržati. Tako pa je prepričen svojemu nemiru. Gre v mi-slih — ko se pogovarjamo — od hiše do hiše in pretehlava, koliko časa bi ta ali o-ni se zdržala. Najmanj deset, pravi, jih je po mojem še, ki bodo v prihodnjih letih ostale prazne in si prižge cigareto. Ni pri-jetno ostajati če vse okrog tebe odhaja.

A vi pa rožice gledat, povzame vljudno, ko pogovor zastane. Rožice, je bilo treba sramotno priznati, čeprav na tem ni nič grdega. Ne da ni nič grdega, narobe, nič lepšega ne bi bilo, ko bi otroci na razdra-pane kolovozu ne imeli še enkrat toliko poti pred seboj, ko bi sosednja hiša ne bila prazna, ko bi se tisti dve glavi ne odtolčili od plenkače po bregu. In tako naprej. To-liko je — vam rečem — še tega, kar je, pa bi ne smelo biti, in tolikerega ni, kar bi bilo smotno, da si ne morem kaj in ponav-ljam vprašanje zase in za druge: ali je dan-danes človekavredno biti ljubitelj roz?

Smešno vprašanje, res, samo jaz se mu na vašem mestu ne bi smejal, res ne. Rastline so živa bitja, z njimi se živa narava začne-nja. Zakaj se tudi živa misel ne bi?

P.s.: Odkolmi iz citiranega članka naj bi rabili sam kot ilustracija k uvodnim raz-mišljanjem. Nobena podobnost z resnični-mi ljudmi in kraji ni naključna.

JOZE SNOJ

PROF. DR. IVAN SUPEK

Pri CANKARJEVI ZALOŽBI je v zbirki MOZAIK pravkar izšel roman

Francis S. FITZGERALD
**NEŽNA
JE NOČ**

Roman znanega ameriškega pisatelja je rahločutna pripoved o zakonski tragediji zdravnika, ki ob svoji samo na pol ozdravljeni ženi, sredi bogataškega in v površnost usmerjenega okolja neutrudno — in v bistvu neuspešno — išče pravi smisel svojega zakona, odnosov med moškim in žensko nasploš ter hkrati svojega tako od-govornega poklica. Ob subtilni osrednji zgodbi pa je pi-satelj namizal še vrsto drugih življenjskih usod.

V platno vezana knjiga stane 42,00 Ndin. Če pa se naročite na kompletno zbirko

MOZAIK

v kateri bosta — poleg že omenjenega Fitzgeraldovega dela — izšla v letu 1968 še dva bestsellerska romana, boste dobili vsa-ko knjigo

samo za 36,00 Ndin**Vse tri knjige torej
za 108,00 Ndin**

Ta romana sta:

Frank Slaughter: DR. SPENCER BRADE

Avtor romanov »Kirurg dr. Carter« in »V novi dana, ki sta se slovenskim bralcem zelo priljubila, slika v tem romanu zdravnika, ki v boju s protežiranci izgubi smisel za poštenost in sam stopi za začrtane poti: postane »modne zdravnik, spekulant in brezobziren zaslužkar. Toda po globokih notranjih pretrskih zmaga v njem zdrava narava: svoj poklic začne spet opravljati z vso odgovornostjo.

Arthur Hailey: HOTEL

Haileyev »Hotel« stoji v New Orleansu. Roman je nekakšna kronika najza-nimivejših dogodkov, ki se odigrajo v hotelu v teku enega tedna. V tem času menja hotel lastnika, nekateri poprej zaposavljeni uslužbenci dobijo zadoščenje, nekaj zajedalcev pa si mora polskati drugo službo. K zanimivi fabuli pa svoj delež bistveno prispevajo tudi hotelski gostje, predvsem bogat angleški par, ki ima na vesti hudo prometno nesrečo, neki tat, ki zagreši v hotelu več drznih vlomov, orgije s poskusom posilstva itd. Zaradi prijetne, nadvse kvalitetne pripovedi je bil roman v ZDA poldrugo leto na bestsellerski listi, podoben uspeh pa je doživel tudi v 15 drugih državah, v katerih jezike je bil doslej preveden.

Če se torej naročite na zbirko MOZAIK, boste prihranili naj-manj

18.00 Ndin

Za toliko so namreč knjige v kompletni zbirki cenejš!

Naročila sprejemajo naši zastopniki, poverjeniki, vse knjigarne in s spodjo naročilnico

CANKARJEVA ZALOŽBA
Ljubljana, Kopitarjeva 2

Izpolnite, odrežite in odpošljite!

NAROČILNICA ZA ZBIRKO MOZAIK

Podpisani(a): _____

poklic: _____

točen naslov: _____

nepreklicno naročam
zbirko MOZAIK za leto 1968 (tri knjige, vez. v platno) za 108,00 Ndin
Knjige pošiljajte na dom — v službo — prevzamem osebno.

Naročeno zbirko bom plačal(a) takoj v celoti — v desetih mesečnih obrokih.
Naročino bom začel plačevati po prejemu položnic (Ustrezno podčrtajte!)

Obvezujem se, da bo naročnina poravnana do konca leta 1968 in da bom založbi sporočil(a) vsako spremembo naslova in zaposlitve.

Datum: _____ Podpis _____

V avstro-ogrski vojski maja 1918

Upori slovenskega vojaštva

O Judenburgu in drugih vojaških uporih

O uporih slovenskega vojaštva v Avstro-ogrski vojski maja 1918. leta, to je o uporu 42. maršbataljona dopolnilnega bataljona 17. pešpolka v Judenburgu, 12. maja, nadomestne stotnije 7. lovskega bataljona v Murauu, 14. maja in dopolnilnega bataljona 97. pešpolka v Radgoni, 23. maja, niso smeli časniki v Avstriji prav nič pisati. Nekaj faktografskih opisov in poizkusov njihove vzročne in motivne osvežitve je bilo napisanih v raznih časnikih šele v Jugoslaviji, zlasti maja 1923 ob prevozu telesnih ostankov judenburških žrtev v Ljubljano, nato pa še ob 10-letnici in 20-letnici. Najboljši faktografski opis judenburškega upora je opis Davorina Ravljena (po večini po pripovedovanju priče Delaka) v Kroniki slovenskih mest 1935. Lep spomenik judenburškim upornikom je postavil Prežihov Voranc v romanu Doberdob.

Slovenski zgodovinarji se te snovi še niso lotili. To je toliko razumljivo, ker so zadevni arhivski viri na Dunaju postali dostopni šele po drugi svetovni vojni. Manj razumljivo je, če nekateri zgodovinarji v pregledih slovenske zgodovine teh uporov sploh ne omenjajo, še manj razumljivo pa, če jih ne omenjajo pisce političnih spominov. Hribar, Suklje, Tuma, Gabršček, Golouh molče o njih. V svojih, tu in tam zelo nergaško pisanih spominih »Pripombe k prevratni dobi«, Ljubljana, 1938, pravi Prepeluh celo: »Slovenci, vsaj kolikor je meni znano, nismo poznali niti zelenih kadrov« (str. 137). Organiziranih skupin vojaških ubežnikov res nismo imeli, imeli pa smo velike vojaške upore, o katerih bi morali prav socialistični pisce nekaj vedeti.

Sele na simpoziju ob 50-letnici oktobrske revolucije smo se zopet spomnili teh uporov. V letošnjem maju se jih bomo spominjali z različni prireditvami. To ti upori zaslužijo.

V tem članku mi gre predvsem za poizkus odgovoriti na vprašanje, kakšno mesto pripada tem uporom v okviru vseh uporniških pojavov v avstro-ogrski vojski tistega časa.

Iz dunajskega Vojnega arhiva

V dunajskem Vojnem arhivu (Kriegsarchiv Wien-KAW) so ohranjena poročila vojaških poveljstev nadomestnih bataljонов (kadrov), poveljstev asistenčnih čet, ki so zadušile upore, in drugih vojaških funkcij narjave nadrejenim poveljstvom. Naposled so se vsa ta poročila stekala pri vojnem oziroma domobranskem ministrstvu, pri Vrhovni komandi avstro-ogrskih vojske v Badenu in v Vojaški pisarni njegovega veličanstva (Militärkanzlei seiner Majestät). Pri teh centralnih vojaških oblastnih organih so se stekala mnoga poročila tudi krajevnih upravnih oblastev, ki pa so v popolnem številu ohranjena v dunajskem Splošnem upravnem arhivu (Allgemeines Verwaltungsarchiv). Prebranje teh centralnih arhivskih zbirk daje kar dober pregled čez vse uporniško gibanje v avstro-ogrski vojski ter omogoča odgovor na vprašanje, kakšno mesto pripada uporom slovenskega vojaštva v celotnem okviru uporov avstro-ogrskih vojske tistega časa. V KAW sem si jih ogledal leta 1965.

Na podlagi teh arhivskih zbirk je bilo o uporih v avstro-ogrski vojski napisanih in objavljenih drugod tudi že več publikacij. Najbolj temeljiti so spisi češkega zgodovinarja Karla Pichlika.

Med največjimi kadrskimi upori

Upor slovenskega vojaštva -dopolnilnega bataljona (Ergänzungsbataillon) 17. pešpolka (Infanterieregiment), predvsem njegovega 42. maršbataljona, v Judenburgu 12. maja 1918 sodi med največje kadrške upore avstro-ogrskih vojske. Isto velja za upor vojaštva dopolnilnega bataljona 97. pešpolka v Radgoni, 23. maja 1918. (Ergänzungsbataillon je kader, iz katerega so sestavljeni maršbataljoni, ki naj odidejo na fronto in izpolni staledne vrzeli, nastale zaradi vojnih izgub.) To je iz zadevnih poročil v KAW jasno razvidno, potrjeno pa je to tudi po literaturi. Zgodovinski spisi, ki govorijo o uporih avstro-ogrskih vojaštva po brest-litovskem miru (3. marca 1918), imenujejo upor v Judenburgu vedno med največjimi kadrskimi upori avstro-ogrskih vojske, in sicer ponavadi med tremi največjimi, v sledečem vrstnem redu: upor v Judenburgu, upor dopolnilnega bataljona 71. po večini iz celov. sestavljenega pešpolka v Pečuhu, 21. maja. Avstrijski časniki, kakor rečeno, o teh uporih niso smeli prav nič poročati. Pač pa je bilo objavljeno v München-Augsburger Abend-Zeitung, št. 273, pod naslovom »Slovenski upori« (Slawische Meutereien), tole poročilo: Dunaj, 1. junija: »Nemški politični krogi so skrajno vznemirjeni nad vedno bolj se množječimi upori slovenskih vojaških oddelkov, katerih žrtev so nato največ nemški časniki. Začelo se je z uporom iz Slovencev sestavljenega maršbataljona 17. pešpolka v Judenburgu... Sledil je upor v Rumburku. Tu so se uprli češki strelci iz Plana... Tretji primer se je pripetil v Pečuhu, kjer se je uprl polk ogrskih Srbov... V nemških političnih krogih resno razmišljajo o tem, da bi te primere pri prvi priložnosti obravnavali v parlamentu in da bi vprašali vlado, kaj je pripravljena storiti proti temu, in posebej, kaj je pripravljena storiti za varnost nemških častnikov.

Cenzura v časnikih

»Vojno ministrstvo Berlin, oddelek za zaveznike vojske (Kriegsministerium Berlin, Abteilung für verbündete Heere) je poslalo izrek tega časniškega poročila pooblaščenec pruskega vojnega ministrstva pri vojnem ministrstvu na Dunaju. Avstro-ogrsko vojno ministrstvo je odgovorilo, da je to časniško poročilo močno pretirano in da so bili upori v vseh teh treh primerih hitro zadušeni. Krivci so bili justificirani. »Vojno ministrstvo je vse primere, izvršene smrtne in druge kazni, razglasilo pri vseh cesarskih in kraljevih četah... Hkrati so bili izdani ukrepi, da cenzura zažre v vseh časnikih vsako obravnavanje teh primerov... Cesarsko in kraljevo vojno ministrstvo bi bilo zelo hvaležno pruskemu

kraljevemu ministrstvu, če bi tudi ono ukrenulo vse potrebno, da bi obravnavanje teh dogodkov v nemških časnikih izostalo.

Tudi češki zgodovinar Pichlik uvršča upor slovenskega vojaštva v Judenburgu med največje upore v avstro-ogrski vojski. Iz nemško pisane literature naj omenim le spise Juliusa Deutscha, Otona Bauerja in doktorsko disertacijo Joachima Böhma (univerza Halle-Wittenberg) iz leta 1964. Julius Deutsch, prva leta prve avstrijske republike vojni minister, je bil kot nekaj socialno politični referent v vojnem ministrstvu že od januarja 1918 in je bil, kakor sam trdi, zelo dobro poučen o razporeditvi in stanju vojske. V knjigi »Aus Österreichischer Revolution« (Wien 1921, str. 6) šteje upor v Judenburgu med največje ter imenuje Judenburg na prvem mestu, prav tako tudi znani avstrijski socialdemokratski voditelj Otto Bauer v knjigi »Die Österreichische Revolution« (Wien 1923, str. 66). Joachim Böhm je predlagal za svojo disertacijo »Die Österreichische Sozialdemokratie im ersten Weltkrieg« številna poročila v KAW in v Splošnem upravnem arhivu, pregledal tudi veliko literaturo ter pisal: »Maja 1918 je prišlo do prvih uporov vojakov povrnencev: 12. maja se je uprla garnizija v Judenburg...«

Nejasnosti v uradnih poročilih

Upor slovenskega vojaštva v Judenburgu je od največjih kadrskih uporov avstro-ogrskih vojske časovno prvi. Da bi mogli odgovoriti na vprašanje, ali je bil sploh prvi tudi pred vsemi manjšimi upori, bi se morali pisce najprej spoporežiti o tem, kaj sploh je upor, kakšen izraz nezadovoljnosti moramo imenovati upor. O tem je v službenih poročilih in v literaturi mnogo nejasnosti. Ko na primer Pichlik v svoji nemško pisani razpravi »Das Ende der Österreichisch, Ungarischen Armee« (v Österreichische Osthefte, 5. zvezek — sept. 1963, str. 351—369) naštevaja razne upore, začneja z uporom slovaških povrnencev 12. pešpolka v Nagybacsereku, 25. aprila 1918. Toda iz nadaljnega je razvidno, da gre dejansko le za »proteste« — ta izraz uporablja v nadaljnjem tudi Pichlik — zoper lakoto, zoper odlaganje dopustnih dovoljenj, zaradi prekratkih dopustov ali zoper uvrstitve v maršformacijo. Povrnenci so imeli namreč predpisano pravico do dopusta in v Rusiji so jim ponekod govorili, da kot povrnenci iz tujtina sploh ne smejo biti več uvrščeni v maršformacije. Taki protesti pa še niso upor. Silvo Kranjec omenja neki februarški upor vojaštva v Mostarju (Kako smo se zedinili, str. 121), ki pa je bil najbrž pod neposrednim vplivom kotorskega upora in poročila o njem v KAW nisem našel. Pichlik ga omenja. Drago Marušić pa govori o nekem streljanju med mostovom in oficirji 1. in 314. honv. p. in 7. huzarskega polka v Nabrezini, aprila 1918. (Odmeki Oktobrske revolucije na Plavi, Godišnik srečanja, št. 9—10/1957, str. 70).

Upor slovenskega vojaštva v Judenburgu poznavalci torej splošno štejejo med tri največje kadrške upore v avstro-ogrski vojski. K tem trem uporom (Judenburg, Rumburk, Pečuh) bi bilo treba pristeti še upor vojaštva v Radgoni in upor sedemsto povrnencev iz ruskega ujetništva pri dopolnilnem bataljonu 71. po večini iz Slovencev sestavljenega pešpolka v Kragujevcu 2. junija 1918. To je pet največjih uporov v avstro-ogrski vojski od marca do oktobra 1918, ko se uprejo frontni polki in je med temi upor upor slovenskega gorskega strelskega polka št. 2 (Gebirgsschützenregiment 2) v Coudroju, 24. oktobra 1918, pogled med največjimi, če ne največji, največji po hitrosti reakcije na začetek antantne ofenzive ob Plavi, po številnosti asistenčnih čet (trije polki), ki so ga še z vso discipliniranostjo napadle in razorožile, in po prelitih krvi.

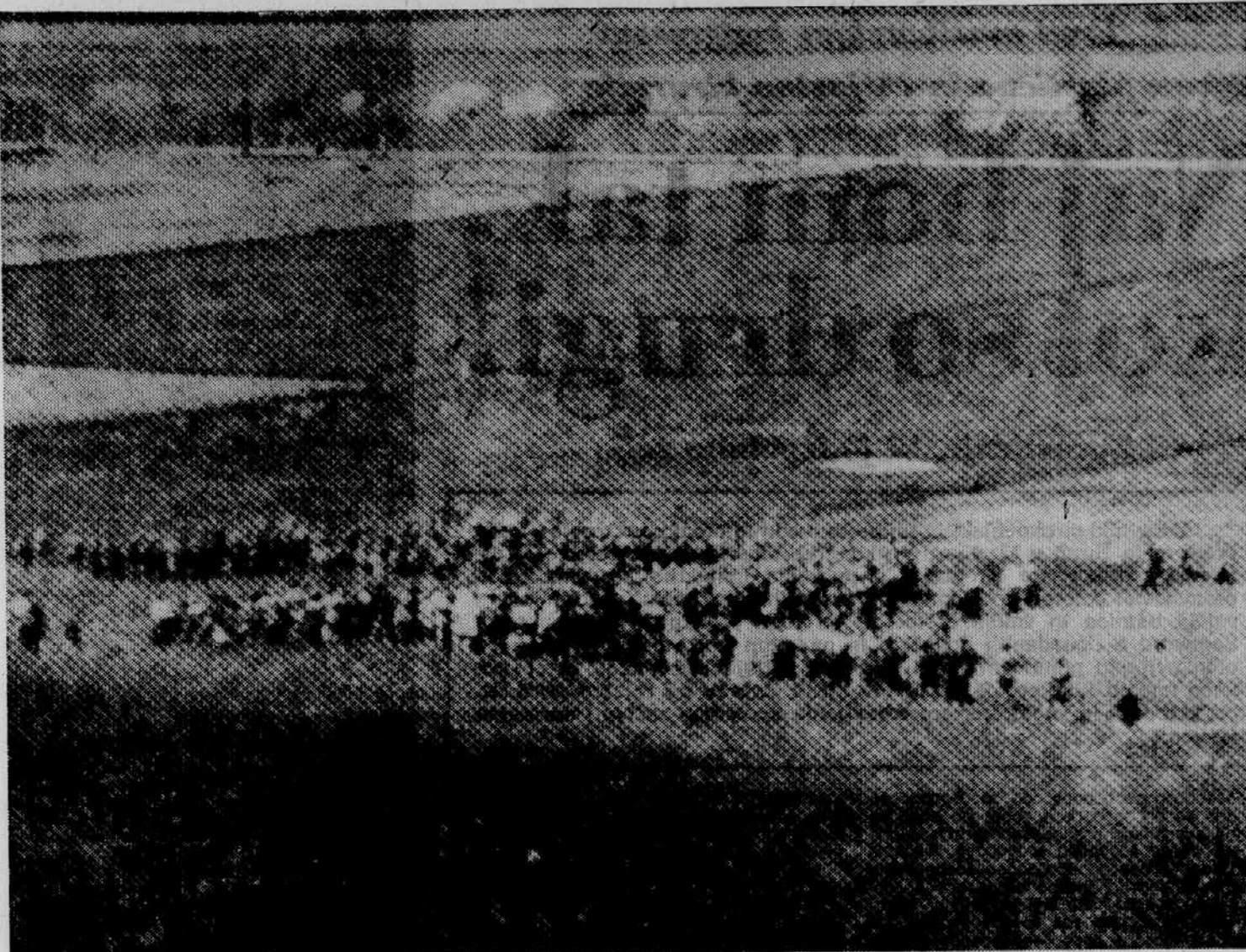
Edinstven primer

Trije upori slovenskega vojaštva v maju 1918: v Judenburgu, v Murauu in v Radgoni, dokazujejo posebno močno vznemirjenost slovenskega človeka tistih dni. Mnogo slovenskih delavcev je bilo tudi v raznih militariziranih industrijskih podjetjih Zgornje Stajarske (omenja se zlasti Fohndorf, rudarsko mesto okrog 10 km severno od Judenburga). Dne 25. maja 1918 je bilo razglašeno za Stajarsko, Korosko in Kranjsko za določene delike obsešno stanje. To je edinstven primer tistega časa v Avstriji, da je bilo razglašeno obsešno stanje za cele države. Od socialdemokratskih poslancev v avstrijski poslanski zbornici 16. julija vložen interpelacija pa vladi izrecno očita, da »posamezne dogodke v vojski« izrablja sedaj za to, da je tudi delavce militariziranih podjetij Stajarske, Koroske in Kranjske podvržla naglemu sodstvu. Poročilo vojaškega

komandanta Bosne in Hercegovine, generala Sarkotila, ki ga omenja Kapidžić v svoji razpravi »Avstro-ogrski politika v Bosni in Hercegovini in jugoslovansko vprašanje« prav tako govori o posebno vznemirljivem razpoloženju v jugoslovanskih delelah v pomladnih mesecih 1918. Ko našteva te dežele, začneja s Kranjsko.

Vsem vojaškim uporom, izrazom nezadovoljstva v avstro-ogrski vojski tistega časa skupno je vojna naveličanost, zahteva po sklenitvi miru, s katerim naj bi se končalo pomanjkanje po vrnitvi domov. Povrnenci iz ruskega ujetništva, v večjem številu pa šele po brest-litovski mirovni pogodbi (3. marca 1918), so zanesli v to razpoloženje večjo odločnost. Toda največjim uporom in vsem uporom slovenskega vojaštva skupna je tudi nacionalna nezadovoljnost in to odločnost. Vojni minister prvih let prve avstrijske republike Julius Deutsch je na nemško nacionalistično govorjenje o Dolchstoß von hinten (kakor v Nemčiji), ki da so ga zagrešili nemškoavstrijski socialdemokrati, odgovoril: »Niti en nemškoavstrijski polk se ni upiral, niti na fronti niti v zaledju«. Med zadevnimi poročili v dunajskem KAW res ni najti nobenega poročila o kakšnem kadrovskem uporom nemškoavstrijskega vojaštva. Upiralo se je predvsem slovensko vojaštvo.

LOJZE UDE

LIKVIDACIJA V JUDENBURGU

To sliko je napravil ljubljanski fotograf Veljčan Bešter. Dne 18. maja 1918 so ustrelili Antona Roglja in Frana Grahovino.

S simpozija o strokovnih in vodstvenih delavcih v gospodarstvu

V težnji za napredkom

Vprašanja, s katerimi se ukvarjajo podjetja

Direktorji

Ker je bil simpozij posvečen preučevanju vodstvenih in strokovnih delavcev, je razumljivo, da je bilo mnogo razprav o funkciji direktorja. Funkcija direktorja prinaša številne konfliktnosti vloge. Eden izmed avtorjev je citiral prof. Županova: »Direktor hkrati zastopa interese države, lokalne skupnosti (komune), delovne organizacije kot trajne institucije in kolektiva kot družbene skupnosti. Hkrati je čuvar zakonitosti (državni birokrat), lokalni politik, poslovni voditelj, arbitar, ljudski tribun.

Izhajajoč iz dejstva, da dejavnost podjetja ni samo njegova, ampak hkrati tudi družbena dejavnost, da lahko pridejo interesi podjetja v konflikt z družbenimi in da podjetje često zaradi svojih kratkoročnih interesov ne vidi niti svojih lastnih dolgoročnih interesov, kaj šele družbenih, so se nekateri ogrevali za močnejšo regulativno funkcijo države, glede številnih vprašanj pa tudi položaja vodilnih delavcev. Drugi so videli v tem pojave etatizma.

Zelo pomembno je vprašanje o pristojnostih direktorja, kakor so bile pretežno postavljene na simpoziju. Večina je menila, da direktor predlaga delavskemu svetu izvajati z razširjenim pristojnostmi, ki naj jih dobi na račun delavskega sveta. Temeljna funkcija direktorja naj bi bila v tem, da je poslovni voditelj, zato je njegova naloga (in sodelavcev), da izdelata koncept poslovne politike in da ima take osebnosti, ki zagotavljajo veliko iniciativnost. Delavski svet, ki torej sprejema koncept poslovne politike, potrjuje izbiro direktorjev sodelavcev, kontrolira delo vodstva podjetja; in sicer predvsem v tem smislu, ali uresničujejo predvidene rezultate. Uspešnost v doseganju predvidenih rezultatov je stalno prisoten kriterij glede zupanja vodilnim delavcem (razrešitev). Tako naj bi se odgovornost direktorja povečala, prav tako pa tudi moč organov upravljanja. Dosegljaj naj bi pogosto prevzeli odgovornost za poslovne odločitve (tudi za manj pomembne, ki ne sodijo v področje poslovne politike) na organe upravljanja. Tudi antikritični na simpoziju so močno pritrdili tem stališčem.

Lahko trdimo, da je prevladovalo mnenje, naj direktorja voli delovna organizacija, družbena skupnost pa naj bi imela možnost nadzorstva nad volitvami, in sicer v tem smislu, da intervencija, kadar meni, da so z izvolitvijo direktorja hudo prizadeti družbeni interesi.

Večina referentov in udeležencev se je izreklo strokovne izbire direktorjev in vodilnih delavcev. Ni razloga, da bi uspešne delavce zamenjali oz. razkukali vsaki štiri leta. Najmanj je ta doba prekratka. Preizkus sposobnosti vodilnih delavcev, posebej direktorja, naj bo stalen. Temeljno merilo naj bi bila izvajanje plana in predlog programa. Slabo izvajanje plana, nezadovoljiv program, neizpolnjevanje plana ter programa naj bi bila prva vprašanja za glasovanje delavskega sveta o zaupnici vodstvu podjetja.

Zakoniti predpisi ne določajo zahtev glede strokovne izobrazbe direktorjev. Ni moči s predpisom določiti pogojev, ki bi veljali za vse direktorje. Vendar je močno mnenje, da bi bila zakonodajalstva dolžna predpisati minimalno strokovno izobrazbo direktorja.

Veliko je bilo govora o direktorjevih sodelavcih. Če naj direktor uspešno vodi podjetje in tudi odgovarja za uspešno poslovanje, tedaj naj bi imel odločujoč vpliv na izbiro sodelavcev. Imel naj bi pravico predlagati organom upravljanja vodilne delavce. To ne pomeni, da bi vsak direktor ob prihodu v novo podjetje enostavno zamenjal dosedanje vodilne delavce, moral pa bi imeti pravico, da predlaga razrešitev vodilnega delavca, za katerega bi imel utemeljene pomisleke, da iz strokovnih ali drugih tehničnih razlogov z njim ne more sodelovati.

Že ob opisu problematike delovnih enot je bila nakazana kritika temeljnega znaka o delovnih razmerjih (TZDR). Podrobnejše pripombe so se nanašale predvsem na tista določila, ki po mnenju avtorjev

zavirajo podjetje v dejstvu, da je živ organizem, ki zahteva pogostne spremembe. Take ovire naj bi bile v 4. in 20. členu TZDR, ki nalagata delovnim organizacijam, da z običnim aktom definirajo delovna mesta in zahteve zanje.

Izraženo je bilo obratno mnenje, da bi opustitev tovrstnega načina lahko ogrozila pravno in dejansko varnost delavcev. Vendar predloga ni mogoče razumeti v tem smislu, da bi bili delavci v podjetju prepustni samovolji vodilnih delavcev. Temeljne pravice in dolžnosti morajo biti zapisane, lahko celo v zakonu. Droben opis delovnih nalog za posamezno delovno mesto je težko popoln, če pa je droben, zavira dinamiko podjetja. Z običnim aktom je treba preprečiti šikaniranje delavcev in jim zagotoviti pravno varnost. Ne glede na drobne predpise pa je vedno možno šikaniranje. Takim pojavom se z razvojem samoupravljanja lahko čedalje uspešneje izogibamo. Iz členu razlogov so sporne določbe v 19. členu navedenega zakona, ki določa, da je prosto delovno mesto dostopno vsakemu delavcu, če izpolnjuje obče in posebne zahteve. Razglas za novega delavca je vezan na stare pogoje, kar pa zavira napredek. Vse te stvari so še toliko bolj problematične, ker je postopek za sprejem in spremembo obeh aktov po določilih temeljnega zakona o podjetjih močno kompliciran.

Kritizirali so tudi 105. člen TZDR, ki govori o prenehanju dela zaradi delavčeve nesposobnosti za konkretno delovno mesto. Ta člen je namreč v praksi neizvedljiv za vodilna in zahtevnejša delovna mesta. Kriterij za tovrstne postopek je, da neko trajanje ne dosega povprečnih uspehov. V praksi je prišlo do postopkov pretežno le v primerih, kjer je moči uspeh količinski merilo. Ta člen naj bi bil ovira za zboljšanje kadrovske sestave vodilnih delavcev. Podlaga za prenehanje dela vodilnim delavcem zaradi njihove nesposobnosti naj bi bila, kar je bilo že omenjeno, neizpolnjevanje plana, slab koncept poslovne politike in podobno.

Osebnih dohodki

Mnogo razprav je bilo namenjenih osebnim dohodkom vodilnih delavcev in direktorjev. Pisanje o tem problemu bi preslego okvir sestavka, ker so bile obravnavane različne metode in številni drugi problemi. Navedbi bi le nekaj podatkov iz opravljene ankete:

39 udeležencev je menilo, da je smotna popolna samostojnost podjetij pri delitvi dohodka, 55 pa jih meni, da bi moralna družbena skupnost predpisati splošne ovrice za delitev dohodka.

Prevladovalo je mnenje, da organi podjetja ne razpolagajo z zadostnimi podatki, ko določajo o temeljih in merilih ter višini osebnega dohodka strokovnih in vodstvenih delavcev. Formalistična analitična ocena delovnih mest za tovrstne delavce naj ne bi ustrezala. Večji del udeležencev misli, da so razločki v delitvenih razmerjih preveliki. Enotna načela ocene delovnih mest niso sprejemljiva za vsako kategorijo delovnih mest; osebni dohodek direktorjev ni zadostna motivacija za najspodobnejše kadre; močnejše je treba poudariti nagradovanje racionalizatorjev in razponi med začasnimi in izkušnimi strokovnjaki so preveliki. Vse to so bila mnenja večine.

Udeleženci so se izvečine zavzeli za intenzivnejšo kadrovsko načrtovanje. Gospodarstvo naj bi imelo tudi večji vpliv na odločanje o profilih in zahtevah poklicev, na sodelovanje v organih upravljanja višjih in visokih šol, kakor tudi glede odločanja o ustanavljanju šol, ki so namenjene izobraževanju strokovnjakov.

Številna vprašanja, ki bi bila načeta, nasprotujejo sedanjim pravni ureditvi. Vendar to ni razlog, da ne bi razmišljali o podanih predlogih. Družba se nenehno razvija; v analiziranju obstoječega stanja in iskanju novih poti je treba videti težnjo za napredkom. Prevzet enostavno bi bilo vse, kar ni v skladu s obstoječimi predpisi, razglasiti za nekaj nesprejemljivega ali celo kot družbeno negativno.

JANEZ SINKOVEC

**Pred mariborskim kongresom
plastične in čeljustne kirurgije**

Naj bom tak, kot so drugi!

Zdravljenje, ki je izpolnilo željo

Zdravniki-strokovnjaki iz tujine in naših kliničnih centrov se bodo sredi maja zbrali v Mariboru na kongres plastične in čeljustne kirurgije. V strokovnem simpoziju s področja čeljustne kirurgije bodo obravnavali celotno problematiko prirojenih hib, znanih pod imenom zajčja ustnica in volčje žrelo. To bo lepa priložnost za strokovne dogovore o dosedanjih dosežkih in nadaljnji poti, ki naj prinese še učinkovitejšo pomoč otrokom s takimi prirojenimi hibami in še poveča upanje staršev, da bo njihov otrok, čeprav od rojstva prizadet, po skrbnem in vsestranskem zdravljenju sposoben zaživeti normalno življenje.

Statistika nam pove, da se povprečno na 664 otrok v Sloveniji rodi po eden s prirojenimi hibi, tako imenovano zajčjo ustnico ali s še hujsko nakazo: z volčjim žrelom. V svetu je zabeleženo, da se je v zadnjih 50 letih povečala pogostost takih primerov za dvakrat, v zadnjih sto letih celo za trikrat. Pri nas se nimamo točnih podatkov, vendar smo v Sloveniji z 1,16 promile teh primerov v splošnem delu leštvic, se pravi, da imamo manj otrok, ki jih bremeni ta težava, kot je to v večini drugih bolj razvitih držav.

Znanstveno raziskovalno delo je usmerjeno v iskanje odgovora, zakaj in čemu se pojavljajo taki primeri, kako preventivno vplivati, da bi jih bilo manj. Zdravljenje pa je preveč v svoj okvir mlada kirurška panoga — čeljustna kirurgija. Otroka pa ni deležen le skrbi in znanja kirurga,

primernejša, da bo mlada mati, ki je rodila nakaznega otroka, lahko prišla na obisk in se na oddelku na svoje oči prepričala, kaj znore sodobna kirurgija.

Pot do uspešnega konca zdravljenja ni lahka. In tudi dolga je. Prvi pomaga otroku kirurg; ta ga spremlja tudi vso mladostno dobo, ker je treba med rastjo večkrat ponovno operirati. Za prvi poseg se pri nas navadno odločijo pri šestih mesecih otrokove starosti. Vendar pa kirurško delo ni edina pomoč. Tesno s kirurgom sodeluje stomatolog-ortodont, ki korigira širjenje čeljusti, naloga logopeda pa je, da pomaga otroku do normalnega govora, do pravilne izgovornosti, kar ponavadi uspe v letih do začeta šolanja.

Sociolog in psiholog pomagata po svojih močeh materam in otrokom, ker je velik del zdravljenja odvisen od skrbi, volje in časa staršev, da po navodilih zdravnikov vadi ta govor z otrokom in odvrneta morebitno psihično breme, ki bi težilo prizadetega otroka. V primerih, ko staršev ni mogoče pritegniti, pa bi nujno potrebovali posebno ustanovo, ki bi poskrbela za vzgojo in zdravljenje takih otrok.

Začetnika čeljustne kirurgije pri nas, prof. dr. Jože Rant in prof. dr. Franc Čelensnik, sta zastavila razvoj te kirurške panoge na podlagi dognanj omenjenega francoskega strokovnjaka in pa na temelju nadaljnjega razvojnega dela, ki ga je dosegel prof. dr. Richard Trauner, predstojnik klinike v Gradcu, ki je bil tudi učitelj prof. dr. Čelensnika. Dr. Trauner je vpeljal številne nove operacijske metode na tem in na drugih področjih čeljustne kirurgije ter objavil več kot 150 znanstvenih del. Tesno sodeluje že dve desetletji tudi z ljubljansko kliniko in na naših kongresih, zaradi česar je tudi častni član našega društva zobozdravstvenih delavcev.

Sistematično raziskovalno delo o vzrokih nastanka zajčje ustnice sicer pri nas nima dolge tradicije, vendar pa smo v Sloveniji že preko prvih začetnih težav. Zdravstveni službi je uspelo, da statistično zajame rojstva vseh tako prizadetih otrok in domala vsem je že v zgodnjih prvih mesecih ali letih omogočena zdravstvena pomoč. Ugotovili so, da je vzrok za nastanek pogostosti takih primerov v manjši umrljivosti otrok in pa v dednem faktorju. Dednost je med poglavitnimi vzroki za nastanek takih hib in zakrivi v Sloveniji kar 28 odst. primerov. Največkrat ni pravilno zaraščena ena stran zgornje čeljusti, v 13 odst. se pojavlja hiba na obeh straneh, težavnost primera pa je odvisna tudi od tega, ali je prizadeta samo čeljust ali pa tudi trdo in mehko nebo. Zlasti v primerih, ko je pričakovati dednega vpliva na bodočega otroka, ker so že starši ali stari starši imeli to težavo, je možno s posebno skrbjo za nosečnico v prvih mesecih nosečnosti delno vplivati na to, da se hiba pri otroku ne bi ponovila.

Pri nadaljnjih raziskavah pa čaka zdravnike še veliko dela, prav tako kot si lahko obetamo še veliko večjih uspehov pri zdravljenju teh hib. K temu prispeva tudi izmenjava mnenj na strokovnih kongresih, kar kršen je za plastično in čeljustno kirurgijo napovedan sedaj v Mariboru. Kar je bilo moderno večerjo, bo že zastarelo jutri, uspehi, ki nas presenečajo sedaj, bodo še očitnejši po osvajanju novih metod in načina zdravljenja. To pa budi pri starših tolažbo in upanje, pri prizadetih otrocih pa gotovost, da bodo zaživeli normalno življenje.

MARIJA NAMORS

ISTI OTROK

Rodil se je s hudo prirojenimi hibi; na spodnji sliki: po operaciji.

temveč je utriranje poti v normalno življenje povezano s sodelovanjem ortodontov, ki usmerjajo razvoj čeljusti in logopedov, ki skrbijo za uk pravilnega govora in izgovorjave. V teamu pa sodeluje tudi psiholog in če je potrebno, tudi sociolog, njuna prizadevanja pa je usmerjena predvsem k materi prizadetega otroka.

Imejmo razumevanje za mlado ženo, ki rodi takega otroka, in potrudimo se jo prebrčati, da bo kirurgija iz te nakaze naredila človeka, sposobnega za absolutno normalno življenje.

Ta navadek je v svojem učbeniku napisal francoski zdravnik Victor Veau, ki je v obdobju med obema vojnama postavil podlago moderne čeljustne kirurgije, na kateri je nadaljnje razvojno delo gradil ves svet. Če ga strokovna dela predstavljajo kot izrednega pionirja na področju čeljustne kirurgije, pa ga te razumevalce, človeško tople besede prikažejo kot človeka, ki je bil v pravem pomenu zdravnik, s poslušom za trpeče.

Strokovna dognanja tega francoskega znanstvenika so prodira v svet, pa tudi njegovemu čutu za ljudi so marsikje prisluhnili. Tudi v naših porodnišnicah se pripeti, da mora zdravnik porodničar po srečno opravljenem porodu razkriti materi bridko resnico, da njen otrok ni tak, kot so drugi, da mu obrazek kaže prirojeno hibo. Kako strahotno težavna bi bila ta naloga, če ne bi bilo mogoče hkrati nuditi upanja polne tolažbe.

Ni še tako dolgo, ko je take otroke spremljala na poti v življenje zila in bridka usoda. Starši so jih držali kolikor dolgo je bilo mogoče v sobah, jih skrivali pred ljudmi in soncem, in ker jim je bilo tudi oteženo sprejemanje hrane, sta jih spremljala tudi rahli in bolehnosti.

Sedaj je to drugače. Ko mora zdravnik v porodnišnici povedati materi, kaj se je zgodilo, ji je hkrati pokaže serijo fotografskih posnetkov otrok, ki so bili pomagali kakor taki, kot je njem, in mati zraven vidi slike teh otrok potem, ko jim je pomagal kirurg. Sodelovanje med porodničarstvom in čeljustno kirurgijo je nenehno. Zdravniki se med seboj pomenijo, katera ura bo naj-

Če smo se že zadnjič lotili vožnje na oddih, dopolnimo danes ta razmišljanja še z nekaterimi podrobnostmi. To se nam zdi nujno, ker se bližajo najkritičnejši meseci v prometu. Od junija do septembra je namreč največ vozil na cestah, letos lahko računamo kar s tisoči novih vozil in voznikov, da ne prištejemo sem reke tujih vozil, ki se zliwa skozi našo deželo na sever in jug, na vzhod in zahod.

Pomislimo tudi na to, da nam žalostne statistike o prometnih nesrečah dokazujejo, da jih je največ prav ob teh mesecih in na koncu tedna: od sobote do ponedeljka z vrhom proti večernim uram. Zakaj je tako, ne bo težavno ugotoviti, saj prav takrat večina voznikov odhaja na pot ali domov.

Zato ne bo odveč, če tudi v našem kotiku ponovimo temeljne ugotovitve v zvezi z varnostjo prometa, čeprav smo o njih že dostikrat brali in slišali. Po eni strani so ceste tiste, ki delajo prometnim strokovnjakom in voznikom sive lase in skoraj neresljive skrbi: prosoje, so ovinki, so nepregledni, vpadnice niso primerno spelane, križišča neprimerena za tako obsežen promet. Pogosto, zlasti na stranskih cestah, kamor zavijemo v upanju, da so manj obljubena, pa naletimo na vprežna vozila, živali in še največkrat na nedisciplinirane pešce. Vse to se zaplete zlasti pri vožnji v mraku in ponoči, ko je vidljivost majh-

Z leve na desno: medicinska sestra Annick Cabrol, dr. Christian Cabrol in prof. Gerard Guiraudon; spredaj šef kirurške ekipe prof. Maurice Mercadier

V Pariski La Pitie

Evropejec s presajenim srcem

Žal se operacija ni posrečila

Prvi Evropejec, ki so mu poskušali zdravniki podaljšati življenje s presaditvijo srca, 66-letni Francoz Clovis Roblain, je tretji dan po operaciji umrl. Toda prof. Mercadier, samozavestni šef oddelka za srčno kirurgijo v bolnišnici La Pitie v Parizu, kjer so poizkus v noči od 27. na 28. april izvedli, je izjavil: »Nadaljevali bomo s presaditvami, kajti tehniko same presaditve smo v celoti obvladali.«

Ko sem zgodaj dopoldne, čeprav še z nepotrjeno novico v žepu, pritekel v umazano opečnato bolnišnico La Pitie na bulvarju bolnišnic v Parizu, blizu onega še veliko večjega kompleksa stavb tako nič kaj modernih bolniških stavb Salpêtrières, so me hoteli reditelji pri vhodu skoraj zadržati in napoliti namenoma napak v Salpêtrières, češ: tiskovna konferenca bo kvečje tam. Toda z drugimi reporterji sem si le izsilil vstop v La Pitie, kjer so pa na dvorišču že parkirali številni televizijski in radijski avtomobili. Kolega iz zahodnonemškega radia je bil telefonično svoji postaji, medtem ko so oni iz Luxemburga že zvočno preizkusili aparature.

Sejna soba bolnišnice, kjer je tudi po hodnikih vse vrelo v prijetnem šepetanju, še nikoli ni bila tako polna kot tokrat, ko so morali čez glave navzočih novinarjev prenesti iz roke v roko stol za prof. Mercadiera in zdravnike, ki so to prvo tvegano operacijo v Evropi izvedli. Kljub temu, da sta bila navzoča oba osrednja protagonista, športno krepki, skoraj dva metra visoki 43-letni kirurg Christian Cabrol in njegov sodelavec kardiolog Gerard Guiraudon s skromnimi naodniki, je govoril samo prof. Mercadier. V razliko od južno-

afriškega doktorja Barnarda so francoski zdravniki namreč izrazili željo, da bi sploh raje imeli molk vse do končnega uspeha; ker pa se je že o operaciji razvedelo, so podali samo najnujnejše ugotovitve in pripombe, v zvezi z izdanim komunikatom, ki so ga tudi kot uradni akt nabili na črno desko.

Devel ur za operacijsko mizo

Zaradi profesionalne tajnosti so tudi oklonili, da bi uradno povedali ime operiranega pacienta. Govora je bilo le o 66-letnem hudem srčnem bolniku, ki je bil prejel najprej v hudi srčni krizi v bolnišnico Salpêtrières, nato pa v njihovo bolnišnico, kjer je padla odločitev za operacijo, ko so dobili na voljo srce prav tedaj umrlega 23-letnega mladnika, ki se je po nesreči z avtomobilom v Sant Denisu pri Parizu. Roblain je bil upokojen sofer tovornjaka, robustne konstitucije, čokat močakar, ki ga je ena izmed bolniških secer

opisala kot najbolj dobrodušnega pacienta, kar so jih imeli doslej na oddelku. »Vselej se je smehljala,« je menila; toda že iz samega komunikata se je dalo razbrati, da je njegovo življenje po presaditvi srca v hudi nevarnosti. Po eni strani so namreč v tekstu poudarili, da je bil že Roblain operiran v zelo kritičnem stanju, ko je imel pred sabo še nekaj ur življenja, in v sorazmerno visoki starosti, da bi bilo tveganje manjše. Po drugi strani pa so poudarili, da je bilo srce darovalca, ki se je, kar smo pozneje izvedeli, pisal Michel Gyppaz, temeljito mrtvo, kajti tudi po peturnem encefalografskem preizkušanju njegovi možgani niso izdajali nobenega znaka življenja več.

Ta bojazen za pacientovo življenje, ki je bila izražena že v prvem sporočilu, je bila povsem upravičena in se je njegovo stanje postopoma samo slabšalo. Operacija, ki je trajala devet ur, je sicer v tehničnem pogledu res povsem uspešna, in je srce po presaditvi začelo normalno delati. Tudi puls je bil povsem normalen, vendar so nastopile hude možganske motnje in bolnik se v svoji izolirani in sterilizirani sobi, kamor so imeli fotografske stroge prepovedane vstop, ves čas ni zavedel. Kljub temu, da so zdravniki pri njem bedeli z vso skrbjo in mu tudi poskušali pomagati z dodatnimi ukrepi, zlasti v trenutku, ko so prenehale delovati ledvice, je bilo vse zaman. Tretjega dne dopoldan ob 11.13 je nekdanji dobrodušni sofer Clovis Roblain s srcem mladega Michela Gyppaza prenehal živeti.

Na drugi tiskovni konferenci je prof. Mercadier še obširno govoril o načinu izvedene operacije, pri čemer je tudi sam Cabrol na vprašanje odgovoril, da je delno uporabil kombinacijo med južnoafriško in

ameriško metodo presaditve srca in da je uvedel kot svojo novost stalno perfuzijo koronarnih arterij. Povedali so, da bodo izdajali tiskovna sporočila trikrat na dan, toda do tretje tiskovne konference v rednem roku ni več prišlo. Ko so sporočili tragično dejstvo hkrati s svojim medicinsko zdravstvenim komentarjem, so izrazili obžalovanje zaradi žrtve in sožalje razumevalajoči družini, vendar pa se niso mogli ustaviti pred vsaj v tem trenutku — nekam čudno zvonečo izjavo, češ da je bil to vendar blesteti uspeh francoske medicinske znanosti.

Ves Pariz je v teh treh dneh živel s zdravniki in hudim bolnikom s presajenim srcem, toda kljub medicinski želji, da bi to ostalo v čimbolj zmernih in umirjenih okvirih, so bulvarski časniki z največjo naklado bruhali svoje izjave, zpremljene z docimeter visokimi, mastnimi črkami, v katerih so poudarjali, kako se »Roblain bori s smrtjo, medtem ko mlada vdova obklopuje ponesrečenega Michela Gyppaza, ki so mu po smrti srce odvezli; vrstilo so se ne samo slike zdravnikov in pacientov, ampak tudi grafikon srčnih operacij; zdravniki in duhovniki so podali svoja mnenja, skratka vse, kar je v tistem hipu zadovoljilo radovednost.

Uradna definicija človekove smrti

In vendar ne dvomim, da je bila pariška operacija srca izvedena zelo premišljeno in nadvse skrbno. Francozi sami so se dolgo obotavljali, da bi začeli posnemati dr. Barnarda, ker se v znanstvenih in pravnih krogih niso mogli sporemeti glede vprašanja, kdaj nastopi uradna smrt pri pacientu, ki mu lahko potem odvzame srce. Naposled je teden dni pred tem prvim medicinskim dejanjem francoska vlada na svoji seji sprejela odlok ministra za zdravstvo v zvezi z novo uradno definicijo človekove smrti, ki je vezana na odmrtnost možganov. Južnoafriškemu kirurgu dr. Barnardu so namreč nekateri mednarodni zdravniški krogi začeli očitati, da je za svoje poizkuse prezgodaj odzval sicer umrli, in da je zaradi tega dosegel tolikanj večje uspehe kot drugi kirurgi po svetu, kjer so se vsi doslej končali s smrtjo pacientov. Čeprav to glede razločnega odvzemanja srca, kolikor lahko sklepamo po siceršnjih družbenih razmerah v Južni Afriki morda celo drži, je seveda pri vseh teh primerih šlo gotovo samo za vprašanje minut ali ur. Toda če se taka stališča ne bi postavila v prihodnje z vso ostrino, bi se utegnile v praksi dogajati tudi zlorabe.

Operaterja v bolnišnici La Pitie, profesorja Cabrol in Guiraudon, sta v okviru priprave za presaditev srca izvedla v minulih petih letih srčne transplantacije na 75 pseh. Eden izmed njihovih sodelavcev je študijsko prisostvoval tudi operaciji dr. Blai-berga v Capu. Pri sami pariški operaciji so sodelovale vse druge specializirane službe, zlasti krvni specialist prof. Mathé; uporabili pa so tudi posebne nove serume, ki bi preprečili, da bi organizem zavrgel novo vsajeno srce. V operacijskem teamu, ki je izvedel Roblainovo operacijo, je bila — zaradi osebne povezave — prva anesteziistka Cabrolova žena, ki je prav tako zdravnica. Kljub vsemu temu pa prvi korak na tej poti v Evropi ni uspel. »Novo presaditev srca bomo poizkusili v ugodnejših pogojih, z bolnikom, ki bo mlajši in pri katerem bomo imeli z njim vred več upov, da bomo uspeli,« je napovedal nov boj zdravnikov s smrtjo prof. Mercadier.

dr. DUSAN REPOVS

BOGDAN POGACNIK

Za zdrav konec tedna

Šoferjem na pot

na, nasproti vozeči ne zasenčujejo žarometov in pešci hodijo po obeh straneh ceste.

Zanimivo je, da je mnogo več nesreč v naseljih kot na odprtih cestah: tu so poglavitni krivci in najpogostejše žrtve prav otroci in pešci, s katerimi se marsikdaj ne ukvarjamo.

Pešci hodijo po cestah in čeznje prav tam in kakor se jim zljubi, če le ni miličnika v bližini. Niso dovolj pozorni na dogajanja na cesti in dostikrat, zlasti starejši, sploh ne poznajo prometnih predpisov. Zato tudi nenadoma stopajo na ceste, če ga nepravilno prečkajo, se obnašajo, kot da so sami na njem, in velikokrat »vozijo« barkor po levi in desni.

Posebna vrsta nedisciplinirancev so zame tisti, ki se tudi na označenih prehodih za peške vlečejo po cesti kot megle in po možnosti še zaničljivo žugajo šoferjem, češ tu sem jaz tisti, ki ima prednost. Kje sta tu tovarištvu in medsebojno spoštovanje med uporabniki cesti?

Nasploh opazimo le malo potoz lepega vedenja na cestah; zakaj ne bi tistemu, ki mu gre prednost, pomagali z malo potrpljenja in uvidevnosti, da se bi na videz zapletena prometna situacija razbistrila? Vse preveč raztresenih, prenapetih in razdražljivih ljudi sedi za volanom in prav tu pokažejo svojo nestrpnost in slabo vzgojo. Mnogi žal mislijo, da jim prav vozilo omo-

goča pokazati svojo nadmoč in večvrednost. Pa tudi preveč »ogavije, obotavljajoči se začetniki niso nič boljši, morda so še večja nevarnost za vse na cesti. Žal se moramo učiti obzirnosti in dobrega vedenja na cesti od tujcev, ki so naključni in ne stalni uporabniki naših cest. Če je to lepo in dokaz naše srčne kulture, ne vem.

Posebno in boleče poglavje so hude in številne nesreče otrok. Skoraj ne mine teden, da ne bi brali vrtiček le na cesti, skočil izza ogla, obehal se je na vozilo... in še in še. Smrtna bera pa je iz leta v leto hujska. Ali nismo tu posredno krivi vsi — predvsem starši otrok, ki jih pušča prevleč same sebi, sosedje in mimoidoči, ki jih vidijo, a ne pravočasno pokarajo, pa tudi vozniki, ki se ne zavedajo, da otroci čustvujejo in ravnavo dostikrat povsem drugače, kot bi lahko pričakovali od njih. Prav sodobna načela predvidevajo, »defenzivne« voznike opozarjajo na to in le na ta način bomo lahko število žrtev v prometu zmanjšali.

Na koncu ne smemo pozabiti razmisлити o človekovem psihološkem stanju, ki je prav tako odločujoč činitelj v varnosti prometa: za volanom potrebujemo skrajno zbranost — še bolj kot previdnost in opreznost, mirno izvajanje prijemov s pomočjo podzavestnih refleksov ob hkratni skrajni zbranosti in pozornosti na vsa raznolika dogajanja na cesti. Za tako vsestran-

ska pozornost in sposobnost naglega ukrepanja pa seveda potrebujemo precej časa in treninga, zlasti kadar se privajamo na novo vozilo. Kar več let je treba, da človek zna vnaprejši presoditi, kako se bodo v prihodnjih sekundah odvijale stvari na cesti ali križišču.

Seveda razen utrujenosti in prakse vplivata na naše sposobnosti tudi splošno zdravstveno stanje in kondicija. Zlasti začenjajoče se obolenje pa tudi prvi dnevi po prestani bolezni so kritični. In najbolj — če sploh lahko to uvrstimo med opravila za slabše ravnanje — posledice nepremišljenega uživanja alkoholnih pijač pred vožnjo in med njo. Prav o tem vprašanju pa morda kdaj drugič!

Kako bomo torej prišli zdravi in neposkodovani — pa tudi nikogar drugega ne bomo ogrozili — do cilja? S strpnostjo, tovariško in solidno vožnjo, ne pa z izsiljevanjem, brezobzirnim divjanjem in kršenjem prometnih pravil ob vseh mogočih in nemogočih priložnostih. Varnost se začne že pri pripravi doma, ko načrtujemo, kam in kdaj se bomo odpravili, in ko razmišljamo, po kateri poti se bomo podali.

Če bomo o tem vnovič razmišljali, potem bodo naši prosti dnevi prav gotovo bolj koristno izrabljeni in predvsem — bolj varni.

Iz knjige dr. Toneta Ferenc, „Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943“

Nemška ofenziva

Sovražnikove ofenzivne operacije v Slovenskem primorju

Ob letošnji proslavi Osvobodilne fronte in za občinski praznik na Viču so podelili, kakor minula leta, tudi letos nagrade Osvobodilne fronte. Med nagrajenci je bil tudi dr. Tone Ferenc, ki je napisal knjigo »Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943«. Glede na dejstvo, da je več let zbiral in kritično uporabljal gradivo, s katerim je osvetlil in presodil dogajanja v medvojnem obdobju, objavljamo zdaj naslednji odlomek:

Ameriške in britanske sile niso zadostno izkoristile nemške slabosti ob kapitulaciji Italije in je Nemčija razmeroma dobro prebila ta udarec. Vendar pa je kapitulacija Italije občno postala položaj nemške vojske na Balkanu in v Sloveniji. Čeprav je nemško vrhovno vojaško poveljstvo še 13. septembra menilo, da so akcije »Achse« v jugovzhodni Evropi v celoti zvezli izvedli bolje, kot so pričakovali glede na razpoložljive sile, pa je že 17. septembra moralo priznati, da je tam položaj »vendarle bolj neugoden, kot se je zdelo po razorožitvi italijanske vojske«, in da »prvotni učinek, ki je bil podoben šoku, že dva dni pada, aktivnost tvoj pa narašča«.

Razmere v Sloveniji so bile za Nemčijo še slabše. Kot smo videli, ni mogla nemška vojska preprečiti narodnoosvobodilni vojski razoroževanja italijanske vojske na večjem delu slovenskega ozemlja, ustvaritve razsežnega osvobodjenega ozemlja in napadov na prometne zveze, ki so jih nemške enote le za silo zavarovale. O vsem tem so sproti prihajala poročila in Hitlerjev glavni stavec v vzhodni Prusiji in tam so Hitler in njegovi vojaški strokovnjaki morali vsak dan enkrat ali celo dvakrat razpravljati tudi o razmerah v Sloveniji.

Nevarnost za sovražnikove pozicije

Stab armadne skupine B v Gardi v severni Italiji je v dneh od 11. do 15. septembra nekajkrat poročal o naraščajoči aktivnosti in ofenzivnosti narodnoosvobodilnega gibanja južno od Ljubljane in o pritisku narodnoosvobodilne vojske na Ljubljano ter o težavah in bojih na pohodu proti Pulju in Reki. Od 12. septembra dalje pa je dobredno vsak dan poročal o bojih pred Gorico. Poročal je tudi o dveh večjih razsrečitvah železniških postoj (12.9. pri Borovnici in 24.9. pri Grahovem v Baški gori), ki sta vsaki za pet dni popolnoma onemogla promet na dveh železniških zvezah, po katerih je šlo vsak dan več vojaških vlakov v eno ali drugo smer.

Tako je v nemškem vrhovnem vojaškem poveljstvu zelo zgodaj začela rasti predstava o vedno večji nevarnosti v Istri, kot so takrat vodilni nacisti imenovali ves prostor Slovenskega primorja, Istre in Ljubljanske pokrajine ter včasih še dela Furlanije. Ob teh vratih, skozi katera je že od najstarejših zgodovinskih dob peljala pot iz srednje Evrope in z Balkana v Italijo, se je s hitro rastjo narodnoosvobodilnega gibanja na Slovenskem in tudi že na sosednjem italijanskem ozemlju iz dneva v dan večala nevarnost za nemške pozicije. Hitler se je nevarnosti dobro zavedal, a je ni mogel preprečiti. Da bi obdržal zveze s svojo Italijo in vzhodni Italiji in z enotami v srednji in severni Italiji ter zavaroval istrsko obalo, je moral v prostor Slovenskega primorja, Istre, Ljubljanske pokrajine in dela Furlanije neprenehoma pošiljati nove in vedno večje enote.

Mnenje vrhovnega vojaškega poveljstva

Vrhovno vojaško poveljstvo je že 10. septembra dodelilo 71. pehotni diviziji akcijsko tankovsko četo za prodor v Istro, ki pa je mogla priti šele 17. septembra. Hitler je 11. septembra ukazal, naj tej diviziji za čiščenje Istre dodelijo še I. bataljon I. tankovskega polka, ki je bil tisti čas ravno na poti iz Grafenwöhr v svojo I. tankovsko divizijo v Grčiji in so ga še poprej nameravali uporabiti za ofenzivo proti partizanom v Slavoniji na območju LXIX. armadnega zbora. 14. septembra so ga z železnico pripeljali v Trident, od tam pa po cesti v prostor okrog Trsta, kjer je zavaroval železnico. 12. septembra je Hitler ukazal, naj 71. pehotni diviziji za čiščenje Istre dodelijo še 901. solski tankovski grenadirski polk iz Krampnitza pri Berlinu pod poveljstvom polkovnika Scholzerja, ki so ga nato res 20. septembra pripeljali v prostor vzhodno od Trsta, in sicer s 4 vlakih čez Ljubljano, s 6 pa čez Podbrdo. 15. septembra je Hitler ukazal, naj armadni skupini B za boj proti italijanskim partizanom v severni Italiji, pri čemer je mislil na Furlanijo, Goriško Brda in Benško Slovenijo, hitro pošljejo 162. »Turkestanski« pehotno divizijo iz Neuhammerja v Sleziji in naj jo oborožijo z zaplenjenim italijanskim orožjem. Toda odpošljati so jo lahko začeli šele čez teden dni. Tako sile, ki so bile dejansko na voljo za posredovanje na zelo pomembnem ozemlju, še vedno niso zadostovale. Ko je nemško vrhovno vojaško poveljstvo 17. septembra pretresalo vojaški in politični položaj v Italiji in na Balkanu, je menilo:

»Glavno nevarno območje je sedaj prostor Istre. Učoda tamkajšnjih italijanskih sil je neznana, a se lahko vidi, da je Tito tja prenesel težišče svojega vojskovanja. Za očiščenje tega prostora za zdaj manjkajo sile. Führer razmišlja, da bi 44. divizijo prenesti na vzhodno krilo armadne skupine B in ji ukazal, naj od tam skupaj s silami, ki bi jih dal na voljo vrhovni poveljnik za jugovzhod, koncentrično prodira na nevarno območje.«

Keitlovo povelje

Cez dva dni, t. j. 19. septembra, potem ko je dobil nova poročila o kritičnem položaju svoje vojske v omejenem prostoru, je Hitler sklenil, naj ofenzivo izvede stab II. SS tankovskega korpusa in je izdal naslednje povelje, ki ga je podpisal general-feldmaršal Keitel:

»V bližnji prihodnosti ne pričakujemo izkrcevalnih operacij na območju armadne

se si morajo v času operacij podrediti tudi tamkajšnje enote.

7. Armadna skupina B bo po dogovoru s vrhovnim poveljnikom za jugovzhod sporočila načrt in sile, ki jih bo uporabila.«

Hitler: Brezobzirno uničiti uporniško gibanje

Iz navedenih podatkov je lahko razbrati, kako je v vrhovnem vojaškem poveljstvu neprestano rasla skrb za ta pomembni prostor in kako je za očiščenje tega prostora dodeljeval 71. pehotni diviziji vedno nove in večje enote, najprej četo, nato bataljon, polk, divizijo in nazadnje celo II. SS tankovski korpus. Da so tudi drugi nacistični veljaki zaskrbljeno spremljali položaj na tem prostoru, priča zapisnik v Goebbelsovem dnevniku dne 22. septembra 1943:

»Slovenci so sedaj v velikem odporu in so se skoraj vsi pridružili partizanom. Trenutno nimamo dovolj policijskih sil, da bi obvladali nevarno gibanje.« (podčrtal T. F.). Sklepe, da je Hitler imel tedaj dovolj sil in jih je lahko brez težav pošiljal na ta prostor, bi bil zelo zgrešen, saj je znano, da se je npr. moral Himmler junija 1943 pogajati z njim, da mu je odstopil dva policijska polka za akcije proti partizanom na Gorenjskem in v Grčiji, ki pa ju je dobil šele čez nekaj mesecev.

Ko je general-feldmaršal Rommel v Belunu 19. septembra brzojavno prejel navedeno Hitlerjevo povelje za ofenzivo, je takoj začel pripravljati načrt in zbirati sile. 22. septembra, t. j. istega dne, ko so partizani izvedli splošen in močan napad na Gorico, mu je Hitler ponovno ukazal, da mora »slovensko komunistično uporniško gibanje v Istri uničiti z brezobzirno trdoto. Tiste, ki bi se uprli, je treba — ne glede na to, ali so Slovenci ali Italijani — takoj postreliti. Osnova in moč sil morata biti tolikšna, da bo dosežen velik uspeh in da bo večji del angažiranih sil kmalu na razpolago za druge naloge. Slovensko prebivalstvo potem ne sme več pomisliti nobene nevarnosti.« (Podčrtal T. F.).

Rommelove zamisli

Rommelov načrt je predvideval, da bo II. SS tankovski korpus pod vodstvom komandanta SS-Obergruppenführerja in generala oddelkov SS Paula Hausserja in načelnika štaba SS-Oberführerja Wernerja Ostan-dorffa izvedel ofenzivo v štirih delih, ki

bodo trajali po 4–7 dni, in sicer prvi v Slovenskem primorju, drugi v Istri, tretji v Goriškem kotaru in četrti v Ljubljanski pokrajini. Hitler se je strinjal s predvidenim potekom prvih treh delov, ni pa se strinjal s potekom četrtega dela. Načrt je namreč predvideval, naj bi ta del izvedli s pritiskom od Ljubljane, t. j. od severozahoda, proti jugu in jugovzhodu. Hitler pa je ukazal, naj načrt spremenijo tako, da bo prišel od juga in jugovzhoda proti Ljubljani. Bal se je namreč, da bi se partizani spričo šibkih sil vrhovnega poveljnika za jugovzhod, ki bi na jugu in jugovzhodu Ljubljanske pokrajine zapirale nekdanjo hrvatsko-italijansko mejo, prebili na Hrvaško. Ukazal je, naj v četrtem delu močna skupina sil prodira od Sušaka na severovzhod proti Brodu na Kolpi, druge močne sile (162. divizija »Turkestanska«) pa od Karlovca proti območju pri Metliki–Kolpa, da bi tako preprečile preboj partizanov na Hrvaško. Ofenziva je res potekala po spremenjenem načrtu. Istega dne, t. j. 24. septembra, ko je nemško vrhovno vojaško poveljstvo seznanilo stab armadne skupine B s Hitlerjevim spremenjenim, je poslalo k njemu majorja Harbouja, »da bi se seznanil z razmerami v Istri«.

Rommel za ofenzivo ni imel na voljo vseh tistih enot, ki mu jih je določil Hitler v svojem povelju z dne 19. septembra. SS juriško brigado »Reichsführer-SS« so pravkar prepeljali s Korzike v prostor Teramo in je morala ostati tam, kljub temu, da so predvidevali, da jo bodo uporabili za ofenzivo v Sloveniji in nato iz nje formirali SS tankovski grenadirski divizijo.

Tako je Rommel imel na voljo poleg staba II. SS tankovskega korpusa in okrepljene 71. pehotne divizije še po en okrepljeni polk iz 24. tankovske in 44. grenadirske divizije s stabom divizije, namesto SS juriške brigade »Reichsführer-SS« pa je uporabil okrepljeni polk I. SS tankovske divizije »Leibstandarte Adolf Hitler«. Vzel je torej iz vsake od treh nemških divizij, ki so mu bile podrejene tostran in onkraj Apeninov, po en okrepljeni polk. Te divizije pa so bile med najboljšimi nemškimi divizijami, številčno in tehnično ter kadrovskega tako izpopolnjene, da jih lahko vsak čas pošljejo na fronto v prvo bojno črto.

Številke o enotah za ofenzivo

Težko je reči, kako močne so bile te enote, ki so jih določili za ofenzivo, ker nimamo na voljo ustreznih virov. Da pa bi

vendar imeli vsaj približno predstavbo o njihovi moči, bomo pogledali, kako močne so bile divizije, iz katerih so prišle.

Stab II. SS tankovskega korpusa je štel 1872 mož; I. SS tankovska divizija »Leibstandarte Adolf Hitler«, ki ji je poveljeval SS-Brigadeführer in generalmajor oddelkov SS Teodor Wisch, je imela tri polke in nekaj manjših enot ali skupaj 19.867 mož in 156 tankov, 37 juriških topov in 40 protitankovskih topov; 44. grenadirska divizija »Hoch-und Deutschmeister«, ki ji je poveljeval generalmajor oddelek SS Teodor Wisch, je imela tri polke in nekaj manjših enot ali skupaj 19.867 mož in 156 tankov, 37 juriških topov in 40 protitankovskih topov; 24. tankovska divizija, ki ji je poveljeval general Freiherr von Edelsheim, je imela tri polke ali 17.270 mož in 66 tankov, 40 jurišnih topov in 24 protitankovskih topov; okrepljena 71. pehotna divizija je imela štiri svoje okrepljene polke (191., 194. in 221. grenadir-

ski ter 171. topniški), ki so štel okoli 14.000 mož, imela pa je vključena dva druga polka (okrepljeni 133. rezervni gorski polk in 901. tankovski grenadirski polk), pet bataljonov (II. in III. bataljon 19. SS policijskega polka ter SS bataljon kraških lovcev, ki je štel 946 mož, I. bataljon I. polka I. tankovske divizije in bataljon planinskih lovcev iz Celovca) ter nekaj čet. Zlati podatki o njeni številčni moči, imela pa je 69 tankov in 56 protitankovskih topov. Ker viri omenjajo, da so iz I. SS tankovske divizije »Leibstandarte Adolf Hitler«, 24. tankovske in 44. grenadirske divizije sodelovali v prvih dveh delih ofenzive trije okrepljeni polki, iz 71. pehotne divizije pa skoraj vsi, lahko rečemo, da je v prvih dveh delih ofenzive sodelovalo več kot 50.000 nemških vojakov in več kot 150 tankov, več kot 25 jurišnih topov in več kot 90 protitankovskih topov.

GENERALFELDMARSCHAL ERWIN ROMMEL (levo) IN SS-OBERGRUPPENFÜHRER PAUL HAUSSER

Pogovori s pisatelji sveta

Ilja Erenburg

„Zaostajanje znanosti za umetnostjo je zaskrbljivo“

dne. Tudi nekateri drugi španski pisatelji imajo pri nas veliko bralcev.

O Francozih moram povedati, da jih zelo počasi prevajamo. Francoski »antitromani« je bolj znan iz revij, zlasti krajši odlomki, ki so izšli v »Tuji literaturi«. Zdi se mi, da se bralci pri nas malo zanimajo za tako književnost. Naša literatura od leta 1910 do 1920 je bila veliko pomembnejša od francoske književnosti. Veliko večjo vrednost imajo dela Andreja Bjelova in Remizova iz dvajsetih let kot to, kar ustvarjajo v Parizu pisatelji »novega vala«.

— Ali bi nam lahko povedali svoje mnenje — v zvezi z »antitromanom« o posameznih predstavnikih te literarne smeri in kakšna je prihodnost »novega vala«?

— Teza »antitromana«, češ da je roman že vse opisal, da v romanu ni več kaj povedati, ne velja za Sovjetsko zvezo, saj se nismo dobili ali pa le zelo malo pravega sovjetskega romana. Upam, da bomo pri nas več prevajali Kafko, čigar dela so izhajala le v revijah, pa tudi Camusa. In druge velike moderne pisce. Prepričan sem, da je to veliko bolj pomembno kot vsa dela, ki jih ustvarjajo Nathalie Sarraute, Alain Robbe — Grillet ter Michel Butor. Nočem žaliti teh pisateljev, ki so resni ustvarjalci in pomembni za zahodni svet, pri nas pa ne morejo vplivati na mlade književnike. Govoriti je možno le o vplivu na posamezne mlajše sovjetske književnike, ki prihajajo od drugod. Vzemimo za primer našega Aksjonova, pisca mlajše generacije. Pri njem je opaziti izredno poznavanje ameriške književnosti med obema vojnama. On ne pripoveduje o ljudeh, temveč jih le prikazuje, kar je metoda ameriških književnikov, s katero so Hemingway, Faulkner in Steinbeck ustvarili ameriško književnost v klasično literaturo. V svojih zgodbah Aksjonov ne ustvarja junakov z opisovanjem njihovega življenja, ampak z dialogi in akcijami.

— Sovjetska zveza je nedvomno med prvimi v znanstvenem svetu naslovl. V kolikšni meri spremlja umetnost, zlasti književnost, ta epohalni napredek znanosti in ali je vzročna povezava med znanostjo in umetnostjo v modernem svetu naslovl?

Pogosto omenjamo velik in nagel razcvet znanosti, ne le v Sovjetski zvezi, temveč tudi drugod po svetu, pri tem pa nekateri menijo, da umetnost in literatura vse bolj zaostajata. Eden od naših mladih pesnikov poje v svojem verz: »... fizike spoštujejo, lirike zametujejo«. Sicer pa je Čehov zapisal, da ni treba iskati vojne tina, kjer je ni.

Velikanski je napredek znanosti v našem stoletju, vendar znanost in umetnost nista bili nikoli sovražnici. Ljudje, ki be-ro o krivnem oboku, postajajo prav tako bogatejši, kakor če prebirajo Puškinove verz. Seveda so metode znanosti popolnoma različne od metod umetnosti. Victor Hugo je dejal, da je razvoj znanosti podoben

vzpenjajo po stopnicah in da vsako novo znanstveno odkritje uniči prejšnja. V umetnosti pa je drugače. Sodobno kiparstvo je lahko dobro ali slabo, vendar pa ne bo zmanjšalo vrednosti stare grške umetnosti. Odkritja antičnih matematikov so bila pomembna v prihodnjih znanostih in v razvoju družbene ureditve. V svojem času so bili napredni, kar je zelo težko do-seči v umetnosti. Če opazujemo sodobno umetnost z izhodiščne točke prirodnih znanosti, lahko pridemo do kaj žalostnih skle-pov. Zdi se mi, da ni enakomernega na-predka, kot ga je bilo opaziti včasih. Umet-nost je vedno odseve sodobnega sveta. Od-seva ga lahko bolj ali manj verno, zato je lahko umetnost velika umetnost male spo-le ali mala umetnost velike epohe.

Podobnost in univerzalnost znanosti ter umetnosti je v tem, da se znanost in umetnost bojujejo za občo cilje človeštva. Prav tako imata lahko arhitekt in glasbe-nik isti cilj, celo tedaj kadar glasbenik ne prebiva v hiši, ki jo je zgradil arhitekt. Prav gotovo je razvoj prirodnih znanosti bolj bleščeč od razvoja umetnosti in ima večjo vlogo v sodobni družbi. Zato so tudi najbrž študentom fizike in matematike vi-ko bolj pri sru različne manifestacije človekove dejavnosti v literaturi in umet-nosti. To je vsekakor posledica prirodnih selekcije, zaradi katere se odločajo mladi ljudje z veliko domišljije in inteligence za fakultete, kjer študirajo fiziko in matemati-ko, na fakultete za književnost pa se vpli-tujejo študentje, ki močneje čutijo v sebi tradicijo. V mislih imam študente in ne mla-dih pisateljev. Vedno sem bolj zadovoljen, če imam za poslušalce študente, ki so se odločili za študij prirodnih znanosti. Pre-stiž znanosti nad spoznavanjem, kar prihaja sedaj do izraza, ter izobrazbe nad vzgojo je zelo zapleteno vprašanje. Človeštvo ne more napredovati le z eno nogo.

— Kako bi glede na prejšnjo trditve ocenili vlogo književnika in umetnika naslovl v moderni družbi?

— Umetnost ima lahko odločilno vlogo pri ustvarjanju bolj harmoničnega človeka. Dejstvo, da umetnost zaostaja, postaja temeljna resnica za nas vse. Vsak človek je umetnik na svoj način: tako častnik, ki vsak dan poroča o raznih dogodkih, kot cestni delavec, ki obnavlja prometne zna-čaje. Seveda to ne pomeni, da so umetniki le tisti, ki se ukvarjajo z umetnostjo kot amaterji. To sega na povsem drugo področ-je. V našem času gre za sposobnost ljudi, da sprejemajo, dojemajo in razumejo umet-nost, kar pomeni nekakšno ustvarjalnost. Ko človek prebira roman, gleda tragedijo na odru, poslušata simfonično glasbo, si ogle-duje platna prave umetnosti, z manj na-pora in ne tako močno podoživlja isti pro-ces kot umetnik sam. Besedilo v romanu dopolnjuje s svojimi mislimi, kar je odvis-no od njegove osebnosti, izobrazbe in do-mišljije.

Tudi pojem »prostega časa« se je v mo-derni družbi popolnoma spremenil. »Prosti čas« je bil nekdanji fizični počitek po dvanaest ali štirinajsturnem težkem delu.

Ljudje so bili utrujeni in so si po trdem delu želeli le jedi in spanja. Sedaj pa je industrija mehanizirana in avtomatizirana. Mlad človek stoji nekaj ur na dan pred strojem in ga le nadzira. Po delu odhaja iz tovarne, poln fizične moči, vendar z morečim občutkom, da se v delu ni izra-žil kot osebnost. Ti ljudje so pošteni do svojega dela, opravili so svojo državljansko dolžnost in ohranili poštenost, vendar so prikrajšani za zadovoljstvo pri delu.

Znanost je napredovala do take stopnje, da fiziki na enem področju ne poznajo de-la drugih fizikov. Obdobje da Vincija in Goetheja je neponovljivo. Izraža pa se ne-kaj drugega: umetnost omogoča človeku, da zgradi svojo osebnost, ne materialno, tem-več duševno, in zaradi tega ima umetnost velikanstvo vlogi v harmoničnem razvoju modernega človeka.

— V svojem zadnjem delu »Ljudje, leta, življenje« pripovedujete o mnogih znamenitih osebnostih v literaturi, slikarstvu in umetnosti naslovl, ki ste jih osebno poznali in z njimi sodelovali. V svojih spominih tudi podrobno opisujete številne pomembne družbene spremembe in dogodke, v katerih ste tudi sami neposredno sodelovali in katerih priča ste bili. Ali bi lahko zaradi tega kaj več povedali o osebnosti ali umetniških silah, ki so najmočnejše vplivale na vašo književno ustvarjal-nost?

— Na pisateljsko delo vpliva vse: oko-lje, v katerem pisatelj živi, in drugi književ-niki. Tudi name je vse vplivalo. Ko sem bil mlajši, še skoraj deček, in sem priel objavljati prva dela, sem vsak dan morda posnemal koga. Najmočnejše pa je vplival name Čehov, ki ga še sedaj pogosto pre-biram. Že od nekdaj me je pretresel do dna duše s svojo nerazumljivo, vendar ne-ovrgljivo resnico. Če se ozrem na svoje življenje, vidim povezoval med svojimi mi-slimi, up in dvomi ter tistim, kar je vzne-mirjalo Antona Pavloviča.

V Moskvi smo stanovali v bližini mest-ne pivovarne in še kot deček sem opazoval Leva Nikolajeviča Tolstojka, ko se je spre-hajal po majhni ulici Hamovniki in po Boženinovskem. V darilo sem dobil njego-ve »Spomine na mladost«. Knjiga se mi je zdela dolgočasna, zato sem se lotil komple-ta »Nijev«, kjer je bil objavljen Tolstojev roman »Vstajenje«. Roman sem prebral v eni sapi in prišlo mi je na misel, da Tol-stoj pozna vse resnice o življenju.

V zgodnji mladosti sem še prebiral Gor-kega, Leonida Andrejeva ter Kuprina, Cer-niševskega, Zolaja, Knuta Hamsuna. Želel sem razumeti življenje. Bral sem tudi Do-stojevskega in Brehma, Julusa Vernea in Turgenjeva ter Dikensa; čim več sem pre-bral, tem bolj sem dvomil v vse. Že zgodaj sem se seznanil tudi z gledališkimi deli Ibsena in Hauptmanna.

V poznejši sem začel posnemati mnoge, najraje pa sem imel verze Aleksandra Blok-a. Nekaj časa sem posnemal Apolinaira, pozneje pa so vplivi postajali vse šibkejši.

— Katero svoje delo imate za največ-jo stvaritev?

— Najbolj pri sru sta mi moja prva knjiga »Julio Jurenčev« in zadnja, spomini »Ljudje, leta, življenje«.

— Ali nam lahko na kratko poveste, kako delate? Koliko si pri pisanju po-magate z lastnimi izkušnjami in kolik-šen je pri tem delež ustvarjalne domiš-ljije, kako dolgo pišete knjige in kak-šen je vaš delovni dan?

Moja tehnika pisanja je zelo različ-na. Poprej, dokler sem bil še mlajši, sem pisal le ponoči, sedaj pa delam podnevi; to pa ne zaradi tega, ker je dan bolj pri-meren za delo, ampak zaradi svojih let.

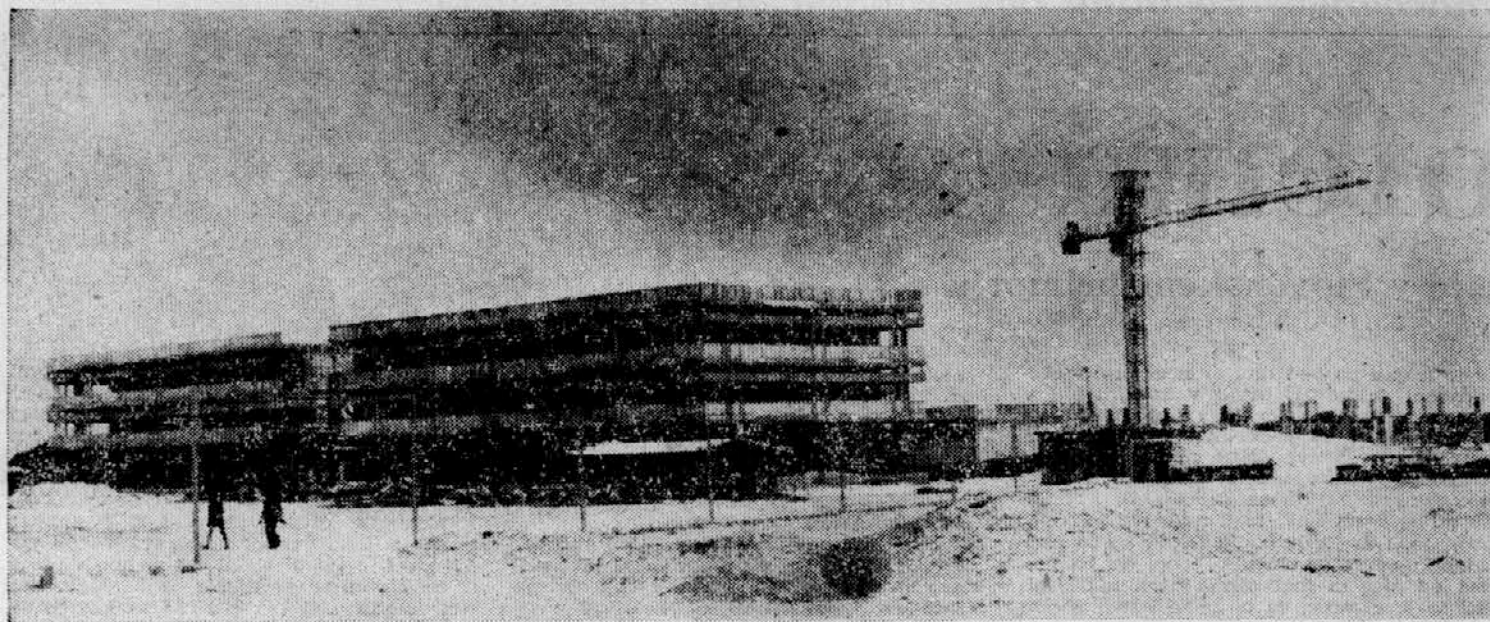
Že od tridesetega leta dalje pišem s pisalnim strojem, ker je moj rokopis tako nečitljiv, da nisem mogel več prebrati, kar sem napisal. Najprej napišem prvo stran, ki jo potem predelam. Odstavke, ki mi niso všeč, izrežem, zraven pa prilipim na-novo napisano besedilo. Pozneje včasih ugo-tovim, da mi ni všeč tudi tisto, kar sem napisal na začetku. Znova izločam odstavek za odstavkom, na koncu pa je zlepljeno besedilo podobno mozaiku. Seveda je to ne-ekonomičen način dela. Večina pisateljev si najprej naredi načrt, kratko vsebino ti-stega, o čemer pišejo, potem pa se loti-tjo dela. Sam ne morem delati tako in ne morem napisati prej drugega poglavja, do-ker najprej ne popravim in popolnoma ne dokončam prvega.

Včasih sem tudi jaz pri pisanju delal na-črte. Spoznal pa sem, da postanejo načrti neuporabni, čim zažive junaki knjige na straneh romana. Junak bo prav gotovo v knjigi ravnal drugače, kot si je poprej pi-satelj zamislil v svojem načrtu. Junak je mešanica opazovanja in vrste pisateljevih priznanj. V junakih romanov so združeni mnogi pisateljevi znanci, pisateljeve ose-bne izkušnje in dojemanje sveta. Morda zgo-dovina sama piše romane. Morda so živi ljudje v njej prototipi, ki jih zgodovina združuje in tako piše romane, včasih dobre, drugič slabe. Uspešno ustvarjen lik v ro-manu zaživi. Opis avtorja, ki po svoji no-tranji vsebini ni prepričljiv, je podoben povprečnemu lepaku. Čehov je menil, da je takšen lik Napoleona v genialni knjigi »Vojna in mir«, katere avtor je izdelal sve-ženj »ključev« za človeške like. Lahko naj-deš deset »ključev« ali celo tisoč, vendar tudi največji pisatelji ne najdejo »klju-čev« za vsak lik. Tako Tolstoj ni našel »ključev« za Napoleona in tudi temu ge-nialnemu pisatelju se ni posrečilo ustvari-ti podobe francoskega imperatorja, ki je osta-la »Vojni in miru« le lepak osebnosti, ne pa živa osebnost, kakršne so drugi junaki v tem veličnem delu.

Ilja Erenburg je nenadoma zamahnil z roko: »Dovolj bo! Vstal je in mi smeje ponudil roko; zdel se mi je podoben člo-veku, ki se je za hip vrnil k ljudem, ki so mu blizu, zadovoljen, ker jih je z ne-čim razveselil.

(Ta pogovor je bil leta 1965. Erenburg je umrl lani 1. septembra.)

ZIVOGIN TODOROVIC

NOVA BOLNISNICA

Podjetje »Slovenija ceste« gradi v libijskem mestu Agedabia novo bolnišnico z 200 ležišči.

Foto: Igor Prešern

S sedemdnevnega bivanja v Libiji (I)

Skamel v mercedese

Eno samo veliko in razgibano gradbišče

Odhod se je začel čisto po jugoslovansko: namesto ob pol sedmih jutraj je letalo z brniške steze vzletelo šele ob pol desetih. Bržkone je marsikdo v mislih prekinjal, saj smo bili ob tri ure prijetnega spanja. Vendar pa se ni nihče preveč razburil, saj smo takšnih in podobnih zmešnjav že vajeni. In naposled — v Libijo letimo s čarterjem, torej s posebnim, ne pa z redno vožnjo. Saj so še na rednih zvezah včasih nekajurne zamude.

Jatova Caravella je razdaljo med Brnikom in Benghazijem preletela v petih urah, ki so minile kot prijetne zavje. Z višine 10 km smo opazovali jadransko obalo, otoke, potem italijanski skorenj, Gričjo, Peloponez, Korintski preliv. In kar prehitro slišimo iz zvočnika: »Čez nekaj minut bomo pristali v Benghaziju. Potnike prosimo, da se pripravejo...«

Caravella se mehko spusti na stezo. Po strmih stopniščih zlezemo iz letala. V obraz nam butne opoldanska afriška vročina, ki puhli z razgretga asfalta na letališču.

Iz Benghazija drvimo proti Agedabii, oddaljeni okrog 140 km. Tankaj je delavsko naselje podjetja »Slovenija-cestec«, ki gradi v družbi z več jugoslovanskimi gradbenimi kolektivi v Libiji več kot 400 km cest in še bolnišnico povrh. Domači takisti imajo res smisel za hitrost. Kazalec na brzinomeru nima med 130 in 150 km. Suh, mlad fant, ki nas vodi, drži volan samo z desno, levica mu ohlapno visi skozi okno. Za potnike s slabimi živci seveda ni primeren tak način vožnje. Toda naš sofer se močnejšo obnovo novega peugeot 404 — prvi, prehitva in zavira, da gume kar cvilijo.

Drvimo z letališča mimo Benghazija. Mimo beže naselja Tika, Ghemines, El Magroun... Najprej se peljemo po stiri-pasovni cesti, ki jo je že uspelo beograjsko podjetje »Partizanski puti«. Potem drvimo nekaj časa po starem asfaltu, ki so ga že zapustili Italijani, pa spet po novem vozišču, ki ga grade Jugoslavlani.

Sploh je Libija eno samo veliko gradbišče. V Benghaziju in še marsikje vidimo cele nove četrti pričetih stanovanjskih hiš, vmes pa tudi velike, moderne stanovanjske bloke in stolpnice. Libija zida še nove šole, bolnišnice, stadione, mošete, hotele. Resnično — eidorajo za gradbenike, ki so prišli semkaj iz Švice, Francije, Italije, Poljske, ČSSR, Bolgarije in drugih dežel. Seveda — Libija skoraj plava na nafli. Še leta 1961 te ta afriška dežela izvozila za petle 4 milijone funtov nafte, naslednje leto že za 47 milijonov. Leta 1965 se izvoz črnega zlata povzpne vrtočlavo na 130 milijonov libijskih funtov. V našem denarju je to 960 milijard starih dinarjev. In krivulja proizvodnje in izvoza nafte še kar leze navzgor. Lani je bilo v Libiji 19 naftnih polj, na katerih 14 različnih družb črpa nafto. Približno pol na pol gre dohodek od tega zemeljskega bogastva, ki izvirava v pušavi in teče po ogromnih cevih s premerom enega metra do morja; polovica ostane domačinom, drugo polovico si obdržijo mednarodne petrolejske družbe, ki tu grade velike črpalne postaje, petrolejska pristanišča, po več sto kilometrov dolge cevovode in drugo. Če pomislimo, da ima Libija le približno 1.700.000 prebivalcev, potem je zemeljsko bogastvo, ki gre v težke stomilijonske vsote (funtov seveda) resničen blagoslov za to deželo. Naši ljudje, ki žive v Libiji že več mesecev, so mi povedali, da mnogi domačini verjamejo v posebno naklonjenost Alaha, ki je svoje pravovorne obdaroval z velikim naravnim bogastvom — nafto.

Brezmejne ravnine se širijo na vse strani, kamor se ozremo. Rjava in rdečkasta zemlja skoraj nima več rastlin, samo tu in tam je še nekaj suhih, od sonca ožganih nizkih grmičkov. Deževno obdobje, ki se začne oktobra in traja do februarja ter spremeni pokrajino za nekaj mesecev v prijetne ozelenelosti, je že davno minilo; sonce že uničuje vse, kar je zelenega.

Na planjavah opazimo redke šotore, ob njih pa iščejo skromno hrano črede ovac, koz, kamel. Ob nekaterih šotirih stoje močno spremenili življenja. Potem je med leti 1940–1943 čez Libijo divjala vojna vihra. In šele pred dobrim desetletjem so v Sahari odkrili sedle nafte. Ta sled pa je odprla Libiji vrtočlavo pot navzgor, v civilizacijo, napredek.

»To je ljudstvo, ki je še včeraj jezdiло na kamelah, zdaj pa se vozi v mercedeseh.« je posrečeno karakteriziral znanec to afriško deželo ob Sredozemlju. Tak buren razvojni skok prinaša seveda v življenje mnogotera nasprotja, neskladnosti. V Libiji ni nič posebnega človek, ki je pred desetletji leti začel kot skromen sofer takšija, zdaj pa ima lastno

prevoziško podjetje s 50 ali 70 kamioni. Seveda je mož ostal še vedno nepismen. Naši ljudje, ki so večkrat nakupovali v Benghaziju, vedo povedati, da marsikateri domači trgovec ne zna pisati in brati, zato si mora najeti uslužbenca, ki je več branja, pisanja in računanja. Sunkovit vzpon poraja na eni strani naglo bogatenje nekaterih ljudi, ki se v teh življenjskih spremembah znajdejo, znaten del prebivalstva pa še živi v precejšnji revščini — v šotirih, v starinskih in primitivnih hišah. Tu so revni priložnostni delavci, nosači, čistilci čevljev, majhni trgovci, ki prodajajo najrazličnejšo robo, skromni obrtniki in drugi. Toda nafta vztrajno izpodirja revščino, ki je dediščina preteklosti.

Ze kratka pot od Benghazija do Agedabije me je prepirala, da je Libija zelo pestro tržišče. Semkaj prodajajo izdelke vsi možgi narodi oziroma države. Na primer avtomobili: prevladujejo seveda francoske in italijanske znamke, toda vidiš lahko tudi prav vse nemške, angleške, ameriške in druge avtomobile. Celotna fička sem videl, čeprav je zelo redek. In še škode, wartburga, ruske volge pa do švedskega volva, ki je dva meseca zapuščen v sotoči, naslednjem delavskem naselju. Nekdo ga je preprosto pustil ob cesti: bržkone mu je odpovedal akumulator ali kaj drugega. Vsekakor je mož imel precej pol palcem in se mu ni zdelo vredno, da bi se ukvarjal s popravili. Bržkone je poklical taksi, se odpravil v najbližje mesto in enostavno — kupil nov avto. Eden naših delavcev mi je povedal, da je hotel vprašati policijo, čigav je avto, kajti če ni lastnika, bi se ga lahko prisvojil. Toda prehiteli so ga domačini: v četrti, 2. maja, so trije mladi fantje krepko rimili še kar lepega, rdečega volva proti svojemu šotiru. Naslednji dan sem jih že videl, kako so brskali po drobovju vozila. Zelo verjetno, da se ta čas že prevaja v »svojeje volvu«.

Tudi pri hrani vidiš, da Libija lahko vse, česar nima sama, enostavno — kupi. Če si obogatel z nafto, si lahko pač marsikaj privoščiš. Naš kuhar Stanko Vezjak, ki se je izsolal v ljubljanskem gostinskem šolskem centru in res vzorno skrbi za lačne želodce delavcev podjetja »Slovenija-cestec«, ima v svojem skladišču živila skoraj z vseh koncev sveta. Kompoti so iz Kitajske, prav tako stročji fižol, kisle zelje je iz Avstralije, moka iz Sovjetske zveze, krompir in zelenja pa iz Italije. Sir in surov maslo prihajata iz Danske, sladkor iz Kube, oranžna iz Male, meso iz Bolgarije in Italije, mleko iz Švice in Danske. Pristna domača roba je bila med enotendenskim bivanjem v Libiji le mineralna

voda »Fonte ben Gascira«, s katero smo si gasili žejo. Pitna voda je tu redkost; v globini je sicer povsod dovolj vode, vendar je slana in zato neuporabna.

Tretji dan našega bivanja v Libiji pritisne še hujša vročina. Opoldne je živo srebro v senci že zlezlo do številke 40. Naši rojaki, ki tu grade cesto že več kot leto dni, nas tolažijo, da imamo srečo z vremenom, kajti lani je bilo maja že bolj vroče in tudi vroč pušavski veter gibil jim je prav posteno nagajal. No, hvala za takšno tolažbo, ko je na soncu že 50 stopinj.

»Danes gremo v pravo pušavo.« nas jutraj razveseli vodja približno stoglave čete delavcev »Slovenija-cestec«, tovariš Pavle Jerina.

Po lepem asfaltu bržimo vedno globlje v pravo pušavo. Ze tako in tako skromno zelenje počasi popolnoma izgine. Povsod, kamor pogledaš, pesek in spet pesek. Morje svetlorjavkastega peska. Cesta, ki jo je proti oazi Giala zgradilo v dolžini 64 km skopsko podjetje »Pelagonija«, je tu in tam delno zasuta s peskom.

»Kdo tu vzdržuje ceste?« vprašam sosedo-soferja.

Sofer pokaže s prstom v nebo in se zasmije. »Alah«.

Bržkone pa veter tisti pesek, ki ga nasuje na cesto, spet lepo odpiha. Tako je bil pravzaprav odgovor na moje vprašanje kar točen.

V prostrani in plitvi kotlini — imenuje se Wadi el Fareh — vidimo ostanke Romulovega štaba: polno je še žitnih ovir, praznih bencinskih posod in druge sate. Baj se globeje v pušavi še dobro ohranjen tanki, naši delavci pa so pri kopanju cestne trase nekakaj naleti na miniska polja. Se sreča, da ni bilo nobene nevarnosti, čeprav so buldozerji nekakrat prežezali mine. Če bi zapeljali na vžgalnik, kdo ve, kaj bi nastalo?

Preneseni me pripovedovanje naših delavcev, ki se pogovarjali z domačini o zadnji vojni: precej libijcev ima Romul v lepem spominu. Ti ljudje so Nemce sprejeli kot osvoboditelje izpod italijanskega jarma. Rommel pa je bil dovolj pameten, da si je zagotovil naklonjenost domačih plemen, zlasti v pušavi, kjer je voda redkost in bi bile nemške čete brez vode obsojene na smrt.

Kmalu smo na koncu asfalta. Ceste ni več, zdaj je pred nami le še pesek, pušava. Občudujemo brezmejno prostranstvo, pečene sipine, vidimo fato morgano. In potem nam povedo naš delavci zgodbo, ki je resnična in dokazuje, da se s pušavo ni šuliti. Menda je med vsemi pušavami v Sahari prav libijska najbolj trda, kruta.

Imena niso pomembna. Nekaj jugoslovanskih direktorjev se je, kljub svarilom, z navadnim volkswagenom odpravilo v 200 km oddaljeno oazo Giala. Seveda so se v brezkonni pušavi kmalu izgubili. Po nekakih urah brezupnega tavanja sem in tja se je vseh polatili paničen strah, nekateri so bili pred živčnim zlomom. In tako se je eden izmed direktorjev nenadoma zrušil na kolena in začel — moliti.

IGOR PREŠERN

Naključno odkritje

Jazbec in jama

Podzemlje na Mali Gobi pri Litiji

V litijski okolici je več podzemskih jam, za katere vedo domačini, jamarji pa v njih še niso bili, da bi jih raziskali. Domačini na Spodnjem Logu pri Litiji poznajo Ajdovski jamo; v njej so večkrat bili borci med NOB. Podzemeljska jama Duplezica je tudi v okolici Poljskega, tam so se skrili nekateri domačini, ko je nemški okupator selil ljudi v Nemčijo, in se tako rešili pred tujino. Blizu Javorskega Pila je podzemeljska jama Fantovska luknja, nekaj skrivališče deseterjev. Takih jam je v Zasavju več, saj je znano, da je tu precej kraskega sveta.

Domačini iz Velike Preske pri Poljskici in fantje iz Male in Velike Gobe, v bližini odročnih Dol nad Litijo, pa izletnikom nudijo podzemeljsko jama na hribu Trotarici. Pravi jo, da bo ta nedavno odkrita jama z drugimi prirobnimi privlačnostmi privabila v njihov okolici izletnike. Turizma pa si ljudje po hribovskih vaseh okrog Litije močno žele, saj bi jim bil nov vir dohodka. Slabe njive, izsekani gozdovi, nezadostni pašniki ne dajejo mladim dovolj priložnosti za zaslužek. Še največ zaslužijo pri gozdnih delih in pri napravljanju oglja in kop.

Dva mlada domačina iz Male Gobe: Lojze Stempihar, po domače Johanov, in njegov nečak Marjan, po domače Tinčkov, bosta vsakega izletnika rada pospremila po prezanjivni okolici in ga povedla tudi do jame na Trotarici. Še na vrh razglednega

hriba Trotarice ga bosta pospremila in mu ob lepem vremenu pokazala golo temo, od koder je lep razgled na Catež in Zaplaz, pa na Gorjance, Kamniške planine, in celo Triglav ugrešal ob jasnem dnevu.

Podzemeljsko jama so odkrili povsem po naključju. V vaseh okrog Trotarice se je znašel v koruzi požrešni jazbec. Cestar Ivan Zibert z Velike Preske ga je zasledoval s psom. Skoraj sta že požeruha do telesa in zajela, pa se jima je nenadoma skrila. Zlezel je v podzemlje. Potem so se združili domači fantje in moške. S kopanci so razgrnili zemljo in mala odprlina se je širila. Ko so zlezli vanjo, jazbeca ni bilo več našli, pobegnili jima je skozi duri, doslej še ne najdeni izhod. Pač pa so vaščani Gobljani neutrudno razširili s krampi in motikami vhod in so ga tako povečali, da sta se dva najboljša pogumna Malogobljana Milan Stempihar in rudar — kopac Jože Kotar odločila za vstop v novo odprto jama. Jama ima podobno prepad in se takoj obrne navzdol. Oba pogumna jamarja sta se navezala na vrvi, nakar so jih prijatelji spuščali v globino. Spustila je se dvanaest metrov navzdol, potem pa je zmanjkalo vrvi. Ujela sta se na nekakih polici. Nato sta spustila luč po 12 metrov dolgi vrvi. Vse kaže, da je jama še nižja, v globini 24 metrov, da je svetilka ugasnila. Tako je zdaj pred Gobljani še ne poljsanjska uganika, ki jo žele še letos razvozlati.

Najpomembnejši del Postojnske jame

Luka Čeč in naš dolg

„Tukaj je nov svet! Tukaj je paradiž!“

O malokaterem naravnem spomeniku so toliko pisali kakor o Postojnski jami, in ni mnogo mož, ki jim je množica ljubiteljev narave toliko dolžna, kakor je Luka Čeč. Malo pa je tudi toliko naravnih spomenikov, ki bi od odkritja doslej tako zelo izpremenili svoje lice — a ostali še vedno vredni nenehnega občudovanja in ponovnega obiska, kakor po Luku Čeču odkriti osrednji in najpomembnejši del Postojnske jame.

Obiskovalec Postojnske jame naj zve, da je obsegala do 18. aprila 1818 znana jama zvezdine le gigantski prostor, skozi katerega se pelje prav od začetka, ko vidi pod seboj v globini priteči Pivko in za brzicami izginiti v tudi sedaj le dobro opremljen jamarjem dostopno vodno jama. Vendar je že takrat privabljala občudovalce narave. Med njimi je bil tudi takratni avstrijski cesar Franc, ki je verjetno navduševal za obisk tudi prestolonaslednika Ferdinanda.

Za to priložnost so se v Postojnski jami posebej pripravljali. Delavci, med njimi tudi »ein gewisser Luka Čeč« — neki Luka Čeč, kakor ga imenuje kronist, so morali razpostavljaljati sveče in druge svetilke. Čeč je splezal onstran Pivke nad visoko steno, opravljal svoje delo in izginit. Ker ga dolgo ni bilo nazaj, so tovariši mislili, da se je ponesrečil, in ko so se pripravljali, da bi ga šli iskat, se je Čeč prikazal nad njimi in jim veselo klical: »Tukaj je nov svet! Tukaj je paradiž!«

Jama je bila

šej nedotaknjena

Kaj je odkril ta »neki Čeč? Le začetek velikanskega, verjetno najlepšega kapniškega jamskega labirinta, tako velikega, da so se do novjših časov vedno znova odkrivali stranske dele te čudovite jame.

Vredno je, da obnovimo v duhu, kaj je videl Čeč. Jama je bila še deviška, brez vsakega madeža, kakor jo je umetnica narava verjetno sto tisoč let polagoma krasila na milijone načinov — na stropu in na dnu! Popotnik, ki zdaj lagodno stopa ali se pelje po jami, si prvotne jame ne more več niti predstavljati. Hoja po prvotni jami je bila težavna — a na vsakem koraku presenetljivo lepa. Na primer tako imenovana kongresna dvorana — prej Plesna dvorana — je bila 10 m globlja od sedanjega nasutega dna Raziskovalci, ki so Čeču sledili, so se vili okoli neštetih stoječih kapnikov, preskakovali naravna tla, podte stebre in skale ter ponvice — in trli pod nogami kristalaste tvorbe...

Vzlikov občudovanja ni bilo konec, kajti le tiste nove, tako imenovane Lepe jame, ki so dostopne od l. 1925, se opominjajo s svojjo še precej ohranjenostjo prvotno čistostjo na bajni kras po Čeču odkrite jame. Vse je bilo še čisto, se je iskalo in je bilo nedotaknjeno. To velja v glavnem za dno jame. Tla na tla pada pretežna večina z apnenec nasičene vode in tvori jo glavne, najbolj številne kapniške oblike — stalagmiti (stoječi kapniki), resnično neskončno različnih velikosti in oblik, pa ponvice, polne kristalno čiste vode in obrobjene z nežnimi čipkastimi vrhovi sten; in tla in položni bregovi, pokriti z valovito, s kristali posuto sigo — in drugega polno.

Za zmeraj so izginila tla z vsemi krasotami

Toda po odkritju je »neki Luka Čeč« stopil globoko v ozadje. Malone pa bi mu prvenstvo odkritja sploh odzvel neki plemič — Jeršinovič pl. Ljovengreč, ki ima res za sluge, da je postala deviška, prelepa jama sploh dostopna. Napraviti je pustil več kot 80 stopnic dol do Pivke, toliko zopet navzgor do jame, pa seveda most čez podzemsko Pivko.

Po jami, blesteči od kapnikov, zato pa težko prehodni, je bilo naporno hoditi. Kronist pravi, da so obiskovalci kljub težavilnim drugim strum stopnicam in lest-

vam potrebovali samo do Velike gore, ki so jo takrat imenovali Kalvarija, ves dan! In to še desetletja dolgo! Hoja je bila sicer polna neznanih užikov a tako dolgo-trajna, da so nosili s seboj hrano. Neki del jame ob koncu sedanje železnice proge se je še do osvoboditve imenoval »Angleška kuhinja«, ker si je velika angleška skupina turistov tam kuhala in postregla s hrano in pijačo.

Bakle, sveče, pozneje petrolejke in celo ognjemeti so z leti in desetletji vzeli jami prvotni blesek. Jama je začela dobivati patino...

Kronist trdi tudi, da je po Čeču odkrita bajno lepa glavna jama takrat tako zaslovela po svetu in vzbudila tako zanimanje kakor prvi vzpon na Mt. Blanc! Obisk se je pomnožil in zahteval po olajšanju pohoda ter podaljšanju udobnih potov po jami so postale zmeraj bolj glasne. Odstranjevali so začeli stopnice in drugo in — zasipali tla. Za večno so izginila tla z vsemi krasotami pod globokim nasipom peska. »Kamor stopi konjsko kopito, ne zraste več trav« — kamor je padel pesek, ni več rastel stalagmit, je izginila ponvica...

Slava je segla

čez evropske meje

Z jama so hudo mešetarili. Lastila sta si jo država in takratni trg Postojna; mešetarili so tudi prvi vodniki, ki so za podkupnino dovoljevali, da go bogati obiskovalci odnašali kapnike in manjše zaveske, ki so poseben nežen okras jame. Prišel je ponudnik celo za svetovno znano, slavno veliko zaveso! Samogolna privatna družba je hotela dobiti jama v zakup in nevarno je bilo, da bodo izvažali kapnike celo v tujino. Slovenci, okrajni glavar Globoknik je z uspehom branil jama. Vendar je bila menda zavesa že takrat nekoliko poškodovana. Nekatera merjenja dokazujejo, da je konec zaves segal malone do tal...

Slava jame je segla daleč čez evropske meje. Razen evropskih suverenov so jo obiskali takratni brazilski cesar in neki indijski maharadža, s katerim sta dva zanesljiva moža ves čas nosila težko skrinjo z zlatom in dragulji... Prišli so znameniti znanstveniki in raziskovalci, med njimi zaslužni Dunajčan dr. Schmidt in znameniti

Izlet tedna

K „Slavcu“ v jamarso sobo

Turistični napotki

Nekateri izletniki trdijo, da tiste mesece, katerih ime vsebuje črko r, ni priporočljivo sedeti na tleh. Če upoštevamo, da ta črka dela otrokom največ preglavje pri izgovarjanju, potem je najbolje, da se nasveta držimo. In ker je maj prvi mesec, ki se otrese nadežne črke, lahko brez skrbi začnemo poležavati v travi ali na gozdnih tleh.

Sedli bomo na avtobus, ki pelje proti Postojni, in izstopili v Grčarevcu, majhni vasi kmalu za Logatec. V Grčarevcu, do kamor se zajeda stranska dolina Planinskega polja med masiva Planinske gore in mnogo nižjega Lanskega vrha, bomo takoj za skromno kavalnico na avtobusni postaji krenili po kolovozu navkreber. Najbolje da bo, če prej povprašate, katera pot vodi na Kalise. Kolovoz se nekaj časa vzpenja čez travnike, nato pa ga požrejo temni notranjski gozdovi. Po približno pol uri hoje pridemo na križišče, kjer je postavljen skromen spomenik padlim v NOB, ki so jih na tem mestu mučili in umorili črnači izdajalci. Tu pri spomeniku bomo zavili na levo, kolovoz se bo še nekoliko vzpenjal, nato pa se bo prevelil navzdol in v polkrogu zavil na veliko jaso Kalise. Tako opazimo kmečko poslopje, ki je zapuščeno, in velik senik, na katerega kmečkija zadržuga Logatec spravlja seno.

Mnogi se bodo vprašali, zakaj je stala naselbina, ki ni bila gozdarska, v tako odročnem kraju. V globeli pod hišo poteka med propustno in neuporabno kamenino in tu izginja v ozko špranjo potok, edina tekoča voda na površju daleč naokrog. Voda na izrazitem krasu pa je dragocnost. To so vedeli že Rimljani, saj

Francoz Martel, ki sta raziskovala zlasti vodne dele jame. Prihajali so oficirji tujih mornaric in o nekem takem obisku piše kronist, da je prišla v spremstvu nekega avstrijskega generala na obisk angleška mornariška akademija. Njeni člani pa so se vedli objestno in so začeli odbijati kapnike. Še bolj so zasuli glavni del jame, ko so začeli steze in bolehe ljudi voziti v vozčkih po štirih v enem; in nato je prišla železnica...

Ko je avstrijski cesar I. 1883 iznova obiskal jama, je v njej gorelo 16.000 sveč in 600 barvnih lampiončkov — ne v korist čistosti kapnikov.

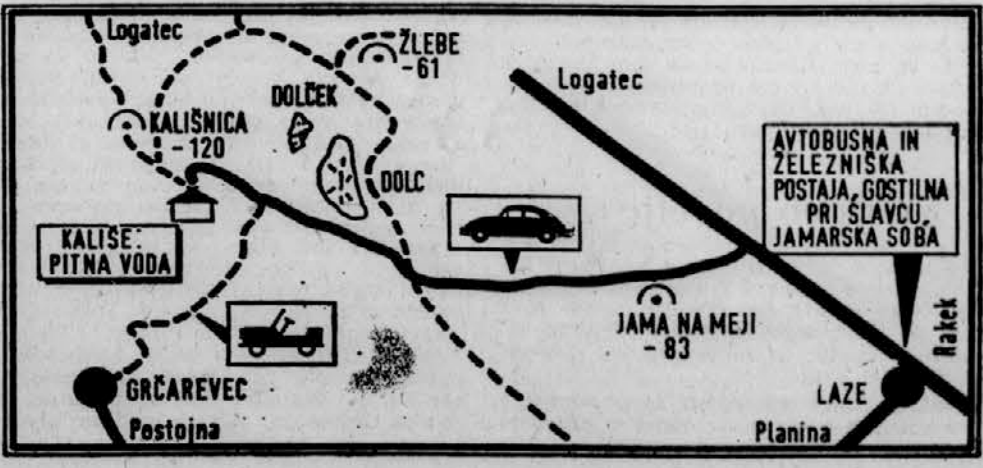
Šele zdaj bo dobil svojo ploščo

Začetki električne razsvetljave segajo še v l. 1884. Nič ni tako jasno prikazalo in dvignilo lepote jame kakor električna razsvetljava, ki je posvetila tudi v visoke in oddaljene kote jame in osvetlila tudi do tedaj navedene tisočere kapniške oblike vseh vrst, za katere nimamo imen in besed. Zal vsaj do Velike gore pa je bila jama že zelo zakajena. Čudovito je dvignila lepoto in užitek indirektna a močna razsvetljava, ki so jo uvedli l. 1929 in pozneje do popolnosti dopolnili.

Sedaj, ob 150-letnici odkritja pravega, osrednjega dela Postojnske jame spet stopa iz mraka tisti »neki Luka Čeč«. Šele sedaj, potem, ko so v jami imeli spominke plošče vladarji, tuji učenjaki in dogodki, bo dobil svojo ploščo tudi Čeč. Seveda, če bi zdaj stopil v svojo jama, je po tolikih spremembah ne bi več spoznal. A ostalo je še toliko, da se vendar še vedno in vedno vračamo vanjo, da njene lepote še vedno iznova občudujemo, osvetljene od raznih strani redno iznova odkrivamo. Če poznaš Čečev osrednji del jame — vse do Lepih jam, boš moral priznati, da so Lepe jame, ki so jih nekoč imenovali »Rajske jame«, sicer res lepe, a Čečove jame so še vedno ne samo večje, ampak po bogastvu kapniških oblik daleč pred onimi! Vrh tam notri so še vedno svetovno neprekosljiva »Ovratnica« in seveda velika »Zavesa«, pa še mnogo, mnogo drugega.

Novi čas je prinesel v jama splošno tempo, ki ogromnim množicam ne dovolji utega vsega velikega oblikovitega bogastva Čečevih jam. Zato je nujno, da se še in še vračamo v jama. Zlasti nujno pa je, da se oddolžimo Luku Čeču, da zdaj, ko ni velikega obiska, v zgodnji pomladi, pozni jeseni in predvsem pozimi peš obidem izključno Čečev del jame, vključno seveda Veliko goro, Male jame, pa izpustimo Lepe jame. Nekdaj sem to mnogokrat storil. Nepozabni so tisti pohodi skozi pravilni svet! Posebej spomin priporočam, da tako počaste sploh na Čeča, saj jim bo bogato poplačano.

PAVEL KUNAVER

Franček Majcen

Tudi beseda je bila orožje

V založbi Borec bodo v kratkem izšli spomini Frančka Majcna iz narodnoosvobodilnega boja. Iz poglavja »Skok na Gorenjsko in Stajersko«, ki zadeva leto 1943, ponatiskujemo naslednji odlomek.

Od doma sem obiskal Celje. Tudi tokrat nisem našel človeka, h kateremu me je že jeseni poslal Pajfar. Znova sem se napotil na Dunaj. Zgledal sem se pri Bregarju in mu izročil nekaj literature. Bregar mi je zatrjeval, da je dobil zvezo s Slovenijo, menda s celjskim okrajem. Tožil je, da je delovanje med Slovenci na Dunaju težavno, ker so zelo preplašeni zaradi zadnjih aretacij, da se tudi sam ne čuti varnega in bi jo najraje mahnil v hribe. Kot sem zvedel po osvoboditvi, je to tudi napravlilo. Mojzenja sem zaman iskal na Dunaju. Bivše cesarsko mesto, degradirano na središče »Ostmarka«, je narzilo zimi, ki je Nemcem prinesla stalnograjski zlom, dihalo se dokaj mirno. Vojsna je divjala daleč od njegovih zidov in tudi zavezniško bombardiranje mu se ni prizadejalo preveliki ran. Na vojne čase so spominjali poleg racionirane hrane številni vojni in civilni ujetniki, ki so nacistom in Dunajčanom služili kot brezplačna ali pa zelo cenena delovna moč. Pogosto sem srečaval ljudi, slabo oblečene, brez zimskih plaščev in obutve, z velikimi črkami O (Ostarbeiter), P (Pole) ali pa z židovsko zvezdo na prsih in trakovih na rokavu. Ti beli sužnji dvajsetega stoletja niso smeli uporabljati pločnikov, marveč le čevlje, in se prav tako niso smeli voziti s cestno železnico. Schönbrunn se mi je priskrtil, ko se mi je ob vходу vanj zabodel v oči napis: »Polen, Juden und den Hunden ist der Eintritt verboten!«

V Mariboru, kamor sem se vrnil z Dunaja, sem končno našel Mojzerja. K njemu me je peljala njegova sestra, če se ne motim. Marica. Govorila sva kar na ulici in med pogovorom obredila skorajda pol Maribora. Poljeja mu je bila, potem ko so prijeli Alica in druge, stalno za petami. Zadržuje se v Avstriji in je le mimogrede skočil v Maribor, da bi govoril z mano in urenil se nekatero druge zadeve. Od najinega zadnjega sestanka ni mogel dosti napraviti. Zlasti na Stajerskem se je moral izogibati znancev, ker bi gestapo prek njih utegnil splesti mrežo, v katero bi ga ujel. Na mojo pripombo, da bi bilo treba vseeno kaj poskusiti, je odgovoril nervozno: »Ne poznáš gestapa in njegovih metod, zato tako govoriš.« Skrivaje in izmikanje pred policijo je precej omajalo njegovo duševno ravnanje. Večkrat je ponovil: »Mi se trudimo, tvegamo, žrtvujemo, sadove naših naporov pa bodo uživali drugi.«

Vprašal sem ga, kam meri. Zaupal mi je, da ga vedno, ko razmišlja, kako bo po vojni, zalajemo neprijetne slutnje. V zgodovini vojn in revolucij so se vedno našli spretni, ki so takrat, ko se je bilo treba bojovati, ticali v toplem in varnem zaščiti, ko pa je bila nevarnost mimo, so prilezli na sprehaj, izrili nujne vojne in revolucije in spremenili zmago v molzno kravo ali pa v lestev za osebo kariere. Osupnil sem sprito takšne črnogledosti. Zaman sem se trudil, da bi mu jo izbil iz glave. Ni se dal premakniti niti za ped. »Boš že videl,« je uporno zavrnil vse moje dokaze. Zdelo se mi je, ko da govorim z nemčnim staričem, ne z dvaindvajsetletnim fantom. Nikakor nisem mogel razumeti, kako je moglo biti v teh letih tak skeptik, zakaj jaz sem bil vnet vernik. Ko sva se ločila, sva čutila, da naju je razgovor, ne da bi hotela, močno odtujil. Za prijateljstvo ni nujno popolno razumevanje, je pa potrebna velika mera razumevanja. Ni šlo toliko za konkretno vprašanje, marveč mnogo bolj za razumljivost razpoloženja. Nisva se seveda spila, ostala sva prijatelja. To je bilo tudi najino zadnje srečanje med vojni.

Dal sem mu nekaj denarja, ponarejeno legitimacijo »Heimatbunda«, živilske izkaznice, je dobil od Anice. Dogovorila sva se, da bo zimo skušal prebiti v Avstriji, na spomlad pa se bo vrnil na Maribor, kjer se bova lotila dela. Zlasti v Mariboru in okolici. Tu se bo takrat že razčistil položaj, ki je nastal po aretaciji Mojzerjevih znancev. Spomlad se bo že jasno videlo, na koga se je moglo obrniti in na koga ne. Nasla se bova prek Anice. Nisem bil zadovoljen z dogovorom, ker me je znova obsojal na čakanje. Toda drugega izhoda nisem videl. Tem manj, ker me je Mojzer obvestil o usodi pohorskega bataljona, v katerega bi se lahko začasno zatekel. Namignil mi je, da je imel zvezo s Pohorjem, da pa je sedaj pretrgana. O zmagovalnem »Heimatbundu« zoper junaške pohorske partizane so se hvalili tudi Nemci po kričavih plakatih, ki so prav tiste dni viseli po Mariboru.

Z Mojzerjem se med vojno nisem vedel srečal, ker so ga, kot sem že omenil, prijeli na Dunaju mesec dni po najinem razgovoru.

V Mariboru sem ostal še nekaj dni. Prenočeval sem pri Brunnovih, Timošekovih in pri prijatelji Mojzerjeve Anice na Po-brežju.

Pri postopu, da bi povečal število mariborskih postojank, je le za las manjkalo, da nisem padel Nemcem v roke. Oglasil sem se na sedanji Maistrovi 6 v 2nadstropju, kamor me je s pismom poslal ki svoji sestri

Mile V., takrat partizan in aktivist v Dolomitih. Naročil mi je, naj skušam pritegniti k sodelovanju njegovega svaka, ki da je kot gospodarski strokovnjak zaposlen v osrednjem uradu Heimatbunda in nosilec rdeče legitimacije, a po srcu naš človek. Po pravici povedano, nisem dal mnogo na domoljubnost nosilcev rdeče legitimacije, zato sem pustil V-ovega svaka za skrajno silo. Ker pa se po razgovoru z Mojzerjem nisem mogel na nikogar več zanašati in ker sem bil v hudih skripah, sem tvegal.

Pozno zvečer sem pozvonil. Odprla mi je V-ova sestra. Izročil sem ji pismo, ki ga je pred mano pazljivo prebrala. Zelo se je razveselila, ker je prejela novice iz Ljubljanske požarjane, od doma in domačin, s katerimi si dolgo ni mogla odkrito dopisovati. Takoj me je povabila, naj oslanem pri njih čez noč. Moža se ni doma, prišel bo pozneje, bo pa vsekakor vesel gosta, ki prinaša novice od domačin. Njeno navdušenje pa je precej splahnelo, ko sem ji povedal, da je Mile v partizanih in je iz mojih odgovorov zaslutila, da sem tudi jaz partizan. To sem pripisal strahu sestre za bratovo usodo in prirojeni ženski boječnosti. »Saj ga lahko ubijete!« je zvenelo odkrito in hkrati prisrčno navno.

Skušal sem jo prepričati, da je dandanašnji morda še najvarneje v partizanih, in ji hkrati dokazati, da so žrtve v boju za svobodo neogibne ter častne. Videti je bilo, da je pomirjena in skoraj prepričana. Dejala je, da je tudi sama pripravljena pomagati, toda rotila me je, naj nikar ne govorim z mojim in se izognem slehernemu srečanju z njim. Njemu ni mogče zaupati takšnih stvari. Tudi ona mu jih ne. Postala mi je v kopalnici, v kadi, me zaklenila in objubila, da me bo spustila jutraj, ko bo moč odšel v službo.

Spal sem nemirno. Nisem vedel, na koga sem pravzaprav natekel. Prebudil me je močev prihod. Dolg sta se pogovarjala. Nisem mogel razumeti besed, toda slutnja mi je govorila, da govorita o meni.

Iz rahlega sna me je prebudilo ščrtnanje s ključki. Zdelo se mi je, da se ne more biti jutro, kopalnica ni imela nobenega okna, temno je bilo kot v rogu. Zelo sem bil presenečen, ko sem ob prižgani luči uzri neznanega moškega. Sprevedel se je, ko da se je prišel univati v kopalnico. Dokaj ne prepričljivo je igral osuplost. »Kdo ste? Kaj iščete tu?« Na jasno vprašanje mora biti jasen odgovor. »Prijatelj sem vašega svaka. Vaša žena me je povabila, naj prenočim pri vas.« Žena je bila v nemajhnih zadregah. Postal je manj osoren, toda trudil se je, da bi bil odrezan in nedostopen. »Žena mi je povedala. Morala mi je povedati. Veste, midva si vse zaupava.« Potem je brez prehoda ugovoril, da je pot, na katero sva krenila z Mitkom nevarna, da pa naju popolnoma razume, toda midva sva mlada, sama, ni nama treba skrbeti za nikogar in tudi, če se nama kaj pripeti, bova prižadeta le sama, on pa ima družino, ženo in otroka. Zaradi odgovornosti se ne more spustiti v nobeno pustolovščino v nobeno tveganje, čeprav bi rad pomagal in je prepričan, da bodo Nemci to vojno izgubili; vendar je navzlic Stalingradu njihov končni poraz še daleč.

Oddahnil si je, da bi mi zaupno sporočil: prek radia je slišal, da je nemški odpor v Stalingradu strl, ujetih je stotisoče Nemcev z dvema ducatoma generalov in feldmaršalom Paulusom na čelu. Za to novico sem mu bil hvaležen, zadnji čas nisem mogel do radia, iz nemških časnikov pa sem si lahko ustvaril le megleno sliko o veličini hitlerjevskoga poraza pri mestu ob Volgi. No, da bi se spustila v podrobnosti stalingrajske bitke, nisva utegnila, kajti mojemu gostitelju se je hudo mudilo, da bi znova postal skrben oče in mož. Ni tratil mnogo besed, ko mi je sporočil, da moram takoj vstati in oditi, ker bi me sicer pozneje utegnil videti sosede, ki so vsi zagrizeni hitlerjanci. Izza hrbita mi je za zajtrk pomolil obložen kruhek. Nerad, toda druge izbire ni bilo, sem pobral šila in kopita. Cedealje bolj nestrpen gostitelj me je spremil do vrat. Ni mi dovolil, da bi se poslovil od njegove žene. Revica ima boja zelo slabe živce in ji je treba takšne pretrese prihraniti. S pozdravi za sva in slabo prikrito željo, naj se nikdar več ne pojavim, sem se nekaj minut po peti znašel na ulici, na prazni mariborski ulici v začetku februarja 1943. Nisem vedel ne kod ne kam. Vsi lokali so bili zaprti. Da ne bi s postojanjem zbujal suma in da bi se pregreel, sem sklenil, da bom kar se da hitro hodil z enega konca mesta na drugega kot človek, ki se mu zelo mudi. Izbral sem smer Koroška-Melje.

Do devetih sem se že močno upelal, toda drugače je bilo vse v redu. Postal je topleje. Nekoliko počasneje sem stopal.

Na ulici, ki je tekla vzporedno s Koroško, v sedanji Smetanovi, sem že od daleč opazil dva uniformirana v rjavem. Nista se mi zdeli nevarna, ker nista bila niti žandarja niti gestapovca. Brezsrčno sem jim šel naproti. Zato sem bil zelo presene-

čen, ko sta se ustavila pred mano. Dejala sta, da sta patrulja Wehrmannschaffa, in zahtevala legitimacijo. Pokazal sem izkaznico Heimatbunda. Nista bila zadovoljna. Hotela sta tudi legitimacijo Wehrmannschaffa. Nisem je imel.

Ni ni pomagalo opravičevanje, moral sem z njima v pisarno vermanskega »Sturm-firerja«. Jezl sem se nase, ker sem se dal tako poceni ujeti. Preved sem se zanesel na ponarejeno legitimacijo. Nisem se vedel, zakaj sta me pravzaprav prišla. Ali sta morda opazila, da izkaznica ni prista? Na dnu srca je celo vstajal sum, da me je izdal si- nočni gostitelj. Možnosti za pobeg ni bilo nobene; spremljevalca, oborožena s pišto-lama in brzostrelkami, sta me vzela v sredo in budno pazila na vsak moj gib, ulice, po katerih sta me vodila, so bile kot izumrle. Nikjer nobene gneče, ki bi se dala izkoristi za beg.

V vermanski pisarni na Koroški mi je nekoliko odleglo. Videl sem, da nisem sam. Vermanska sta me potisnila v zastraženo pred-sobo, mojo izkaznico izročila šturmfirerju in znova odšla na lov. Previdno sem spraševal druge moške, do takrat se jih je na-bralo pol ducata, do pol dneva pa se je njih število podvojilo, zakaj smo se zbrali v pred-sobi šturmfirerjeve pisarne. Šlo je za vermansko racijo, ki so se ponavljale ponavadi ob nedeljskih dopoldnevih. Moški, vključeni v Wehrmannschaff, so se namreč čedalje bolj izmikali obveznim ver-manskim vajam in seveda tudi »Einsatzu«, za-to je vermansko poveljstvo v Mariboru z racijami izbežalo takšne zmlake in zaje-zilo ta nezdrav pojav. Vsa za boj sposo-beni moški včlanjeni v Heimatbund, je moral biti verman, in seveda moral je imeti tudi vermansko izkaznico, iz katere je bilo razvidno, ali se redno udeležuje vaj in »Einsatzov«.

Tega nisem vedel in kot kaže tudi tova-riši iz ljubljanske tehnike ne, sicer bi me gotovo oskrbeli tudi z vermanskimi doku-menti. Drugi moški so imeli vermanske le-gitimacije, vendar brez potrjenih obveznih vaj. Če se prav spominjam, sem bil edinele jaz brez izkaznice. Mojo položaj je bil tudi v tem pogledu skrajno kočljiv.

Nekako ob dvanajstih je bila racija kon-čana. Posamično so nas vodili pred šturm-firerja. Na vrsto sem prišel med zadnjimi. Trudil sem se, da bi bil videti nenevaren in kar se da naiven. Šturmfirer je bil zavajen možakar štirideske let. Prebodel me je z očmi in trenutek molčal. Ohranil sem mirno zrl. Vzel je v roke mojo heimatbundovsko legitimacijo. »Kolik?« Na to ime so se gla-sili moji ponarejeni dokumenti. Pritrdil sem. V legitimaciji je pisalo, da sem rojen v Polstrau, v Središču ob Dravi. Pokimel sem. Toda šturmfirer me je začel spraševati, koga poznam v Središču. Morda je hotel preizkusiti, če sem res pravi Središčanec. Na srečo sem se takoj spomnil neka-rih priimkov ljudi, ki jih pa nisem poznal. Igral sem človeka, ki truduoma brska po spominu. Pristavil sem, da hodim pored-ko doma domov in da ljudi poznam bolj po domačih nazivih in po vzdečkih kot pa po priimkih.

Zabnel je telefon. Ženski glas je šturm-firerja obvestil, da je kosilo na mizi. Po-stal je nestrpen, takoj je prešel na zasliševanje. Hotel je vedeti, kako to da nimam vermanske izkaznice. Zatrjeval sem, da je sploh nisem dobil. Nejeverno se je smehljaj, češ da je kaj takega nemogoče. Vsa vojna obveznik, ki ima zeleno heimatbundovsko le-gitimacijo, je dobil tudi vermansko. Vzira-ljal sem, da je sploh nisem dobil. Kje sem bil, ko so jih delili. Odgovoril sem, da ne vem. Uniformirani debeluhar me je preme-rijal od pet do glave, kot bi se hotel prepri-čati, ali se delam ali sem v resnici tako za-plakan. Napravlil sem se, ko da nisem opazil njegovega pogleda. Vprašal me je, če sem bil lani vse leto v Mariboru. Pritrdilni odgovor je izkoristil za kratk odmor.

Znova je zazvonil telefon. Žena se je bala, da se bo kosilo ohladilo. Na tihem sem blagovoljno stisne ženo, ki tako skrbe, da se kosilo ne ohladi. Šturmfirer je očitno v strahu, da ga ne bi doma čakalo postano kosilo, hotel čim hitreje opraviti z mano. Vprašal je, kje sem zaposlen. Ponudil sem mu legitimacijo mariborskega mestnega vo-dovoda. Dvignil je telefon in obrnil številko. Kri mi je zastala v žilah: vodovodno upravo klče, da bi poizvedel o meni; tam seveda nimajo pojma o Kolniku. Če bi se kdor koli odzval, bi bil izgubljen, zakaj hitro bi se

izkazalo, da so vsi moji dokumenti ponare-jeni. Kaj bi me potem čakalo: gestapo, mu-čenje in na koncu smrt. Ko je šturmfirer čakal, je čas obstal in srce je prenehalo biti. Potem je položil slušalko in tiho za-kljel, ker se na vodovodni upravi nihče ni oglasil. Bil sem rešen »Was soll ich mit Ihnen machen?« je dejal bolj sebi kot meni. Potem je odločno vstal, vtaknil vse moje dokumente v pisalno mizo in naročil, naj se zgledam naslednjega dne ob desetih pri njem v pisarni, da bo do konca razčistil mojo za-devo; če me ne bo, me bo izročil gestapu. Da bi bila grožnja učinkovitejša, jo je dva-krat ponovil. Ko je že odhajal, mi je še po-stregel z kratko politično pridigo: »Vidite, firer bo v ponedeljek, ko me ob uri ne bo, izpolnil grožnjo in zadevo izročil gestapu, ki mu po osebnem opisu in po sliki v po-narejeni legitimaciji bržčas ne bo težko ugo-toviti moje istovetnosti. Gestapo ne bi bil gotovo, če ne bi podvel vsega, da bi me dobil v roke. V Mariboru in na Stajerskem potemtakem ni obstanke. Dalje sem raz-mišljal z dejanji.

Ze popoldne sem sedel v Celovškem vla-ku. Vstopil sem za vsak primer na koroš-ke kolodvoru, ker sem bil prepričan, da je glavni pod gestapovsko kontrolo. V Ce-lovcu, kamor sem odpotoval že zvečer, mi je Kristina, ko sem ji povedal, zakaj sem moral tako na hitro zapustiti Maribor, svetovala, naj prenočim v hotelu, v katerem je bila njena znanca zaposlena kot sobari-ka; pri njej boja kot možaki zaradi moral-nih predsodkov gospodarja nisem mogel. Odpejala me je k znanici v hotel, in ta mi je rezervirala sobo. Ko sem se po večerji vrnil v hotel, je vratar od mene zahteval legitimacijo, češ da morajo vse nove pri-jave vsak večer skupno s priloženimi le-gitimacijami, poslati na policijo. Opravičil sem se, da imam še opravke v mestu in da bom oddal legitimacijo, ko se bom vrnil. Na tistem pa sem preklinjal Kristinino znan-ko, ki ni znala urediti zadeve z legiti-macijo, dasiprav mi je Kristina objubila, da ji bo previdno povedala, da sem po naključju brez dokumentov. Seveda se nisem več vrnil in tudi h Kristini nisem mogel zaradi pozne ure. Odšel sem na postajo, kupil vozovnico do Kranja, ugovoril, da imam prvi vlak jutraj ob petih, in se po-tem, da s postojanjem po čakalnici in pe-ronu ne bi bodel v očeh, vhitopal med množico vlakov in vagonov v prazen to-vorni vagon, ki je stal na slepem tiru. Tu sem preždel, dokler nisem lahko vstopil v jutranji vlak proti Kranju. Celovec me je sprejel in se tudi poslovil od mene v črni-tni. Nemci so, sicer z več kot desetletno za-nudjo, objokavali Paulusovo armado. Ni-čar me črne zastave niso navdajale z večjim veseljem. Srečen sem bil, ko sem videl, kako so hitlerjevci uradno žalovali. Imeli so tudi za kaj.

V Kranju se nisem, da se ne bi ujel v morebitno gestapovsko zasedo, zgledal pri nobenem znanu. Zaradi dogodka in tudi zaradi Mojzerjevega opozorila: Ti še ne po-znaš gestapa sem podvojil previdnost. Do večernega vlaka, s katerim sem se potegnil do Medvoda, sem se zadržal v odročnih de-lih mesta.

Cez mejo sem jo zopet mahnil sam, brez vodnika. Prek mingskega polja sem se pre-bil po starem: da bi sprožil mine, sem iz zaklona metal predse polena, mine z zan-keni pa sem skušal odkriti s tipanjem okrog sebe, ko sem se plazil. Takšna opre-znost je zahtevala precej časa, toda bila je nujna. Min sicer ni bilo tam, kjer sem se plazil, toda naletel sem na dve, tri zanke, ki so vodile k zakopanim minam; previdno sem jih odstranil in se varno preplazil prek mingskega polja. Tudi nemške patrulje ni bilo nobene, sicer bi katero moral privabiti hrup, ko sem metal polena. Zlčne ovire mi niso prizadejale hujšega kot nekaj prask, ki jih zaradi živčne napetosti še čutil ni sem.

ZMAGO JERAJ: »ROKI

Nove knjige

Stanko Majcen:

DRUGA KNJIGA ZBRANEGA DELA

2. Zbrano delo

Vsem, ki so sode-lo-vali pri tem malem iz-boru Majcenovega de-la, zlasti pa urednici univ. prof. Marji Bor-nikovi, gre hvala za smotno predstavitev tega izvirnega ustvar-jalca. Ko je izšel prvi zvezek Majcenovega iz-branega dela, si nismo mislili, da mu bo v ta-ko kratkem času sle-dil že drugi, s katerim nam je literarni lik Stanka Majcna postal dosti zaokrožen. Za-nimiva je svezina, ki veje iz dela tega občutljivega pisatelja, pesnika in dramatika. Majcenov realistični ekspresionizem je nova stopnja v razvoju našega sodobnega sloga in zanj je značilno postavljanje dogajanja v bolj ali manj določen čas in prostor. Priču-jata knjiga zajema nekaj značilnih pisate-ljevih pripovednih, dramatskih in pesniških del iz njegove druge ustvarjalne dobe, hkrati pa tudi fragment iz avtobiografske po-vesti Detinstvo (kakšna škoda, da je to delo ostalo nedokončano! To je pisateljeva najob-sežnejša pripovedna proza in tudi po kva-liteti med najpomembnejšimi), umetniško izklesano delo z arhitektonsko domišljeno zgradbo; tu je izvršenih pet doslej še neob-javljenih leposlovnih studij iz avtorjeve pr-ve dobe. V knjigi sta prvič objavljeni drami Matere in Cesar Janez in večina pesmi iz Majcenove druge dobe. Urednica je o pisat-elju napisala obširno študijo. Brez pretra-vanja — z njo je po krivici pozabljenega pisatelja na novo odkrila. Knjigi je dodan pregled Majcenovega življenja in dela ter pisateljeva bibliografija (skupaj z Majceno-vimi strokovnimi in juridičnimi deli). Izšlo v opremi Janeza Bernika pri založbi Obzor-ja v Mariboru. Strani 502.

Djuro Salaj:

PRISPEVKI K BIOGRAFIJI IN IZBOR DEL

Djuro Salaj

Historijski inštitut Slavonije v Slavonskem Brodu je pod uredništvom Srečka Ljubljanaovića priredil za bližnjo desetletnico smrti Djura Salaja (20. maja), dolgoletnega predsednika jugoslo-vanskih sindikatov in velikega revolucionar-ja, zbornik prispevkov o njegovem življenju in izbor iz njegovih del. Občinski sindikalni svet v Slavonskem Brodu pripravlja za to obletnico, skupaj s centralnim svetom sindi-katov in drugimi družbeno-političnimi orga-nizacijami, več spominskih slovesnosti, ker me je bil Djuro Salaj v življenju najtesneje po-vezan s tem mestom, ki ga je predstavljal tudi kot poslanec v zvezni skupščini. Sindi-kalni svet v Slavonskem Brodu je to oblet-nico počastil s pripravo omenjenega zbor-nika, ki mu je predgovor napisal Veljko Vlahović. Izbor iz Salajevih del je narejen s težnjo, da ilustrira vse bistveno v zvezi z njegovim delom od leta 1942 do 1958. Naj-večja zanimivost zbornika je seveda v do-kumentih o njegovem življenju in delu. Tu so podatki o Salajevem rojstvu, o njegovem zgodnjem vključevanju v delavska prosvet-na društva, v delavsko gibanje v Brodu že pred prvo svetovno vojno, o njegovem orga-nizacijskem političnem delu pri raznih

stavkah, o njegovi aretaciji leta 1919 ter o njegovem organiziranju komunističnih orga-nizacij. Zbornik nas seznani tudi z obtožnico proti Djuru Salaju na tako imenovanem Vi-dovdanskem procesu in z njegovim zasliševanjem na tem procesu. Sledi še več ko-mentarjev, obvestil, člankov in drugih do-kumentov, ki jasno kažejo Salajev revolu-cionarni profil in njegovo pomembno vlogo pri organizaciji delavskega gibanja pri nas. Knjigo je založilo časopisno podjetje »Rad-nička štampa« v Beogradu. Strani 453.

Svetlana Makarovič:
KRESNA NOČ

Svetlana Makarovič

Pesniško ime Svetla-ne Makarovič nam je že nekaj časa poznano. V njeni drugi zbirki »Kresna noč« je tri-najst naslovov in vsak naslov pokriva trojno pesem. V tej somerno-sti in urejenosti se nam kaže drobna lir-ka Makarovičeva kot iskreno prizadevanje, izraziti lastno občutek stvari in predmetnega sveta. Naslovi teh pe-sni — Drvo, Svetlinik, Mačka, Kača, Milin, Semena in drugi — razodenejo vse svoj po-nem šele v tretji dimenziji, se pravi, šele v tretjem delu pesni. Ni moč zanikati, da ima pesnica precej smisla za rahla lirčna občutja, pa tudi za drzne in lepe metafore, ki učinkujejo toliko bolj zaradi premišlje-nega in doganjanega jezikovnega izraza. Ma-karovičeva izbira motiviko in izraza iz nje analogije podobno kot nekateri moderni pes-niki, npr. Striška. »Drvo« je velik in dober svet. /Vsakdo si izbere svojo vejo. /Listi so temni, močni in varni. /Se žarki se ustavijo ob njih.« Lirično izrazni svet Makarovičeve nima širokega spektra, zato pa zapuša do-jem pristnosti, in kar je morda najvažnej-se, v njem slutimo prvine sodobno doživeta-ga in zato resničnega. Druga pesniška zbir-ka mlade pesnice je izšla pri Državni založ-bi Slovenije v opremi Janeza Boljke. Stra-ni 43.

France Forstnerič:

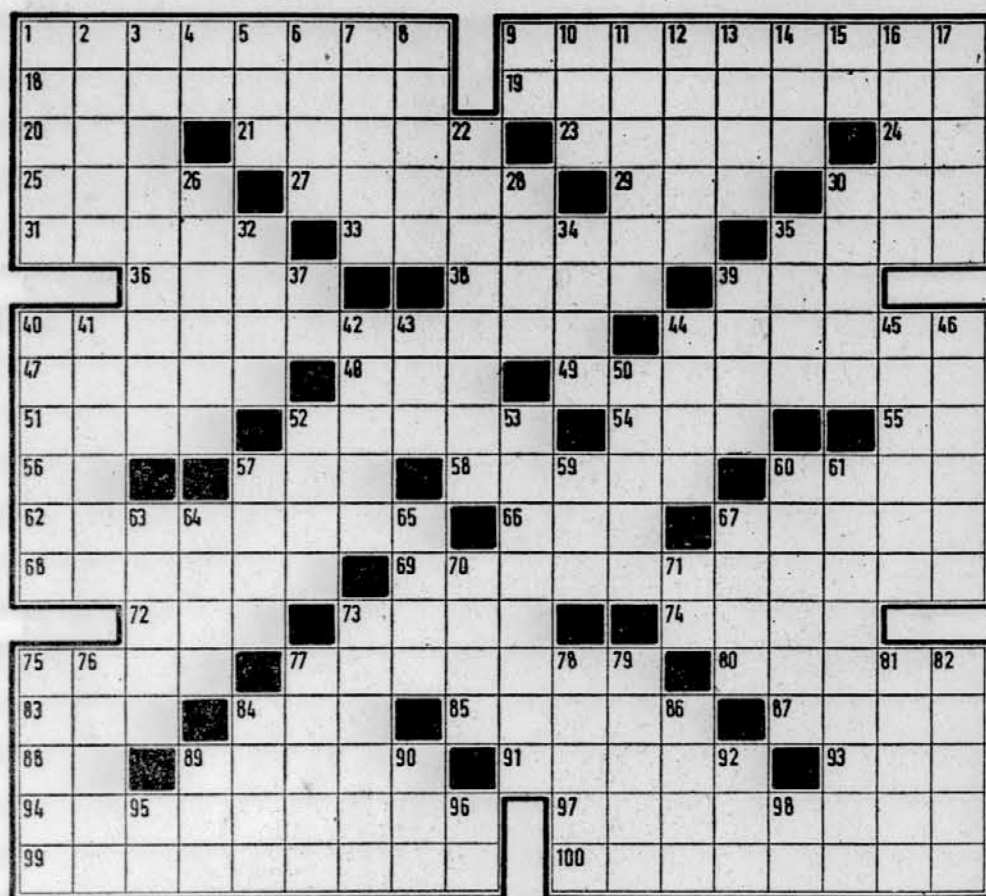
DOLGO POLETJE

France Forstnerič

Pesniška zbirka Fran-četa Forstneriča ima svoje pokrajinsko do-ločenost. Ta pokrajins-ka določenost je Dra-va in prostor okoli nje, kakor nam ga nakazu-je pesem »Dolgo poet-je« iz Dravi posvečene-ga cikla: »Ti, naš spo-min na kače, meja straha, Drava, po tebi nemirno življenje in pi-janost«. In v zadnji pesmi Spomenik bere-mo: »Čez ta kamen je Drava dolgo nosila po-letjak. Forstneričev izraz teži k sodobnim podobam: »Pridem po dremotni koči, ne vem, kje bi odloži naveličanost, prašen, ma-lo upognjen kakor sončnica, obstanem na pozni obali poletja.« Reka je podobna »za-temgli procesiji letnih časov«. Toda nihanje med vodo in prahom — simboloma življenj-skih protislovij, ni edina izraznost te zbir-ke. Nedvomno je njena značilnost tudi neko boleče trganje od zemlje, od prvobitnosti, kar vse prebujla v pesniku nostalgijo po ne-kem lepšem življenju. »Nihče več ne vpra-šuje, kaj je bilo znamenje na začetek te ta-vajoče poti ...« Cikl imajo tebe naslove: Pohod besed, Drava, Zgodnja maša, Na pa-ši in Seltetev gozdov. Zbirko je izdala Držav-na založba Slovenije v opremi Janeza Berni-ka. Strani 61.

Nagradna križanka

VODORAVNO: 1. velika slovenska gledališka igralnica ruskega rodu (Marija), 9. pomemben slovenski slikar kmečkega realizma (Jožef, 1861-1898), 18. opuščaj, znak za samoglasnik, ki je izpadel, 19. močna struna vrsta tropskega raka, 20. grški bog, 21. kemični element, 22. praznik uporabe v televizijski tehniki, 23. praznik uporabe v cirkusu, 24. kemični znak za baker, 25. kmečka grča, 27. ptica ujeta, 29. kubanski zunanji minister (Raul), 30. lučaj, 31. azijska država pod Himalajo z glavnim mestom Katmandu, 33. del jezdečeve opreme, 35. desni pritok Une, 36. klic, povz. 38. reka, ki teče skozi Francijo, Belgijo in Nizozemsko (nizozemsko ime), 39. glavni števnik, 40. zdravilsko mesto na severozahodu Čehoslovaške, 44. žensko ime, 47. osmerka, papirna in knjižna oblika, 48. proizvod v čebelnjaku, 49. francoski filozof, matematik in fizik iz 18. stoletja, 51. derotov sodalavec pri enciklopediji (Jean le Rond d'Alembert), 51. glavno mesto severnofrancoskega departmaja Calvados, 52. idol, 54. dolgoropa tropska papiga, 55. španski polnik, 56. latinska kratica za vistor, 57. popularni nemški pisatelj pustolovskih romanov (Karl, »Winnetou«), 58. poljska ptica, 60. eka v SZ, pritok ilmskega jezera, 62. neumnost, absurd, 66. enota za delo, 67. tanka tkanina, 68. hrustasta steklenička za zdravila, 69. poskus, preizkus, 72. desni pritok Save iz Bosne, 73. angleški filmski režiser (David, »Most na reki Kvaie«), 74. žebelj; slab red v šoli, 75. obveščevalno sredstvo, 77. priljubljeni ameriški filmski igralec (Anthony), 80. gosta bombažna tkanina za blazine in pernice, 83. konica, 84. Hercegovce, 85. telčka, 87. vrhnji del glave, 88. okrajšava za »člene«, 89. eden od danskih

otokov, 91. športnik, 93. del obraza, 94. nekdanja močna država na severu Afrike, 97. podzemeljski del rastline, 99. veleposlanik, 100. lekarnar.

NAVPICNO: 1. napetost, 2. večji kraj pri Gornji Radgani, 3. znamenita francoska vladarska rodbina iz Korzike, katere začetnik je bil Napoleon, 4. latinska kratica za sprotor za pečate, 5. sovjetski estradni pevec (Georgij), 6. otok v severnem Jadranu, 7. velikan, 8. izredno razdraženo čustvo, ognjevitost, 9. začetnici sodobnega slovenskega skladatelja in pianista (»Medžimurska rapsodija«), 10. znamenita domačih gospodinjstvih strojev, 11. španski pomorščak iz 17. stoletja, raziskovalec avstralskih morij (Luis Vaez de), 12. tebiški kralj iz Sofoklejeve tragedije »Kralj Ojdis«, 13. kožica, membrana, 14. ulica, smer (lat.), 15. različna soglasnika, 16. najstarejša tvorba terciara, 17. usnjen bič s svinčnimi kroglicami na koncu, korobač, 22. določilo, pravilo, 26. pomožni duhovnik, 28. legendarni angleški kralj, naslovna oseba Shakespeareove tragedije, 30. država na severozahodu ZDA z glavnim mestom Augusta, 32. sodobni makedonski pisatelj (Jordan, »Mako«), 34. predkolombusko visoko civilizirano indijansko plemo v Srednji Ameriki, 35. garje, 37. začetnik znanega italijanskega filmskega režiserja, 39. sovjeglavost, 40. dila, 41. atiški heroj, po katerem se imenujejo visoke šole, 42. znameniti belgijski violinski virtuoz in skladatelj iz polpreteklega doba (Eugene), 43. pojav na vodi, 44. izkupiček od zbiranja, 45. močna bombažna tkanina za cenele obleke, 46. atlas, 50. norveški pacifist, Nobelov nagradenec za mir leta 1921 (Christian Louis), 52. gmota, masiv, 53. žuželka z značilnim

svetlinim organom, 57. ime igralke in pesnice Kačičeve, 59. predlanski umrl nemškega rod (Hans) 60. trenutek, hip, 61. topla greda s stekleno streho, 63. smučarska disciplina, 64. odlični poljski filmski režiser (Andrzej, »Eroica«), 65. nemško pristaniško mesto ob ustju reke Elbe, 67. novozelandski noj, 70. rumenkasto rjava tkanina za uniforme, 71. avtomobilski znak Kitajske, 73. ime sovjetskega pisatelja, 75. pika, 76. glavno mesto evropske socialistične države, 78. kos sukanca, 79. spoj, vez, 81. stara Ljubljana, 82. gradbeni delavec, 84. narodnoosvobodilna vojska Grčije v drugi svetovni vojni, 86. celjska tovarna pisarniških potrebščin, 89. oče, 90. spodnji del posode, 92. pripadnik podložniškega ljudstva v stari Grčiji, 95. kemični znak za rubidij, 96. površinska mera, 98. nikalnica.

Nagradni razpis

Za pravilno rešitev križanke razpisujemo 12 nagrad:

1. nagrada: 50 Ndin
2. nagrada: 40 Ndin
3. nagrada: 30 Ndin
4. do 12. nagrada: po 20 Ndin

Izreke z vpisano rešitvijo pošljite na naslov: Uredništvo »Delo«, Ljubljana, Tomskeva 3, pošti prejel 23. Na pisarni ovitek napišite NAGRADNA KRIŽANKA. Rešitvam ne prilagajate drugih dopisov ali obvestil. Ne pozabite na zvisano naračino, ker bomo premalo frankirane rešitve zavrnili. Pri žrebanju bomo upoštevali vse rešitve, ki bodo v uredništvu do torka, 21. maja opoldne.

Reševalci iz Ljubljane lahko vržejo rešitve v nabiralnik nagradnih ugank »Delo« in »Tovariš« v veži postopja v Tomskevi ulici 3.

Nagrajeni reševalci

Za nagradno križanko, objavljeno 27. aprila, smo dobili 1248 rešitev. Zrež je razdelil nagrade takole:

1. nagrada (50 Ndin): Iva Kremarič, Koper, Jenkova 2
2. nagrada (40 Ndin): Matja Ponikvar, Ljubljana, Vodnikova 256 a
3. nagrada (30 Ndin): Slavko Šebenikar, Bled, Seiška 6

4. do 12. nagrado (po 20 Ndin) prejmejo: Milka Jelerčič, Sempeter pri Gorici, Ulica padlih borcev 13 a
Ivan Koren, Maribor, Maistrova 14
Bojana Brčleg, Ljubljana, Djalokovičeva 21-1
Marija Smolč, Ljubljana, Komenskega 14-II
Pina Bar, Piran, Marušičeva 5
Marjeta Pirjevec, Ljubljana, Vidmarjeva 8
Angelica Sadar, Slovenj Gradec, Legen 54
Elza Picke, Novo mesto, Glavni trg 22
Marija Bačar, Ljubljana, Skrabčeva 9

REŠITEV PREJŠNJE KRIŽANKA

Vodoravno: 1. lakaj, 6. Lakota, 12. Murillo, 14. aerodrom, 16. bazil, 17. Vava, 19. Srebec, 21. Atena, 22. Rihard, 24. anoda, 25. Mary, 26. katar, 27. Ag, 28. krep, 30. Ana, 31. lakot, 32. dres, 34. Tri, 35. KZ, 36. šipek, 37. Newton, 39. NN, 40. Oak Park, 42. radio, 43. Ema, 45. Slana, 46. način, 47. Eva, 48. era, 49. Potr, 50. trans, 52. krt, 53. levit, 54. Gradnik, 56. PU, 57. Amadeo, 59. krot, 60. Ma, 61. Ant, 63. BOAC (British Overseas Airways Corporation), 64. prosa, 65. Bur, 66. park, 68. Sn, 69. Eliot, 70. bola, 71. Avala, 73. toraks, 75. Murat, 76. septja, 78. mate, 79. Berane, 80. Recamier, 82. traček, 84. rastit, 85. Araks.
Opomba: Italijanski baročni arhitekt pod 15. navpično ima oblike Maderna, Maderno in Maderni; zaradiženega ima pod 43 vodoravno je tu mišljena oblika MADERNA.

— Ali se ne moreš sprehati po hodniku kot vsi drugi psi?

— Trenutek, mornar! Kaj imaš tamle v vreči?

— Tle natičeni avtobusi so nemogoči! Pontisli, okradel sem sam sebe!

— Prav imaš, res je ladja: in ravno zdaj, ko sva se začela tako prijetno zabavati!

— Ste padli?
— Ne, ne! Vedno tako pristajam.

— Hm, kolega, kokaš na lovski način se ne dela tako.

— Violinist je zbolel, pa ga jaz nadomeščam.

Za kinoamaterje Tehnika snemanja

Razloček med fotografiranjem z aparatom in snemanjem s filmsko kamero je precejšen. Vedno se moramo zavedati, da bo vse, kar bomo posneli, na platno odšlo. Najvažnejše je, da gibanje v naravi čim bolj verno prenesemo na filmski trak. Marsikomu se bo zdelo, da kamera bo oživela. Pa ni tako! Prizori, ki jih bomo posneli drugače za drugim, morajo imeti medsebojno notranjo povezavo, ritem in pravilno montažo. Preden nam bo vse to jasno, se moramo najprej naučiti držati kamero. To je najbolj pomembno! Paziti moramo, da v iskalu točno poravnamo vse horizontalne in navpične linije, kajti posnetki, ki so na platnu postrani, niso prav nič lepi in jih moramo pri montaži neusmiljeno izrezati.

Zelo pogostna napaka — ne samo začetnikov — je tresenje kamere med snemanjem. Lahko si mislite, kako bi v kinu gledalci sprejeli film, ki bi med predstavo drhtel. Upam, da bodo amaterji z mirno roko premagali tudi to težavo. Nekoliko težavneje je, kadar se nam roka zatrese ob začetku kadra, to je takrat, ko pritisnemo na sprožilec. Zato je najbolje, da se že ob začetku navadimo po svoje držati kamero. Pri tem ne moremo posebej svetovati, lahko pa omenimo, da večina amaterjev drži revolversko držalo z desno roko, z levo pa popirajo zgornji del kamere in oba komolca čvrsto pritisneta k telesu. V tem položaju je kamera najbolj stabilna in tresenje minimalno. Morda vam bo v začetku takšna drža povzročala težave, toda ko se boste navadili, vam bo postalo vse avtomatsko. Kljub še tako dobri kameri in tehniki pa snemanje iz roke ni zanesljivo in tresenja ne moremo popolnoma odpraviti. Zato naj nam podobno kot v fotografiji snemanje iz roke postane le zelo redka izjema, uporaba stojala pa vsakdanja potreba.

Seveda je največji čar filma — gibanje, ki ga lahko verno prenesemo na naše malo platno. Seveda je gibanje tako v naravi kot v filmu več vrst. Poznamo jih se bomo le za tista gibanja, ki jih opravi filmska kamera med snemanjem. Naj takoj povem, da kamera ni namenjena za to, da bi se z njo gibali levo in desno ter v vse smeri. To ne sme biti namemu sebi namen. Dopusnjo je le za poudarjanje posebnih efektov, ki so specifični za filmski jezik. Takšnih efektov bom naštel le nekaj. Panoramsko gibanje je v glavnem premik kamere po horizontalni liniji z leve na desno ali obratno. Vsako panoramsko gibanje pa mora imeti svoj začetek, vsebino in konec, kajti, grobo rečeno, to je stavek v filmskem jeziku, ki mu moramo dati glagol in na koncu piko ali klicaj. Panoramsko gibanje začnemo tako, da pritisnemo na sprožilec, čakamo tri sekunde, nato začnemo prav počasi premikati kamero in ko gibanje ustavimo, še nekaj sekund držimo za sprožilec. Edino tako bo imel vse kader vtis tekočega dogajanja in bo gledalec lahko v miru prepoznal vsebino. Filma, ki je sestavljen iz hitrih panoramskih gibanj, pri najboljši volji ni moči gledati dlje kot pet minut; zato s panoramiranjem ne pretiravajmo! Podobno kot omenjeno gibanje je spremljanje premikajočega predmeta s kamero. Pri tem moramo biti pazljivi, da sta hitrosti kamere in predmeta uskladeni. Predmet pa moramo imeti v iskalu vseskozi na istem mestu, in sicer najboljše v bližini tistega roba, ki je naproti smeri gibanja kamere in objekta. Razen omenjenih dveh vrst premikov je še vrsta drugih: vertikalni, kombinirani, vožnje naprej in nazaj, primiki, odmiki, itd.

TADEJ BRATOK

Filatelija

Nove znamke v svetu

AVSTRIJA

Generalna direkcija za pošto in telegraf bo dala v maju v prodajo naslednje priložnostne poštne znamke:

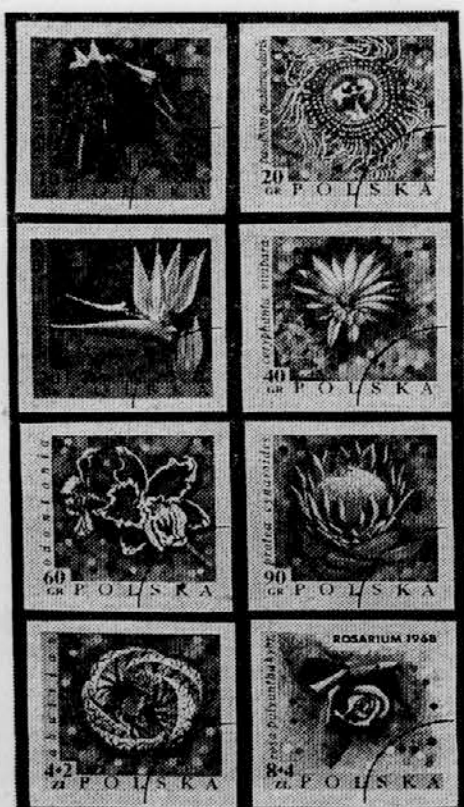

— 20. maja serijo treh letalskih znamk v počastitev mednarodne filatelistične razstave »Aerofilatelia« na Dunaju. Na znamkah po 2, 3,50 in 5 S so slike raznih letal. Znamke veljajo za frankiranje pošilk od 31. maja 1968. Naklada in rok veljavnosti nista objavljena.

— 2. maja priložnostno znamko za 3,50 S »100-letnica industrije vezenin v Vorarlbergu«. Na znamki je slika neveste s tancico. Naklada 2.850.000 znamk. Znamke veljajo za frankiranje pošilk od 24. maja 1968. Rok veljavnosti ni objavljen. Slike znamke nismo prejeli.

POLJSKA

Poljska poštna uprava je objavila uradno sporočilo, da bo dala 15. maja 1968 v prodajo serijo osmih priložnostnih post-

nih znamk »Flora«. To serijo znamk bodo izdali v počastitev dveh velikih cvetličnih razstav, ki bosta letos na Poljskem in sicer mednarodna cvetlična razstava v mestu Chorzów in mednarodna razstava kaktusov v Warsavi. Na znamkah so cvetovi redkih cvetov iz čudovitih barvah z različnih klimalskih območij Evrope, Južne Afrike, Severne Amerike ter iz raznih botaničnih vrst. Dodatek zadnjih dveh znamk je namenjen poljski filatelistični organizaciji. Znamke so tiskane v polah po 20 znamk. Naklada 1.100.000 kompletnih serij.

Albumski list za leto 1967

Biro za poštne znamke je pri tiskarji Leuchtrum v Zvezni republiki Nemčiji naročil vlozno listo za albume jugoslovanskih poštinskih znamk, ki jih je natisnila ta tiskarja in sicer za znamke, ki so izšle leta 1967. Vlozno listo bodo dobavljene v tem mesecu. Tisti, ki bi radi imeli vlozno listo, jih lahko naročijo pri Biroju za poštne znamke v Beogradu, Palmotičeva ulica 2, ali v filatelistični trgovini v Ljubljani, Nazorjeva ulica 1.

Še ena priložnostna znamka

Skupščina jugoslovanskih PTT je na svojem zadnjem zasedanju dopolnila program priložnostnih poštinskih znamk za letošnje leto z znamko za 0,50 dinarjev v počastitev 65-letnice Ilindenske vstaje. Program je bil dopolnjen na predlog odbora za proslavo te obletnice, ki bo pri tiskarji predložil osnutek za znamko. Kdaj bo znamka izšla, še ni znano, predvidevamo pa, da v začetku avgusta.

Dopolnilna serija rednih znamk

Pred štirinajstimi dnevi smo v članku »Vpliv nove poštne na znamke« predvidevali, da bo nova poštnina za pisma in dopisnice v domačem prometu in za tujino zahtevala dopolnilno serijo rednih poštinskih znamk. Naša predvidevanja so se uresničila. Biro za znamke Skupnosti jugoslovanskih PTT je že napovedal novo dopolnilno serijo rednih poštinskih znamk s portretom predsednika Tita ter objavil, katerih dotedanjih znamk ne bo več tiskal.

Dopolnilna serija rednih poštinskih znamk bo imela devet znamk. Šest znamk bo imelo nove vrednosti in sicer 0,25, 0,70, 0,75, 0,80, 1,25 in 2,50 dinarjev, tri dosedanje znamke za 0,20, 0,30 in 0,50 dinarjev pa bodo spremenile barve. Skupna vrednost nove dopolnilne serije znaša 7,25 dinarjev. Znamke za 0,20, 0,30, 0,50, 0,75 in 1,25 bodo prišle v prodajo 10. julija 1968, ostale štiri pa 10. septembra 1968.

Ne bodo pa več tiskali naslednjih znamk redne serije poštinskih znamk s portretom predsednika Tita: 0,40, 0,85, 0,96, 1,20 in 1,50 dinarjev. Te znamke za nove cene poštinskih storitev niso več potrebne. Znamke za 0,20, 0,30 in 0,50 dinarjev bodo v bodoče tiskane v spremenjenih barvah (0,20 sivomodra, 0,30 zelena in 0,50 rdeča).

Zadnja znamka iz redne serije za 20—dinarjev pride v prodajo v začetku meseca junija 1968.

Filateliste ponovno opozarjamo, naj si čimprej nabavijo vse znamke redne serije poštinskih znamk, da ne bi ostali brez njih, oziroma da jih kasneje ne bi morali kupovati v filatelistični trgovini. Predvidevamo tudi, da ne bodo več tiskali obeh znamk za avtomate v sedanjih barvah, zato priporočamo filatelistom, da si nabavijo tudi te.

»Vidiš, ljudje postajajo vse bolj kulturni.« je dejal župnik iz Bisopnice mečnarju, ko mu je sporočil, da so navsezadnje tudi zadnjega lesenega svetnika iz kapelice ukradli.

Dolje pa je ta čas svetnika že postavil v kot svoje dnevnice sohe, nad knjižno omaro.

»Sivina leša se lepo ujema z rdečimi hrbiti knjig.« ga je pohvalila žena in dodala, da je njihov kip mnogo bolj zaresen kot Korenec, ki je že čisto razpokan.

»Če bi ostal v tisti kapeli, vlažni in plesniti, bi tudi ta razpokal. Kar prav je, da smo ga vzeli.« je dodal Dolje in s tem povedal veliko resnico, saj je znano, da je še skoraj več starih svetnikov v sodobnih stanovanjih kot v kapelcih.

»Ni nihče več nam ne bo mogel reči, da se ne spoznamo na umetnost, da nismo kulturni.« je še dodala Doljetovka.

Na obisk je prišel profesor iz zgorajnjega nadstropja. V roki je vtihtel častnik in koj udaril v črno:

»Tovariš Dolje, ti ste komercialist, poslovni mož, a če se človek ozre po vašem stanovanju, vidi, da ste tudi razgledan človek, ljubitelj in poznavalec umetnosti...«

»No, no...« je skromno zagodel Dolje.

»Prišel sem k vam z idejo, morebiti se vam bo zdel uporabna...«

»Z besedo na dan!«

»Opazil sem, da so začeli mojstri reklam pri propagiranju nekaterih izdelkov uporabljati navedke iz svetovne literature ali pa kar imena in like znanih literarnih junakov. Poglejte, tu v časniku je reklama za pivo: Piti ali ne piti? To ni vprašanje, če gre za pivo...«

Nekaj naprej je reklama za penkovce Krpan, Junak Levstikove povesti je v reklamah celo narisan. Sedel na svoji kobilici, v rokah pa držal buzdovan, ki je na prvi pogled — najbrž zaradi simpatičnosti — bolj podoben majhnemu šunki ali celo sopku cvetja...

»Vse to sem videl. In...?« je vprašal Dolje.

»Avtor verzov, ki propagirajo pivo, je Shakespeare, avtor Martina Krpana pa Lenist...«

»Ali tu poznate?«

»Veliko njunih stvari sembral.«

»Mistim, če ju poznate osebno?«

»Oba sta že mrtva...«

»Škoda. Tisti Šekspir bi za dva ver-

Naša ulica

Za dva verza piva

za pili piva, kolikor bi hotel, tisti Levstik pa bi za eno besedo se in se... »In Angleži tako radi pijejo pivo. Najbrž ga je imel tudi Shakespeare rad.«

»Je to vse, kar ste mi hoteli povedati?« je prekinil ml pogovora zaposleni Dolje.

»Ne, ne. V zvezi s tem imam predlog za številne reklame...«

»Z besedo na dan...«

»Profesor je izvelel beležnico in bral: »Lenega čaka strgan rokav...«

»Ni slaba. Napreje!«

»Vzemimo kar Prešernovo Vrbi: zelo je uporabna. Če bi se na primer v vseh treh Garmajnah odločili za raznojo turizma, vzamejo to pesem in imajo reklo. Poglejte:«

O, Garmajne, srečna, draga vas domača...«

Wellcome to Garmajne!

Ali recimo čudovita reklama za pokojninske zavode ali zavod za socialno zavarovanje. Predstavljajte si veliko tablo z napisom Hlapec Jernej išče pravico in pod njo Hlapec se zavod za socialno zavarovanje ta in ta.«

»Odlčno. Kaj bi še predlagali?«

»No, vam je všeč tale reklama za pogrebno podjetje. Kaj znanec je zasula že lopata... Priporoča se splošno pogrebništvo Pleteta. Ali pa naslednja, zelo primerna za reklamiranje veselice.«

»Nazaj k naravi! Toda kam? Kam drugam kot na veselico v Hudo vas. Priporočam se gasilsko društvo Veseli nadbrizgača! In še ena, spet po Prešernu:«

...prej neznanne srčne rane, meni spati ne puste...«

To je lahko reklama za operacije ali pa reklama za praške zoper nespečnost...« je vneto razlagal profesor.

»Predlogov imam za zdaj dovolj. Bom videl, če bi jih lahko kje uporabili.« je dejal Dolje.

Naj sklenem z gospodom iz Bizgovice.

»Ljudje postajajo vse bolj kulturni...«

Njegove besede se mi zdijo nekam znane... kje neki sem jih že slišal? Saj res! Vsak poštni aktivist jih govori med govorom. In če oni tako pravijo, bo že držalo.

Se mahnem predlog po pregovoru. kaj ko bi hoteli bolj počasi...«

»Škoda. Tisti Šekspir bi za dva ver-

EVGEN JURIC

Šah

66.

MIHAİL N. POPOV

Sofija — Bolgarija

Original

Mat v dveh potezah

Beli: Kh2, Dc2, Td6, Tb8, Sa6, d3, f4 (7)

Črni: Kd5, Th7, Sa4, Sd6, Le8, a5, b2, b5, d4, e6, f5, h4 (12)

Mihaıl N. Popov je znano ime problemske šaha tudi izven meja Bolgarije. V dvopotezniku, ki nam ga je bolgarski problemist poslal za naš natečaj, se mu je posrečilo prikazati hkrati dve temi: temo »Popovski« in temo »Grimshaw«. Pri prvi temi grozi beli, da tudi v rešitvi izpelje mate, ki so možni v navidezni igri. Črni mu to v obrambi preprečuje, toda pri tem omogoča belemu, da ga matira na način, ki izkorišča posledico »Grimshaw« teme. Pri tej seka enkrat črni lovec li njo svojemu topu, drugič pa seka ta top diagonalo istemu lovcu.

OBVESTILO

Problemisti odbor pri šahovski zvezi Slovenije je sklenil, da porabi del denarja, ki je namenjen za problemski šah za letošnje leto, za nabavo dvajsetih kompletov žigov za diagrame in šahovske figurice in jih po nižji ceni prodaja problemistom v Sloveniji. Nabavna cena je 40 novih dinarjev za komplet. Da bi povečal zanimanje za problemski šah v Sloveniji in da bi sestavljavci lažje prišli do teh nujno potrebnih rekvizitov vsakega problemista, se je problemski odbor odločil, da odstopi komplete zainteresiranim problemistom po 30 novih dinarjev. Komplet obsega žig za diagram šahovnice in 12 različnih žigov za figurice. Vsi problemisti, ki bodo sporočili na naslov: Šahovska zveza Slovenije. Problemski odbor, Ljubljana, Cankarjeva 1, želijo, da bi radi kupili komplet, bodo dobili dopis z odpisom diagrama in figurice, da se bodo potem lahko dokončno odločili za nakup.

Priložnostni poštni žig

Filatelistično društvo Maribor je zaprosilo skupnost jugoslovanskih PTT za odobriti poštne žige, ki ga bo uporabljala pošta Maribor 1 od 16. 18. maja 1968, ko bo v Mariboru III. jugoslovanski kongres

MARIBOR
16. V. 1968

plastične in makrofialne kirurgije z mednarodno udeležbo. Filatelistično društvo Maribor bo založilo tudi